

ORSZÁGÉPÍTŐ

2013/3

ÉPÍTÉSZET • KÖRNYEZET • TÁRSADALOM
A Kós Károly Egyesülés folyóirata • ára 950 Ft

A SZIGETVÁRI VIGADÓ ÁTADÁSA
EKLER DEZSŐ BORÁSZATAI
A „ZSITVA”
FŐÉPÍTÉSZEK • BODONYI CSABA
A NÁDASDY AKADÉMIA SZIMPÓZIUMA
A STEINER ÉPÍTÉSZETI KONFERENCIARÓL

KÓS
KÁROLY
EGYÉ-
SÜLÉS

Szerkesztői bevezető • Parafrázis

Ma, amikor nagyjaink sorra hagynak itt bennünket – gondoljunk például Makovecz Imrére, Cseh Tamásra, Halmos Bélára, Kaszás Attilára vagy Gyarmati Dezsőre –, sokszor tesszük fel a kérdést: ha elmennék a nagyok, kik veszik át a helyüket? Ki lehet itt, az élők között a követendő utód?

Az ittmaradtak savanyúan és bizonytalanul álldogálva nézik egymást, és nem hiszik, hogy van egy is közöttük, aki ittlétével az lehetne, aki volt a nemzet számára Makovecz Imre, vagy annak idején Kós Károly.

Valóban nincsenek tekintélyes, nagyszerű emberek a ma élők között, akik joggal felülhetnék magukra a népszellem ruháját?

Azt is kérdezhetnénk: Ady Endrét, Bartók Bélát, Latinovits Zoltánt, vagy éppen Lechner Ödönt életükben követendőnek tekintette a nemzet? Nálunk csak a halál okozta bánat, a be nem vallott lelkifurdalás és szégyen emeli követendővé az eltávozottakat? Méltattuk-e, megbecsültük-e eléggé Makovecz Imrét, amíg élt? Nem vagyunk-e keserűen féltékenyek rá még holta után is? Van-e bennünk annyi önbizalom, annyi örökölt és szerzett tudás, annyi mély bánat és erő, szeretet és elfogadás, annyi magyarázkodásmentesség, annyi sehova sem kacsingatás, annyi „úri jókedv” – amit más szóval hitnek is szokás nevezni –, annyi bizalom a múltban és a lehetséges ismeretlen jövőben, annyi bizalom az időben, mint amennyi Makovecz Imrében volt?

Időzünk-e annyit a fiatalabbakkal – nem azért, mert fiatalok, hanem azért, mert még szeretetreméltóak és őszinték, ismeretlenek és érdekesekek – mint amennyit Ő időzött velünk?

A KÓS KÁROLY EGYESÜLÉS ÖRÖKÖS TAGJAI: Kálmán István • Kampis Miklós • **† Makovecz Imre** • **CÉGEK:** Archevil Kft. • AXIS Építész Iroda Kft. • BEÖTHY & KISS Építésztervező és Geodéta Mérnökiroda Kft. • BODONYI Építész Kft. • CompArt Kft. • Csiky és Társa Beruházás-szervező Kkt. • DÉVÉNYI ÉS TÁRSA ÉPÍTÉSZ Kft. • Frisch Mihály • Győri István • Hayde Tibor/NRZST Kft. • KOMÁRY Építő Kft. • KÖR ÉPÍTÉSZ STÚDIÓ Kft. • KÖSZEGHY ÉPÍTÉSZET Kereskedelmi és Szolgáltató Bt. • KVADRUM Építész Kft. • Litkei Építésziroda Kft. • MAKONA Építész Tervező és Vállalkozó Kft. • Mediterrán Kerámia Kereskedelmi és Szolgáltató Kft. • MÉRMŰ 87 Építészeti és Geodéziai Kft. • OPEION Kft. • PAGONY Táj- és Kertépítész Kft. • Pallér 2 Kft. • PARALEL Építésziroda Kft. • SÁROS és Társa Építésziroda Bt. • TÁJRAJZ Tájépítész Bt. • Tónus Építész és Mérnöki Tervező Kft. • Trilit Kft. • TRISKELL Épülettervező Ipari Kereskedelmi és Szolgáltató Kft. • UNITEF-83 Műszaki Tervező és Fejlesztő Zrt. • Vándorépítész Tervező és Szolgáltató Kft. • **EGYÉNI TAGOK:** Balogh Levente • Bogos Ernő • Ekler Károly • Eszenyi Ákos • Esztáry Győző • Farkas Miklós • Frisch Mihály • † Gerle János • Kuli László • Litkei Tamás György • Müller Csaba • Papp Vilmos • **ÖRÖKÖS TISZTELETBELI TAGOK:** † dr. Simcha Yom-Tov • † Kund Ferenc, Kund Ferencné • Pap Gábor

A LAPOT TERJESZTIK: Éghajlat Könyves Kávézó (1117 Bp., Karinthy Frigyes út 9.) • Fehérlófia Könyvesbolt (1084 Bp., József utca 8.) • FUGA Budapesti Építészeti Központ, 1052 Budapest, Petőfi Sándor utca 5. • Gondolat Kiadói Kör, 1053 Bp., Károlyi Mihály utca 16. • Írók Boltja, Parnasszus Kiadó Kft. (1061 Bp., Andrássy út 45.) • LAPKER Zrt. (1097 Bp., Táblás utca 32.) • Lira Könyv Zrt., Szakkönyvárúháza (1065 Bp., Nagymező utca 43.) • Lyra Könyvesház Kft. (2600 Vác, Piac utca 1.) • Magyar Építőművészek Szövetsége (1088 Bp., Ötpacsirta utca 2.) • Püski Kiadó Kft. (1013 Bp., Krisztina körút 26.) • Ráday Könyvesház (1092 Bp., Ráday utca 27.) • SZKITIA Nagykereskedés (1062 Bp., Szondi út 60.) • Vince Kiadó, Műcsarnok könyvesbolt (1146 Bp., Dózsa György út 37.)

ORSZÁGÉPÍTŐ

ÉPÍTÉSZET • KÖRNYEZET • TÁRSADALOM
A KÓS KÁROLY EGYESÜLÉS FOLYÓIRATA

24. évfolyam • 2013/3

A Kós Károly Egyesülés negyedéves folyóirata
Kiadja az Egyesülés nevében a Kós Károly Alapítvány, 1034 Bp., Kecse u. 25., bankszámlaszám: 10402166-21629530-00000000
Adószám: 19193580-2-41
Felelős kiadó: Dévényi Sándor és Zsigmond László

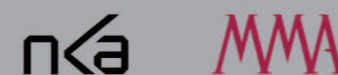
Alapító főszerkesztő: **† Makovecz Imre**

Főszerkesztő: Dévényi Sándor
Felelős szerkesztő: Dénes Eszter
A szerkesztőbizottság tagjai: Csernyus Lőrinc, Csóka Balázs, Herczeg Ágnes, János János, Kuli László, Szűcs Endre, Terdik Bálint
Lapterv és tipográfia: Makovecz Benjamin
Nyomás: Progresso Print Kft., Budapest.

Honlap: www.orszagepito.hu

ISSN 0866-0069

A lap előfizethető átutalással, az Alapítványtól igényelt csekken vagy személyesen • Ügyintézés, régi példányok árusítása: Artbureau Kft., 1065 Bp., Nagymező utca 4. /128., telefon/fax: 322-0677; e-mail: haabkatalin@gmail.com • Egy szám ára: 950 Ft. • Előfizetési díj a 2013. évre 3000 Ft. • külföldi előfizetőinknek a postaköltséget is felszámítjuk.

TÁMOGATÓK: MAGYAR MŰVÉSZETI AKADÉMIA • NEMZETI KULTURÁLIS ALAP • Bonex Építőipari Kft. • Arker's Stúdió Kft. • Farkas Építésziroda • Felületkémia Kft. • Forma Rt. • HADAS MŰTEREM Építész és Művészeti Kft.

Kálmán István: Emlékező gondolatok Makovecz Imre és a Kós Károly Egyesülés számára a Mester halálának közelgő évfordulóján <i>The Károly Kós Association Remembers Imre Makovecz on the Occasion of the Forthcoming Anniversary of His Death</i>	2
Szivetvári Vigadó – a 23 éve várt átadás <i>The Belated Handover of Cultural Center, Szigetvár</i>	4
Életre kelt legenda – kertépítészeti fejlesztések Tihanyban • <i>A Legend Born Anew – Developments of Landscape Architecture in Tihany</i>	8
Kuli László interjúja: Fény és arány • Ekler Dezső borászatai <i>Light and Proportion – Wineries by Dezső Ekler, an interview</i>	14
FŐÉPÍTÉSZEK – Bodonyi Csaba – Tokaj • <i>Chief Architects – Csaba Bodonyi, Tokaj</i>	20
Bodonyi Csaba: A korszerű, organikus bokortanya víziója – Egy hagyomány továbbfejlesztése • <i>The Vision of the Modern and Organic Homesteads – Carrying the Tradition Forward</i>	32
Csatári Bálint: A magyar tanya. Tanyák az alföldi tájban <i>Farmhouses in the Great Hungarian Plain</i>	35
Juhász Balázs: Egy hónap szalmakévék között. Beszámoló a <i>Nagyapám háza</i> programról • <i>A Month Between Sheaves of Hay – Reporting on the Architectural Project „The House of my Grandfather”</i>	39
Csernyus Lőrinc: Fénykép és fényképész – A „Zsitva” • <i>The Photos and the Photographer – An Interview with Tibor Zsitva</i>	41
Tóth Vilmos épületei: Faluház Oromhegyesen – A bánsági tűzokrezervátum látogatóközpontja • <i>The New Village Hall of Oromhegyes and the Visitor Center in the Bustard Reservation</i>	48
Ertsey Attila: Az ökológia és a művészetek szerepe a paradigmaváltásban – A Nádasdy Akadémia szimpóziuma • <i>Symposium at the Nádasdy Academy – The Role of Ecology and Arts in the Paradigm Shift</i>	51
Dudics Krisztián: Flamand pajta újragondolva • <i>Flemish Barn Bolberg</i>	55
Salamin Ferenc: Teljesség az építészetben és a művészetekben – Naplórészletek a Steiner Építészeti Konferenciáról • <i>Architecture Steiner Conference, diary notes – Wholeness through Architecture and the Arts...</i>	58
HÍREK • News	60
Bata Tibor: Világjáró – A fujijani toulou-k • <i>The Fujian Tulou</i>	62
KÖNYVAJÁNLÓ • Book Review	63

A borítón: Bodonyi Csaba: a tokaji Hotel Kelep borospincéje • fotó: Zsitva Tibor
A hátoldalon: Makovecz Imre szigetvári Vigadója • fotó: Dénes György

EMLÉKEZŐ GONDOLATOK

MAKOVECZ IMRE ÉS A KÓS KÁROLY EGYESÜLÉS SZÁMÁRA a Mester halálának közelgő évfordulóján

Kálmán István

„Ott, ahol engem kerestek,
ott én már nem vagyok...”

Az 1989-ben alapított Kós Károly Egyesülés nem egyszerű egyesülésként, hanem mint Kós Károly Vállalkozási, Oktatási és Kutatási Egyesülés jött létre. Kós Károly nevének felvétele a történelmi kapcsolatot, folytonosságot juttatta kifejezésre, a hármas elnevezésben pedig a célkitűzés és a jövő lehetősége jelent meg:

- egy tervező és kivitelező cégekből álló társulás létrehozása, amely lehetővé teszi a magyar organikus építészet elterjesztését;
- a Vándoriskola létrehozásával olyan oktatási intézmény felépítése, amely a Rudolf Steiner alapította szellemtudományt tekinti szellemi forrásának, a Szabad Oktatási Fórummal szoros együttműködésben egységbe foglalja az oktatást, kutatást; és a csupán szakmai nevelésnél átfogóbb, az általános emberi fejlődés lehetőségét teremt meg a jövő generáció számára;
- a gazdasági és szellemi-kulturális funkciókat ellátó Társulás és a Szabad Oktatási Fórum és Vándoriskola mellett maga az Egyesülés a jogi konstitúció megalkotását

jelentette, amely lehetővé teszi bármely más jogi vagy természetes személy csatlakozását, amennyiben egyetért az egyesülés célkitűzéseivel (ahogyan az építész-irodákon kívül már az első csatlakozók között is volt vegyipari, környezetvédelmi, tetőfedő, tájépítő cég);

- az éves ünnepkörhöz kapcsolódó háromnapos konferenciák pedig főképp a szellemtudományos kutatási eredmények aktuális megismerését tették lehetővé.

Az alapítók kezdeményezésében egy hármas tagozódású kulturális-jogi-gazdasági intézmény gondolata élt, amelynek eredeti ideája Rudolf Steiner korszakalkotó felfedezése volt, melyet 1919-ben a *Kernpunkte der sozialen Frage* című könyvében hozott nyilvánosságra. A könyv magyar fordítását 1990-ben a Kós Károly Egyesülés *A szociális kérdés lényege* címmel jelentette meg, ötezer példányban.

Az eredeti alapítási iniciativa a tagság nagyobb részénél csak részben talált befogadásra. Német László halálával és Éliás Ádám kizárásával megrekedt a gazdasági társulás létrehozása. A Vándoriskola szakmai képzéssé zsugorodott, megszűnt a Szabad Oktatási Fórum, amely a szakmai képzést kitérítette volna a szellemtudo-

mányos alapokból származó valóságos ember- és világismerettel, ahogy ez az eredeti célkitűzésben megjelent.

Így az Egyesülés lassan egy építészektől álló jelentős autonóm csoportosulás, az 1989-ben alapított és máig létező *Ország-építő* folyóirat pedig az organikus építészeti magas színvonalú lapja lett.

A Kós Károly Egyesülés eredeti kezdeményezése az Ita Wegman Alapítvány kiindulópontja az Itta Wegman Alapítvány születése volt, és a történetben aztán létrejött a Szabad Gondolatok Háza, a Szabad Gondolat folyóirat, a Natura-Budapest Kft. és az Európai Közép Egyesülés. A történet közepe az ezredfordulón elindított, de csak két évig működő Szabad Főiskola volt. A tanárok legtöbbször a Kós Károly Egyesülés tagja volt.

Ez a másik történet sem jutott el eredeti céljához, az Európai Közép Egyesülés megvalósulásához, egy hármas tagozódású intézmény modellszerű működéséhez.

A Kós Károly Egyesülésben és azokban, akik Imréhez közel álltak, jelen van egy hangulat: már két éve, hogy szomorúan tudomásul kellett vennünk, hogy Imre bácsi már nincs közöttünk, hogy egykori közös munkáinkat nélküle kell folytatni. Lehetséges ez

nélküle? Ismerjük a nagy hazugságot, amely azt mondja: minden ember pótolható. De mi lehet a mi feladatunk azáltal, hogy Vele együtt dolgoztunk egy közösségben, az Ő kezdeményezéseit tettük a magunkévá?

Hogyan őrizzük meg az emlékét?

Mi történjék szellemi hagyatékával?

Milyen erőtlenekek, szegényesek az emlékezés ilyen képzetek, érzései...

Aki a halál misztériumával szembe akar nézni, az nem ilyen gondolatokat, érzéseket hordoz magában. Annak látnia kell korunk szellemi és fizikai viharában a halál küszöbét átlépő lelket, akit magát is megtépzott ez a vihar.

Imrét csak akkor tudjuk megérteni, ha bennünk is van valami, ami az ő lényében jelen van. Mi lehet ez a közös?

„A szellemi táplálékomban, ami hozzásegített ahhoz, hogy ne lehessen legfontosabb, legszentebb és legtökéletesebb értékeimet elvenni tőlem, az az antropológia volt, Rudolf Steiner antropológiája. – Ez az a világ-szemlélet, melynek alapján állok a mai napig is.”*

* Kálmán István: „Én nem lehetek antropológus építész...” – Emlékezés Makovecz Imrére, *Szabad Gondolat*, 15/1. (2012. március) 29. p.

Zsitva Tibor felvétele

Ha megkíséreljük megközelíteni az antropológia eleven valóságát, akkor bennünk is élhet valami, ami a halál kapuján áthaladó lélekben – nemcsak a múltban, hanem a jelenben is – él. Hogyan mondhatnánk másként, hogy megértettük Makovecz Imrét!?

Megérteni Őt a jelenben és jövőben csak akkor lehet, ha ismereteink vannak arról a világról, amelyben Ő most tartózkodik. Mintha azt mondaná: ismerjétek meg azt a világot, ahol én most tartózkodom, hogy képesek legyetek hidat építeni a szakadék

főlé, amely minket élőket (eleven létezőket) tőletek, élőktől még elválaszt. Akkor lehetővé válik az együttműködés a jövőben is. Minden más: frázis, konvenció.

Ha valós gondolatok és érzések élnek bennünk arról a világról, ahol Imre most tartózkodik, akkor teremtjük meg vele a kapcsolatot, akkor irányíthatjuk felé gondolatainkat, és akkor intim hangulatban érezhetjük, hogy velünk van, tovább él bennünk, segít minket felismert jövőbeni feladataink teljesítésében.

SZIGETVÁRI VIGADÓ

A 23 ÉVE VÁRT ÁTADÁS

építész: Makovecz Imre
fotó: Dénes György

„Tele voltunk nagy reményekkel, a tervet egész sereg ember rajzolta: Turi Attila, Nagy Ervin, Csemyus Lőrinc és mások, és benne volt a tervben az egészségtársaság jó hangulata. A fejlődést úgy képzeltük el, hogy a városmagban sikerül egy bonyolult térösszefüggést létrehozni, és sikerül a tönkretett zsinagóga eredeti formáját visszaadni, az értékes belvárosi foghíjakat beépíteni, a tönkretett szabad területeket rehabilitálni, hogy elinduljon egyfajta pezsgés. (...) Ez a ház ugyanakkor szakmai tevékenységem egyik csúcsa, mindazok az elemek, amelyekre valaha is rátaláltam, itt szerepelnek, sőt, még egy sajátosan gyermeki szürrealizmus is. A három egymásba hatoló kupola, amely megidézi az első Goetheanumot, megzabálja a két oldalsó szárny régi kultúrát jelképező, leromosodó falait, amelyek eldőlnék és eltűnnek az általuk létrehozott, geometriailag egyszerű, tértartalmában azonban rendkívül bonyolult és erős, szinte szürrealis hatásokkal működő térben.”

(Makovecz Imre: Napló, részlet)

A Vigadó építése 23 évvel ezelőtt pénzügyi miatt maradt félbe. Csupán az első traktusa készült el kisebb termekkel, kávézóval és karakteres tornyaival. A színházterem csak szerkezetkész állapotig jutott. „Ez a ház sajnos a mai napig nincsen készen. Szigetváron volt egy nagyszerű tanácselnök, aki azt mondta nekem, hogy ő az asszonnyal megbeszélte, hogy egyszer még az életben szeretne Szigetváron színházba menni, és ott a Bánk bánt megnézni. Ezt a vízióját velem kezdte el megvalósítani. Közbejött a rendszerváltás, ez a nagyszerű ember belerokkant a rendszerváltásba (...) Akik utána kerültek a város élére, olyan helyzetbe hozták a házat, hogy azt kellett megvizsgálni, nem kell-e lebontani az egészet, mert a vizet ráeresztették az alapokra. Így áll még most is.” – mondta Makovecz Imre 2005-ben, a *Mindentudás Egyetemén* tartott előadásán. Utóljára 2008-ban járt a városban, a színházterem multifunkcionális térére való áttervezése okán. Az építkezés befejezéséhez és a szükséges felújításokhoz 2009-ben kiviteli terv készült. Az építkezés leállása után 23, Makovecz Imre halála után két évvel a város több mint 600 milliós belvárosi rehabilitációs programjának keretében mára megépült a színházterem és

a szabadtéri színpad. Ünnepeles átadására augusztus 24-én került sor, a teljes körűen modernizált és akadálymentes létesítmény a jövőben többfunkciós közösségi térként működik. A város tervezi, hogy a jövőben az épület állandó Makovecz-kiállításnak ad majd otthont.

Építész munkatársak: Csernyus Lőrinc, Nagy Ervin, Siklósi József, Szalai Tibor, Turi Attila, Várlaki Erzsébet, Zsigmond Ágnes, Zsigmond László és a Rumbach Sebestyén utcai MAKONA építészei. A felújítás vezető tervezője: Csernyus Lőrinc; építész munkatársak: Rozsnyai Katalin, Hódy Erzsébet, Fülöp Tibor, Kozma Zsuzsanna. Külön köszönet Papp László és Turi Attila építészeknek a tervezői művezetéséért.

MAKOVECZ – HANDOVER

Imre Makovecz designed the Szigetvár Vigadó in 1985 and regarded it as one of his finest professional achievements. However, the construction of the cultural center was stalled 23 years ago, due to lack of finances. Within the framework of the urban rehabilitation program, the auditorium was finally completed in August 2013 and the building is fully functional, even though the two-story wing still awaits renovation.

ÉLETRE KELT LEGENDA KERTÉPÍTÉSZETI FEJLESZTÉSEK TIHANYBAN

Egy tervező életében ritkán adatik meg, hogy egy helyszínen több éven keresztül folyamatosan jelen lehessen, alkothasson. Főképp, ha ez Tihany, a Balaton és az ország egyik legcsodálatosabb természeti, táji és műemléki öröksége. Ez a történet a Tihanyi Bencés Apátság belső udvarának, kvadrumának tervezésével kezdődött 1996-ban. Dr. Korzenszky Richárd atya bízott meg a feladattal, amelyet a templom és rendház kertjeinek és tereinek megújítása követett. Az alkotási folyamatban a megbízóval és a kivitelezésben dolgozókkal szoros kapcsolat alakult ki, amelyről az *Országépítőben* beszámoltunk. Időközben egyre mélyebb

kapcsolatba kerültem a hely szellemével, amely a megfigyeléseken, az észleléseken és a tájban működő atmoszféra átélésén keresztül megnyilvánul. A tervezés során ettől kezdve a „hely”, önmagával azonosan, a tervezőt közös alkotásra hívja. Egy-egy munka befejeztével az öröm mellett a helytől való elszakadás nehézségével találkozik az ember. Szerencsémre Tihany mindig visszahívott. Az apátság szép, szakrális terei mellett a falu profán, mai életre áthangolódott köztereinek újjáélesztése, örökségbe helyezése lett a feladat. A mai nemzetközi kertépítészeti tervezési trend világában a legnagyobb kérdés számomra

az, hogyan lehet a helynek megfelelően tervezni. Amitől például Tihany Tihany. Ma Barcelonától Bukarestig más és más gondolati címkékkel feliratozott tervek alapján, ugyanazon gesztusok jelennek meg, és ugyanazokon az utcabútorokon üldögélhetünk a „szabadtereken”. A pályázati világ kényszerűen az értelmetlenségeknek megfelelő rendszerben, lehetetlenül rövid tervezési és kivitelezési határidők mellett, hogyan van, hogyan lehet időnk arra, hogy napokig, hetekig, hónapokig üldögéljünk, szemlélődjünk, hangolódjunk a helyre, és beszéljünk az emberekkel, akik itt élnek vagy ide látogatnak? *Herczeg Ágnes*

A TIHANYI LEGENDA PROJEKT KERETÉN BELÜL IDÉN ÁTADOTT KERTÉPÍTÉSZETI FEJLESZTÉSEK BEMUTATÁSA

szöveg: Herczeg Ágnes, Edvi Bettina
fotó: Tik Dóra, Wolsky András

Idén májusban kerültek ünnepélyes átadásra a Tihanyi Legenda Projekt keretén belül megújított közterületek. A beruházás részét képezték Ófalu utcái (Batthyány utca felső szakasza, Visszhang utca felső szakasza, Halász köz), a balatoni panorámát nyújtó Pisky sétány, a Borsos Miklós tér, a Mádl Ferenc tér (eddig Posta köz), valamint a Kálvária. A beruházás az Európai Unió támogatásával, az Európai Regionális Fejlesztési Alap társfinanszírozásával, kiemelt projektként valósult meg.

A beruházás előzményei évekre nyúlnak vissza, Tihany fejlesztési lehetőségein több tervezőcsapat is dolgozott. A Pagony Táj- és Kertépítész Iroda 1995-ben kezdte meg tevékenységét a településen. A Borsos Miklós tér első átépítése mellett a tervezési munkáink elsősorban az apátság területéhez kapcsolódtak. A hosszú távú fejlesztés célját szem előtt tartva meghatároztuk a későbbi tervek kialakításának stílusjegyeit és anyaghasználatát.

A Legenda Projekt kezdetén közvetlenül kapcsolódó területek kertépítészeti engedélyezési és kiviteli terveit a Pagony Kft. készítette. A tervek előéletéhez tartozik egy 1996-ban készített településképi tanulmány, amelynek építészeti részébe Varga Csabát (Axis Kft.) vontuk be. Csaknem 10 év után, 2007-ben a Kálvária engedélyezési terveinek elkészítésébe kapcsolódtunk be Martin Gábor megkeresésére, aki az építészeti terveket készítette. Ezt követte 2008-ban az Ófalu, 2009-ben pedig a Borsos Miklós tér és Posta köz kertépítészeti engedélyezési terve. (Itt jegyeznénk meg, hogy utóbbi két helyszínen előzetesen is készült engedélyezési terv, de a tervezők visszalépése miatt ezek átdolgozásra kerültek 2009-ben.)

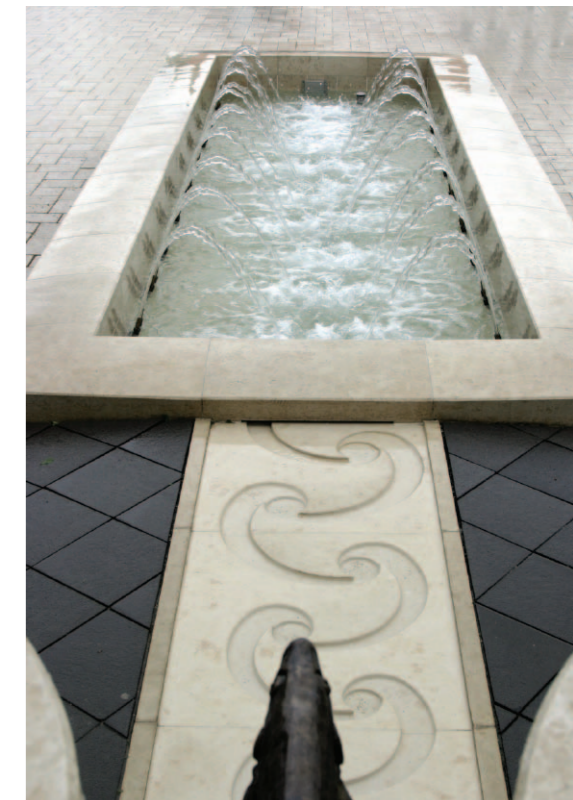
A kezdetektől sok év telt el, míg 2010-re összeállt a Legenda Projekt végleges tartalma. A polgármester úr Herczeg Ágneszt bízta meg a beruházás generáltervezési feladatával. A szakágak összefogása mellett a munkát szoros határidők nehezítették.

A közbeszerzés nehézségeit és várható elhúzódtatását a projekt idejében kalkulálva a nyolc érintett helyszínen kiviteli terveinek elkészítésére alig két hónap állt rendelkezésre.

Tihany, az egykori halászfalu a XX. század végére Magyarország egyik leglátogatottabb turisztikai célpontja lett, az itt található természeti, táji, kulturális és szakrális örökségnek köszönhetően. A település évről évre növekvő turisztikai igénybevételnek van kitéve. A parkolási igény, a kereskedelmi és szolgáltató egységek nagy száma mind a városias jelleget erősítik, melynek a település infrastruktúrája egyre nehezebben felelt meg. A tervezés célja olyan felújító, funkcióbővítő fejlesztés előkészítése volt, amely egységes arculatot ad a településnek. Megőrzi annak falusias jellegét, alkalmazkodik a ma jelentkező igényekhez, és az új funkcióknak európai színvonalú környezetben ad helyet. A település központjának legnagyobb funkcionális nehézségét a vegyes – gyalogos és gépjármű – forgalmú úthasználat okozta. A faluközpontban elhelyezkedő parkolók forgalmat generáltak, ami kis kapacitásuk, az utcák keskeny keresztmetszete, és a jelentős gyalogos turista forgalom miatt nehézkes közlekedést eredményezett. Ennek megoldására 2010-ben a település szélén, gyalogosan is jól megközelíthető helyen nagy parkolót alakítottak ki. Mostanra a központi utcákban is szabályozták a forgalmat. Hosszú távon kizárólag a helyi lakosok behajtásának engedélyezése a cél. A legnagyobb változás a Borsos Miklós téren történt. A település belső parkolójának megszüntetésével a helyi lakosoknak és a turistáknak átadott reprezentatív tér alakult ki, szökőkúttal és díszburkolatokkal. A szezon alatt rendszeresen kapnak itt helyet különböző rendezvények, koncertek és vásárok, növelve a település kulturális vonzerejét. A beruházást megelőzően ezeknek nehéz volt helyet találni, de mára a főtér mellett több kisebb és nagyobb rendezvényteret valósult meg. A település egységes arculatát az egymástól független helyszíneken visszatérő anyaghasználat, egységes köztéri bútorcsalád megtervezésével, és azonos stílusban, a tájkarakternek megfelelően kialakított növényalkalmazással erősítettük. Tihany történeti múltját és a hagyományokat figyelembe véve kizárólag olyan építőanyagok jö-

Borsos Miklós tér, Garda kút, díszmedence, kiemelt szegély és virágágy

hetek szóba, melyek kapcsolódnak a helyi építészeti hagyományokhoz, és anyagukból adódóan maradandóságot sugároznak.

Az egykori vulkanikus tevékenységnek köszönhetően a település arculatát jelentősen meghatározza a helyi kő (bazalttufa), ami szinte minden régi ház homlokzatán és kerítésén visszaköszön. Mára a természet- és tájvédelmi oltalom alatt álló Tihanyban és környékén bányászati tevékenység nem folytatható. Varga Csaba tervei alapján a felhasznált anyag nagy részét a Pisky sétány támfalának bontásából kikerülő, megfelelő és tisztított kövek adták. Mivel helyi kő a projekt volumenéhez képest csekély mértékben állt rendelkezésre, a térburkolatokhoz más anyagok alkalmazására volt szükség. A burkolatok jelentős része andezit és bazalt különböző formában történő felhasználásával készült. Ófalu utcái kockakő burkolatot kaptak, ami visszaköszön a falu alsóbb területein fekvő Borsos Miklós tér, és a Mádl Ferenc tér járdáinál. A rendezvénytereken és az intenzív gyalogos forgalmú Pisky sétányon vágott lapokat használtunk. Míg a település alsóbb részein a burkolatok jelentős része mészkő, Ófalu területén ugyanez az anyag kiegészítő, dekorációs elemként jelenik meg. A támfal fedlapjában – a figyelmes látogatókat megcélözva – szentírású idézetekkel ellátott köveket is elhelyeztünk. Az utcákat végigkíséri a település egyik jelképe és címerállata, a garda. A burkolt felületek mellett mészkövet használtunk a település több pontján elhelyezett, tömbköből kialakított egyedi tervezésű ivókutak, és a Borsos Miklós tér vízjátékának kialakításához. Az itt megépült kút és díszmedence a beruházás

munkára, kitarásra volt szükség, hogy Tihany elnyerje a kiemelt támogatást.

Milyen hatással van a megvalósult beruházás a település életére?
A közterületek minőségi változása eredményezett-e színvonaljavulást a kereskedők, a szolgáltatók részéről?

A turisták fogyasztási és vásárlási szokásai változtak, így kíváncsian várom az év végét. A Borsos Miklós tér esetében kaptam olyan visszajelzéseket, hogy amióta a parkoló megszűnt, a környező üzletekben kevesebben vásárolnak, a súlypont visszahelyeződött a Batthyány utcára. A helyzet akkor változik majd, amikor a révtől a vonatok nagyobb számban hozzák fel a turistákat ide a központba. Mindent árusítanak itt, de azt is látni kell, hogy a világ minden városában ugyanezeket a termékeket láthatjuk. Kevés a helyi specialitás. Tihany esetében jó példa a *Levendula Bolt*, amely újabb, igényesen kialakított üzletet nyitott a főtéren. A termékek szépek, a minőséget képviselik, a magas bérleti díj mellett is rentábilis a vállalkozás. Mégis egy-két év kell ahhoz, hogy erre a kérdésre egyértelműen válaszolhassak.

Minden építkezés drámai folyamat, mi is sok belső és külső problémát megéltünk a tervezés és a kivitelezés során. Mennyire elégedett a kivitelezéssel?

Anank ellenére, hogy szakmabeli vagyok, ilyen volumenű beruházás még nem futott

egyik leglátványosabb eleme. A medence hossz tengelyében helyezkedik el a Garda kút. A bronz gardából kifolyó víz keskeny csatornán át érkezik a medencébe. A csatorna köveinek felületébe marva a víz természetes áramlásának rajzolata jelenik meg. Látványos kőmunkák valósultak meg a IV. Károly Kálvária területén is. Martin Gábor tervei alapján készültek a sziklába épített kő kápolna monumentális kő ajtói. Helyreállításra kerültek az egykori Kálvária kő keresztjei is, az eredeti szobrok bronz másolatával. A keresztet előtti teret tömbkö lépcsősor keretezi.

A lakók gyorsan birtokukba vették a megújult közterületeket, a kávézók és az éttermek kitelepültek. Az utcákat turisták lepték el, akik ezentúl nemcsak a természeti és épített értékekben, de a megújult közterületekben is gyönyörködhetnek.

BESZÉLGETÉS TÓSOKI IMRÉVEL, TIHANYI POLGÁRMESTERÉVEL

Herczeg Ágnes, Edvi Bettina

Ez év májusában került sor a Tihanyi Legenda Projekt keretén belül megvalósult közterület-megújítási munkák átadására. Hogyan tekint vissza a kezdetekre?

Tihanyi vagyok. Megválasztásom után első feladatomban tekintettem, hogy Tihany gondjait, fejlesztési lehetőségeit megvizsgáljam. Ebben segítségemre volt a Sugár Péter, Szerémi Győző, Földes László alkotta építészcsapat. Megkerestek, hogy átfogó tanulmányt készítenének a felszigetre. A terv 2008-ban készült el, körvonalazódtak a legfontosabb fejlesztési területek. Hangsúlyt kapott a közlekedési rendszer korszerűsítése, a parkolás átgondolása, az épített és természeti örökség védelme és a történelmi központ közterületeinek megújítása. Ezzel párhuzamosan készültek a Pagony Kft. tanulmánytervei a Batthyány utca megújítására. A sok feladat elvégzéséhez a forrásteremtés jelentette számomra a legnagyobb feladatot. Mindenki tudja, hogy Tihany az ország egyik leglátogatottabb pontja a belföldi és a külföldi turisták számára egyaránt. Ezért a közterületek megújítására elindítottuk a tervezési munkát, és elindultak a pályázatok. A Balaton-régióban azonban nagyon sok a fejlesztendő helyszín, így nagy a forrásigény. Ilyen körülmények között sok

át a kezem alatt. Nagyon sok mindent tanultam, sok tapasztalatot gyűjtöttem arra vonatkozóan, hogy mire kell odafigyelni. Elsősorban a közmuvelővel való együttműködésre és kapcsolattartásra gondolok. Ma Magyarországon a szolgáltatók még mindig nem látják el a tervezőket a szükséges információkkal. Ha a tervezés fázisában megfelelő lenne az adatszolgáltatás, sok nem várt költség előre kalkulálható lenne. A kivitelezés közben felmerülő feladatok veszélyeztetik a projektek megvalósulását, mert nem minden önkormányzat tudja felvállalni a pályázati forráson kívüli plusz költségeket. Emellett hónapokkal hátrátartják a munkát, az egyébként is szűk határidők mellett. Ez vonatkozik a régészeti feltárások menetére is.

A mi munkánkat, és gondolom Polgármester úrét is sok esetben megkönnyítette, hogy Németh Katalin műemléki felügyelő asszony következetesen és folyamatosan jelen volt, segítette a beruházás minőségi megvalósulását.

Megtapasztaltam, hogy ha egy önkormányzat értelmes feladatokat tűz ki célul, akkor a hatóságok és szakhatóságok is az ügy mellé állnak. A Környezetvédelmi Felügyelőség, a Nemzeti Park és a műemlékvédelmi hatóság egyaránt segítette programunk megvalósulását. Végül a közmuvelővel is rendeződtek a dolgok. Csak pozitívan tudok nyilatkozni ezekről az együttműködésekről.

Fent: Borsos Miklós tér; lent a tér mészkő lépcsői

Az egyik vonzerő Tihanyban maga az apátság. Vannak az önkormányzattal közös területeik is, mint például a Csokonai-liget, amely a projektből kimaradva még vár a megújulásra. Milyen az apátsággal való együttműködés?

Az apátsággal nagyon jó az együttműködésünk. Bármit kérnek tőlünk, mi azonnal teljesítjük, remélem Richárd Atyának is ez a véleménye erről. Az egyházzal való kapcsolatunknak volt köszönhető az is, hogy felvettük a kapcsolatot az apátsághoz kapcsolódó területeket tervező Pagony irodával. Az apátság és környezete szerves egységben áll a faluval, így fontos volt, hogy itt is hasonló szemlélet jelenjen meg.

Az átadás óta szakmai és baráti körökből sok pozitív visszajelzés érkezik hozzánk.

A munkák megkezdése előtt sokan fordultak hozzám kérésekkel és ötletekkel, hogy az ország egyik legfestőibb faluját ne a

bóvli, és az ízléstelen reklámok tömege lepje el. Most elmondhatjuk, hogy elindult a pozitív változás. Az elmúlt években több színt elbontattunk, ezek helyére a műemléki környezetbe illő berendezési tárgyak, üzlethelyiségek kerültek. Egészen más lett a külalakja így az ingatlanok és az utcafrontnak is. Az is igaz, hogy van még mit tenni ezen a területen, ami nem fért bele ebbe a megújítási projektbe.

Melyek a legközelebbi célok a település fejlesztésében?

A sétáljunk és bringázzunk Tihanyban projekt, amire 350 millió Ft-ot nyertünk. Ez egyrészt a kerékpárút harmadik ütemének a befejezését, másrészt a hajóállomáson a parti sétány és az ottani kő támfal megépítését, valamint a hozzá kapcsolódó park rehabilitációját tartalmazza, amelynek befejezése jövő júniusra várható. A hajóállomáson két épület felújítását tűztük ki célul. Nehéz feladat lesz a mára teljesen lepusztult sporttér-

terem hasznosítása. Kérdés, hogyan lehet ma egy, a tulajdonos által elhanyagolt helyet rendbe tenni, hogyan lehet esetleg kisajátítással vagy más jogi eszközzel a helyzetet a holtpontonról kimozdítani. Rengeteg elvégzendő feladat van ebben a ciklusban, amit mindenképpen szeretnék megvalósítani. Idén a rendezési terv módosításával indul a komp környékének és az egykori kenderföld területének a fejlesztési programja, hogy 2014–2015-ben érdemben lehessen tovább lépni. A Csokonai-liget felújítása is várat magára. Január elsejétől a törvény értelmében műemléki területen az önkormányzat kötelezheti a szolgáltatót a kábelek földbe helyezésére. Óriási lehetőséget jelentene ez, mert a teljes költségnek durván fele megspórolható így, csak a másik felét elő kellene teremteni valahonnan. Egyszóval sok az ötlet, a feladat, csak győzze erővel az ember.

Sok erőt kívánunk a megkezdett és a tervezett munkákhoz!

Építető: Tihany Település Önkormányzata, Tósoki Imre polgármester • Engedélyezési terv: 2007 – 2009 • Kiviteli terv: 2010 • Generáltervező: Herczeg Ágnes (Pagony Kft.) • Tájépítész munkatárs: Edvi Bettina, Rahnama Azadeh, Tikik Dóra (Pagony Kft.) • Építész: Varga Csaba, Vavrik Ferenc (Axis Kft.), Martin Gábor (MS-Műtermek Kft.) • Statika: Cséfalvay Gábor, Ther Antal • Közlekedés, közmű: Fábri László (Észak-Budai Zrt.), Szabó Gábor (Váczium Mérnökiroda Bt.), Tászlér László (Tónus Kft.) • Épületgépészet: Fenyves Tamás • Épületvillamosság: Levek István • Vízgépészet: Rudó Endre (Rudó Stúdió Bt.) • Műemléki felügyelet: Németh Katalin (KÖH) • Kivitelezés: 2011-13 • Projektmenedzment: Szabó József (Artemis Kft.) • Műszaki ellenőr: Koch Péter (VeszprémBer Zrt.) • Generálkivitelező: Laki Zrt.

A LEGEND BORN ANEW

Landscape architecture developments inaugurated within the framework of the *Tihanyi Legenda Projekt* (Legend of Tihany Project)

By the end of the 20th century, Tihany, the former fishing village has grown to be one of the most visited touristic destinations in Hungary, attributable to the rich cultural, natural and sacral heritage of the landscape. The objective of the development project was to renovate and expand the existing structures and elements of landscape, giving a uniquely recognizable general aspect to the village, preserving its rural character while adapting to the requirements of a modern European settlement. The greatest challenge of contemporary architectural design is to carry out comprehensive development projects that are specifically adapted to the spirit of the location. Today, similar vistas greet us from Barcelona to Bucharest and we sit on the same type of benches. Lost in the frustrating maze of tenders and impossibly short design and development deadlines, it seems that it is getting more and more difficult to adjust to the local pace of life and have a chat with locals and visitors.

Szemközt: támfal a Pisky sétány mentén; a Halász köz; fent: a Pisky sétány; lent: kálvária

FÉNY ÉS ARÁNY EKLER DEZSŐ BORÁSZATAI

Kuli László

Ekler Dezső borászatai emblematikus épületek. Ipari épületek, mégis úgy tudnak a környezetükbe tagozódni, hogy azok mélyrétegeiből mutatnak fel a helyre jellemző evidenciákat. Ezáltal válnak az adott borvidék védjegyévé a szakmában és a köztudatban egyaránt. A 60. születésnapját ünneplő vándoriskolai Mesteremet legújabb Somló-hegyi borászatáról, a borkészítésről, és a borászatok tervezéséről faggattam.

Az Országépítő folyóirat olvasói jól ismerik két korábbi munkádat, a tokaj-hegyaljai Disznókő és a neszmélyi Hilltop borászatot. Az új, somlói pezsgőpincészet és e korai munkáid között kötődési pontnak érzem a somlói együttes első borászati épületét, mely érezteti, hogy a korábbi borászataid és ez a legújabb, valójában egylényegűek.

A kis borászatnál fontos látni, hogy az egy XVIII. századi pinceháznak az átépítése, bővítése. A pannonhalmi bencéseké volt. Egy egyszerű boltozott pincére épült borház, amit kétszeresére bővítettünk. Ami fehér, vakolt, az a régi épület; amit a támfalak bazaltjaiból, tufaköveiből raktunk, azok az új részek. Voltaképp helyzethez alkalmazkodó rekonstrukció. Egyetlen építészeti ötlet van benne, ami fontos: a régi ház metszetét végtelenítettük. A régi pince és föllette a fafödém szoba-padlás geo-

metriáját hoztuk ki a táj felé, Iszák irányába, a „délnyugat géniusának” terébe. Ennek elmetszése adja az új homlokzatokat. Fontos, hogy minden, amit hozzátettünk, bazaltból van. Ez nem véletlen, hiszen óriási mennyiségű támfal-visszaépítés valósult meg az épület környezetében. Annak ellenére, hogy ez egy háromszintes ház, nem rí ki a környezetéből, hanem beleolvad azáltal, hogy a támfalak anyagából épült.

Ebből az első „susztermunkából” hogyan kerekedett ki a további történet? Beváltotta a borászat a hozzá fűzött reményeket?

A nagy borászat nem az előző sikereiből nőtt ki, hanem a Metál Hungária acélszerkezet-építő cég gazdasági sikeréből. Mint borászat, nem jött volna létre a tőkeerős vállalkozás nélkül. Ez a cég az ország vezető acélszerkezetű csarnokokat építő vállalkozása. Ő építette többek között a kecskeméti Mercedes üzem, és a győri Audi csarnokait. Komoly tőkét investált a Somlóba, a legjobb birtokrészeket vette meg fenn, a hegy gallérján. Nagy szőlőrekonstrukciót, út- és támfalfelújítást hajtott végre, és komoly uniós támogatásokkal kezdett bele a nagy borászatok építésébe is. Elsőként a Szent Ilona Borászat, majd közvetlen mellette a Pezsgőpincészet épült meg. A harmadik ütemben ezt kibővítettük egy pezsgőérleléssel, és most közeledik a befe-

jezéshez a vendégház, ami a negyedik eleme az egésznek.

Épületeiddel kapcsolatban nem tudom, és nem is akarom kikerülni a nagytól. A tokaji borászatod felnagyított helybéli pincék vonalait hordozza, tehát egy regionális épített örökségből nagytól. A neszmélyi borászatnál történelmi formák, szerkezetek nagyításait alkalmaztad, nagyobb forrásterületből merítve. A somlói első épületnél pedig a metszetrajz homlokzati felnagyítása lett az építészeti vezérfonal. Az új épületegységeknél nyilatkozataid szerint geológiai erők, tektonikus mozgások felnagyított, megkövült alakzatai inspiráltak, melyekbe én még a pezsgőbuborékok felnagyítását is beleolvastam. Beszélj, kérlek, erről a nagytól!

Jogos az észrevételed. Ezek az épületek ugyanúgy metaforákon alapulnak, mint a korábbi borászatok. A disznókői épület egy dombnak és az abba belefűrődő pinceháznak a nagyított metaforája, ez szervezi a térrendszerét és a megjelenését. Belül mintha pincesoron járnál, kívül mintha egy domb alatt mennél. Metaforikus ötlet adja az egész térbeli és formai rendjét. Somlón hasonló a helyzet, itt az épület tájba illesztése a fontos. A föld alá rejtett nagy csarnok mesterséges dombként fogalmazódik meg,

Borászat bővítés, Somló 2006 Fotó: Kakuszi Zoltán

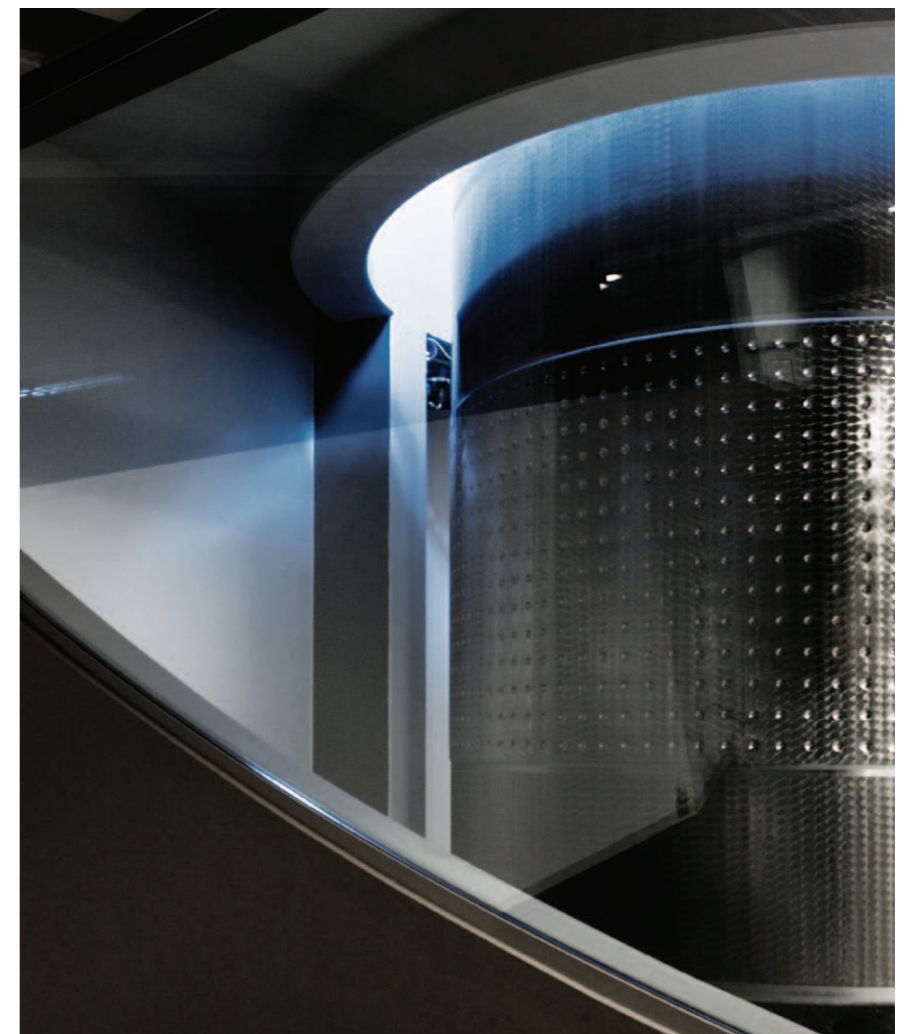

ebből nő ki az elképzelt pinceház, ami maga a kóstoló. Az ötlet lényege, hogy az új épületet ne a környék épületeihez – hiszen azok kicsi pinceházak, ez meg egy bevásárlócsarnok méretű hatalmas ipari tér –, hanem a tájhoz illesszük, mint tájrészletet. A vulkanikus Somló geográfiája itt, a hegy szoknyájánál kis elődombokból rajzolódik ki, melyek a valamikori lávafolyások irányába rendeződnek, mint egy fának a törzs alján kirajzolódó támasztógyökerei. E meglévő dombok közé illesztettünk egy mesterségeset, ez maga a borászat. Értelemszerűen a hegy felé nyílik meg, hiszen onnan jön a szőlő, és a borászatban dolgozók is a hegyet látják, míg jönnek-mennek. Az országút felől, az ide érkező szemszögéből nézve zárt a domb, ezáltal eltűnik a tájban, ám hogy mégis hatásos legyen a megjelenése, ráül ez a messziről kicsinek látszó, valójában jócskán nagyított pinceház, benne a kóstolóval, alatta a logisztikai bejárattal. Ennyi az egész. Kézenfekvő meta-

fora, amely elrendezi a térbeli «történetet», megszabja a terek használatának rendjét, és formailag is rendezi az egészet. Az alapötleten túl nem nagyon kell hozzányúlni, adja magát minden szempontból. Például a föld alá rejtett csarnok bevilágítását és felülvilágítóit azok a felhasítások adják, amelyek ismétlik a párhuzamosan futó telkek kerítéseit, csak itt éppen támfalakkal metszik fel a zárt dombot. Nincsen benne különösebb építészeti formálás, csupán a metaforát gondoltuk végig. Többek közt azt is, ahogy a föld alatti betonszerkezetek belső kiváltásai, faláttörései a lávaalagutak és a bazalt porózus jellegét követik, melyekből nagy, buborékszerű boltozatok jönnek létre. Adódik a lávafolyásszerű alaprajzban a tartófalak parabolikus íve is, ahogy cseppszerű formát vesznek fel. Nem is függőlegesek, hanem kicsit dőlnek, jelezve a lávafolyás dermedt állapotát. Hogy mindez nagyítással jár, az természetes. Minden finom metafora, ami valami új gondolatot próbál az építészetbe hozni, nagyítással jár, hiszen a valóságban ritkán léteznek ilyen formák egy épület léptékében.

Szent Ilona Borászat, Somló, 2012
Fotók: Bujnovszky Tamás

Itt és szemben, lent: Szent Ilona Borászat, Somló, 2012. Fotók: Bujnovszky Tamás

A borászatok lényegükből adódóan harmonikus természeti környezetben létesülnek: Tokaj, Neszemély, Somló mind-mind varázslatos helyek, melyek inspirálóan hatnak az ember gondolkodására. Maga a borkészítés és borérelés folyamata is misztikus, mágikus tevékenység és jelenség.

Az ember, a szemlélő ilyen irányú megérintése mennyire motivált-motivál épületeid metaforikus alap gondolat köré építésében?

Az építészet ehhez a misztikumhoz, alkímiához a saját eszközeivel tud hozzátenni. Nem akar-nám misztifikálni, de Disznókőnél is tettenérhető talán, hogy ilyenkor az ember a bor készítésének a folyamatát és annak dinamikáját próbálja az épülettel leírni. Képzeld el, hogy a szőlő érése a föld sötét mélyéből, az ottani ásványokból, az élő szervezet által fölhozott anyagokból és vízből, a nap melege révén felszínre feltörő folyamat. Hamvas Béla költői leírásait olvasva végigélhető, ahogy a tufákban rejlő, gyakran tíz méter mélyen lévő ásványi anyagokból a végén illóolajok lesznek a maguk valóban éteri varázslatával. Olyan gazdagok és sokfélék, miközben mégis átélhető módon anyagiak. Amikor a szőlőből bort csinálnak, akkor rendszerint nagy szeretettel – bár időnként durván – megdolgozzák ezt az élő anyagot, majd megint beviszik a földbe, hűvös, mély pincékbe, és sötétben elrejtve érelik a legkülönfélébb praktikákkal. Hordókban, változatos páratartalmú, rideg helyeken, amelyeket illik azért így-úgy szellőztetve kézben tartani, míg nem aztán ebből a pincemélyből újra előkerül a bor. Akkor újra kommunikálhatunk vele, és szánkba véve mindenféle huncut gondolatot kelthet a fejünkben. Az építészet eszközeivel e folyamat dramatizálása révén közelíthet a borhoz az ember, még ha ipari dolgokról van is szó. Az eszközök, a behordás, levitel, elrejtés, felhozás bonyolult és elegáns technikája minden borászatban más és más, mindig egyéni «filozófiák» szerint zajlik. Mi, építészek ezt a térformáláson túl alapjában véve fénnel tudjuk manipulálni, színekkel pedig valamennyire dramatizálni, illetve a megjelenő anyagok játszhatnak még szerepet. A legfontosabb a pincék esetében mégis a fény kezelése, annak a föld alá való bevezetése. Ha megnézed a somlói borászatot, láthatod, hogy ravasz és változatos módon jut be a természetes fény a legalsó, leghátsó, legmélyebben lévő részekbe is. Attól

Pezsgőérelő, Somló, 2013. Fotó: Bujnovszky Tamás

függően, hogy mennyi és milyen megvilágításra van szükség az adott helyen. Számomra fontos, hogy ne lépj be még a pince rejtett zugaiba sem úgy, hogy ott ne fogadna valamennyi természetes fény.

Mindenhova jut belőle, olykor két, három, négyszeres közvetítéssel. Egyrészt azért, mert elegendő belőle kevéske is, másrészt pedig a palackos bort soha nem érheti direkt napfény. Ezért vannak a buborék-

szerű áttörések a falakon, meg a hasadékszerű nyílások, amelyek a megfelelő helyre hozzák be hat-nyolc-tíz méter mélyre a fényt, ami azután a sötét terekben szebb-nél-szebb hatást tud létrehozni.

LIGHT AND PROPORTION

Wineries by Dezső Ekler are iconic structures that have become trademarks of their respective wine-producing areas, well-known in the professional world of architects and among the wider public as well. All of his buildings are based on elaborated metaphors. His winery in Tokaj draws on the architectural legacy of the region, enclosing larger-than-life shapes and lines of local wine cellars; the winery in Neszemély is designed to contain enlarged historical shapes and structures; while the architectural guideline used in the design of the first building in Somló is the enlargement of the façade on the section plan. The new building units were inspired by enlarged and petrified shapes of geological forces and tectonic movements. The symbolism of the building in Disznókő represents the process and dynamics of winemaking. Light has a significant role in the design, penetrating the walls through bubble-like patches and artificial crevices that lead the beams as deep inside as ten meters. Light and shade play across the dark interiors and create magnificent effects.

FŐÉPÍTÉSZEK

BODONYI CSABA • TOKAJ

Ismerjük a legendás történetet: 1918 végén Kós Károly a trianoni Magyarországot elhagyó utolsó vonattal – mit vonattal, mozdonyal – tért Budapestről haza Kolozsvárra, tudva, érezve, hogy a nehéz sors elé néző Erdélyben lesz rá szükség.

Bodonyi Csaba mesternek nem kellett sehova sem utaznia, hiszen Miskolc tágabb környezetében született, ott nőtt föl, és ott van ma is. Tudja, érzi, hogy Miskolcon van rá szükség. Meg persze Tokajban, meg az alföldi tanyákon. S országos ügyeket intézni feljár Budapestre, hol a Parlamentbe, hol a Kamarába, hol az Akadémiára, ahova kell, hogy a dolgok rendben menjenek. És ha nem mennek rendben, akkor is, mert talán...

Ezen kívül Miskolcon iskolát alapít, műhelyt teremt, fiataloknak adja tovább, mit mesterétől, Plesz Antaltól kapott. Politizál, szervez, tanít. És tervez. Mert a lényeg az építés. A többi? A többi nélkülözhetetlen a lényeg eléréséhez: a tervezéshez.

Bodonyi Csaba 70 éves. Isten éltesse sokáig, s adjon neki könnyű tervezést!

Minden település az idő és a történelem tárgyi lenyomata. Semmi oly gazdagon, plasztikus tapinthatósággal, átfogóan és hétköznapi közérthetőséggel nem sugallja az idő és a történelem érzetét, mint az épített környezet, a város. Semmi sem oly sivár azonban, mint az egy időben létrejött gyökértelen, történelem nélküli város, vagy városrészek, amelyek nem fejleszthetők, ezért jövőtlenek. A gazdag, változatos történelem gazdag, változatos építészeti teremt. Tokaj ezért is gazdag építészeti értékekben.

Tokajban az első számú építészeti érték maga a történeti városszerkezet. Ez a spontán kialakult, organikus fejlődő struktúra ezer év lenyomatát hordozza. A várost a vízhez és hegyhez való egyidejű szerves, meghitt kapcsolat jellemzi. Ebből nő ki a folyó vonalát és a terepet finoman követő girbegurba, változatos vonalvezetésű szűk utcácskák hálózata. Elágazásokkal, beszögellésekkel, teresedésekkel. Tokaj területén három, eltérő minőséget képviselő települési karakter különböztethető meg. Az

óváros, a közúti és a vasúti hid között lévő középületek csoportja, és a kistokaji kertés, falusias településrész. A nagyszámú műemlék ellenére az épületekben rögzült építészettörténeti érték átlagosan nem kimagasló, de karakteres értékű, különösen a főtér közelében lévő polgárházak sora, a templomok, a zsinagóga és a kastély. Inkább az épületek együttese, szerveződése, a térarányok, a szűk telkek, a veretes kapuzatokkal megtört tömör falazott kerítések és a zárt sorú, legfeljebb kétszintes beépítés adják a város egyedi léptékét, sajátos térszövetét és hangulatát.

A településfejlődés legillékonyabb, megfoghatatlan eredménye, eredője a hely szelleme. Az atmoszféra. Hamvas Béla összegző megállapításával, miszerint *Tokaj a legészakibb mediterrán város*, könnyű azonosulni. Vajon a megtelepedő görög, zsidó, olasz kereskedők hozták ezt a mediterrán ízt? Vagy éppen fordítva történt, a meglévő hangulat miatt könnyen otthonra leltek? Nem tudni. Valószínűsíthető azonban, hogy

ez a mediterrán hangulat vonzotta ide a művészeket, költőket, írókat, festőket és szobrászokat. Építészeket, értelmiségieket, fiatalokat. Tokaj atmoszférája nagyságrendjét meghaladó módon intenzíven városias. Hangulata talán leginkább a régi Szentendréhez hasonlatos.

Tokaj emblematikus hely. A tokaji bort, a szőlő- és borkultúrát, Hegyalját jelképezi. Ez súlyos felelősséget ró a városra, és a magasabb fórumokra. Ez a legkülönösebb, legsajátosabb, legfontosabb és legnemzetközibb értéke és szerepe a városnak. Újra és újra megmérettetik, hogy mint építészeti keret és turistacélpont hogyan tölti be szerepét. Márkaromboló vagy márkajavító? Ha az aszúbor hatputtonyos, hány puttonyos a város? Ezen a téren sajnos nagy a lemaradás, bár ezen az utóbbi huszonöt év fejlesztései csökkentettek valamit.

Az értékek számbavétele és megfigyelt elengedhetetlen. Az egyik, bár passzív ok, a megőrzés és az identitás megvédése. Ennél fontosabb, hogy ez legyen a mai városfej-

BODONYI CSABA DLA (1943)

1967 Budapesti Műszaki Egyetem
Építészmérnöki Kar
1972 MÉSZ Mesteriskola hallgatója
1980-84 MÉSZ Mesteriskola oktatója
1977-88 Ferencz Istvánnal a Miskolci
Építész Műhely szervezője és
szakmai vezetője
1993- BME címzetes egyetemi tanár
1997 DLA fokozat
1970-89 Északtervező, főmérnök
1989-98 Interplan Kft. műteremvezető
1990- Bodonyi Építész Kft. saját
műterem
1987-2011 Tokaj főépítésze
1972 - Magyar Építőművész Szövetség tagja
1985-90 Országgyűlési képviselő
1997-99 Magyar Építész Kamara
alelnök, elnökségi tag
1996-2005 BAZ Megyei Építész
Kamara elnök
1994- a Kós Károly Egyesülés tagja
1992 a Magyar Művészeti Akadémia
alapító tagja
2001 A Miskolci Akadémiai Bizottság
mellett létrejött Művészeti
Akadémia tagja, jelenleg elnöke

Ybl Miklós-díj (1979) • Széchenyi-díj (1991)
• Pro Urbe Sajópetri (1995) • Pro Urbe Tokaj
és Miskolc (1997) • Miskolc város alkotói
díja (1999) • Kotsis Iván Emlékérem (1993)
• Borsod-Abaúj-Zemplén Megye Alkotói
díja (2000) • Az Év Főépítésze (2003) • Pro
Architectura díj (2004) • Prima díj (2006)
• Miskolc díszpolgára (2011)

lesztés kiinduló öröksége, bázisa. Ez adja régi és új szerves kapcsolatát. A kontinuitás, a gyökerekből kiinduló értelmes és érzékeny cselekvés miatt. Az értékekből az folytatódik, genetikusan az marad fenn igazán és véglegesen, ami az új fejlesztésekbe beépül.

A régi és az új értékek kapcsolata a XX. századi építészeti problematikát és tévedésekkel terhelt kérdéskör. A század első harmadáig a különböző stílusok egymásután is, a spontán – nem, vagy alig tervezett fejlődés – organikus települést eredményezett. A váltakozó stílusú házak egymás mellé épültek. Harmonikusan, mert a

stílusok egymást nem tagadták, közös archetipikus elemeket használtak. Ezt nevezhetjük szerves újjá. A probléma ezt követően jelentkezett, a Bauhaus város- és építészeti felfogásának eredményeképpen. Ezek az elvek a következők: az összes stílus tagadása, a létrejött városszerkezetek iránti közömbösség és tagadó hozzáállás, a *tabula rasa* elve, valamint az internacionalizmus eszméje, ebből következően pedig a nemzeti identitás tagadása. A mindenáron való új bálvány (lakótelepek) miatt megindult a falu- és városrombolás. Új, de gyökértelen városok, városrészek jöttek létre, részben az

Bodonyi Csaba: Gimnázium és Környezetvédelmi Szakközépiskola, Városi Sportcsarnok, Tokaj 1996 • lent: Bodonyi Csaba: Általános iskola és városi könyvtár átépítése, Tokaj 1998

Bodonyi Csaba: Dobogó pincészet, Tokaj 2001

Bodonyi Csaba: Ravatalozó átalakítás, Tokaj 2004

Farkas Pál: Zsinagóga helyreállítása, Tokaj 2006

Bodonyi Csaba: Toldi fogadó, Tokaj, 2010

indokolatlan rombolás helyén, a hely szellemétől függetlenül, részben baloldali eszmékkel társulva. Ezek a tervezett, teoretikus települések, településrészek szépségben, élıhetőségben, meghittségben, atmoszférában, építészeti gazdagságban furcsa módon világszerte rendre alulmúlták a spontán létrejött települések minőségét, varázsát és gazdagságát. A spontán alakuló organikus települést ugyanis az élet és a történelem, a tervezett várost viszont az életről, jövőről való tudás, napi politikai célok, érdekek és akaratok hozzák létre. Ez a tudásunk pedig alulmúlja az élet teljességét, gazdagságát és sokszínűségét. A tudás és a különféle teóriák alapján egy szervesen „ál-új” jött létre.

Ettől menekült meg Tokaj, mert a várost 1945-től negyven éven át a politikai és gazdasági fejlesztő akarat elkerülte. Ezzel párhuzamosan a fejlődés jótékony hatásai is elkerültek, ugyanakkor nem lett tönkrefejlesztve, lerombolva, megújítva. Egy-két kompromisszumot leszámítva, mint például a főtéri áruház vagy a szálloda. Amikor Tokaj 1986-ban visszanyerte városi címét, a fejlesztés már más szempontokat követett. Mint minden település, Tokaj szerkezetében, épületeiben és részleteiben továbbörökíthető géneket hordoz. Nincs a hely szellemétől független minőség, csak sajátos, egyedi minőség létezik, melyet érzékeny figyelemmel kell megfejteni és alkalmazni. Tokajban csak tokaji építészet lehet, ami sehol máshol nem hiteles. Ez Tokaj építészeti identitása. A városépítészeti a folytonosságra, vagyis a szerves újraépül. A beavatkozók részéről egyszerre szükséges tudás és alázat, a múlt és jövő iránti egyidejű és arányos felelősséggel. A fejleszthető értékeket, genetikai tartalmat a főépítésznek kell érzékenyen megfejteni, és mint a hely szellemét és építészeti kultúráját a lakosság és a tervező építészek felé meggyőzően közvetíteni. Minden építető partnerré tehető abban, hogy élete talán egyetlen építési akciójával, saját igényein túlmutatva városi értéket is teremtsen, kialakítva ezzel rész és egész, az egyéni és a közös érdek élményekkel teli kapcsolatát. Ezért minden építési szándékot „szentnek” tekintünk. Minden csak saját természete szerint fejleszthető. Más a felfedezés és más a kitalálás. Amit kitalálunk, az ránk jellemző és teoretikus, nem biztos, hogy az élet visszaigazolja helyességét. Felfedezni

Bodonyi Csaba A FŐÉPÍTÉSZSÉG 12 PONTJA

- 1.) A főépítész hálózatot országos lefedettségűvé kell tenni, amely minimálisan országos főépítész 1 fő
állami (regionális) főépítész 7 fő
megyei főépítész 19 fő
budapesti főépítész 1 fő
kerületi (Bp.) főépítész 22 fő
városi települési főépítész 327 fő
tanyak főépítésze 1 fő
világörökségi főépítész 8 fő
kistérségi (járás) főépítész 170 fő
Összesen, minimum 556 fő
- 2.) A főépítész mellett az önkormányzatnál kis településtervezési egységet kell működtetni a településrendezési tervek folyamatos kezelésére. (Ezt a jogot a jelenlegi törvények is biztosítják.)

- 3.) A főépítész hálózatot hierarchikussá kell tenni. (A tervtanácsok miatt.)
- 4.) A főépítész mellett kötelezően tervtanácsokat kell működtetni, ugyancsak hierarchikus rendszerben.
- 5.) A főépítésznek – kontroll mellett – biztosítani kellene a tervezési jogot is, hiszen nem lehet 556 kreatív építész kivonni a szakmagyakorlásból. (Valamint azért, hogy a tervezők és a főépítész közti kommunikáció alapja a kreativitás legyen.)
- 6.) A főépítész kinevezését a felsorolt helyeken kötelezővé kell tenni, erre akár országos (állami) pénzügyi keret is kell biztosítani. (Különösen járáskor esetén.)
- 7.) A nem engedélyköteles építési tevékenységeket főépítész állásfoglalás alapján lehessen végezni.
- 8.) A főépítésznek, ill. az általa vezetett tervtanácsnak szakmai vétőjogot kell

- 9.) A főépítészt a településfejlesztésben a polgármester stratégiai tanácsadója. A településtervezési terv kezelője, az építési engedélyezési eljárásban kötelező szakhatóságként vegyen részt.
- 10.) A főépítész személyét a Főépítész Kollégium, a Magyar Építész Kamara és a MÉSZ, valamint az Országos Főépítész együttes javaslata alapján lehessen véglegesíteni.
- 11.) A főépítész kinevezéséhez 10 éves megelőző építészeti és településtervezési gyakorlat legyen szükséges.
- 12.) A főépítész státus a politikától független, a politikai (önkormányzati) választások nem érinthetik.

(összeállítva 2011-ben, aktualizálva 2013-ban)

Farkas Pál: Zsinagóga helyreállítása, Tokaj 2006

Bodonyi Csaba: Idősek Otthona, Tokaj 2003 Fotó Zsitva Tibor

viszont csak azt lehet, ami, ha titokban is, már létezik, tehát eleve élet- vagy törvényszerű.

Tokajban az építészeti érték átmentésének lépéseit az érvényes rendezési terv felülvizsgálatát követően egy új rendezési terv határozta meg. Kiterjesztettük a védett műemléki területet, a testület megalkotta a helyi értékvédelmi rendeletet. Felmentést kértünk a telkek beépítési százalékának felső határa alól, hogy a meglévő sűrű térszövetnek megfelelően fejleszthessük a várost, elkerülve az épületek indokolatlan magassági növekedését. Első lépésként a közlekedési és a földalatti infrastruktúra rendezése történt meg. A meglévő utak hasznosításá-

Bodonyi Csaba: Dobogó pincészet, Tokaj 2001

sa, a polgári hagyományok átmentése és folytatása voltak a fő szempontok. Megtörtént többek között a Takarékszövetkezet műemléki felújítása, a Városháza rekonstrukciója és bővítése. Mindemellett folyamatos kis lépésekkel, festésekkel, portálok, kapuk felújításával, köztéri szobrok elhelyezésével, reklámok és irányítótáblák megtervezésével és szabályozásával haladtunk előre. Igen sok múlik a kis lépések intelligenciáján, talán ez a kultúrát fenntartó erő. A rendezési tervben új városi tereket jelöltünk ki, a „parkszegénységet” pedig a szigeti vár körül létrehozandó közpark kialakításával tervezzük felszámolni. A két folyó közti félszigeten történelmi és ökológiai park létrehozását, a vár régészeti feltárását, hídon való megközelítését tervezzük. Már több kezdeményezés is született arra, hogy Makovecz Imre sevillai kiállítási pavilonját – a mester egyetértésével – a szigetcsúcson, egy árvíz feletti platón helyezzük el. Visszahozva vagy újraépítve térségi látogatóközpontként, a városi leleteket kiállító épületként és túrahajó-kikötőként funkcionálhatna. Amíg a Bodrog felett tervezett gyaloghíd nem valósul meg, addig a vár és a látogatóközpont megközelítése az ugyancsak Makovecz Imre által tervezett hajóval történhetne.

További rekonstrukciók és új épületek (rendőrkapitányság, ravatalozó, munkaügyi központ, hotel, orvosi rendelő, élelmiszer áruház, a Degenfeld palota helyreállítása, lakó és üdülőházak stb.) mellett megtörtént a főút teljes rekonstrukciója, díszburkolatos leállósávval, járdával és kerékpárúttal, földkábék kialakításával. A fejlesztések építészeti színvonalának biztosítására a város kvalifikált építészeket (Bán Ferenc Ybl- és Kossuth-díjas, Bodonyi Csaba Ybl- és Széchenyi-díjas, Erhardt Gábor, Farkas Pál, Ferencz István Ybl- és Kossuth-díjas, Gulybán Ede, Halmai Attila, Horváth Zoltán fiatal mester és több vándoriskolás hallgató, Keresztúri Krisztina, Kovács Ágnes, Kőszeghy Attila, Kulcsár Attila, Pírity Attila, Rudolf Mihály Ybl- és Pro Architectura-díjas, Salamin Ferenc Ybl-díjas, Viszlai József Pro Architectura-díjas stb.) vont be a munkába.

A kisvárosi lépték szerinti fejlesztésnél figyelembe vettük a térségi szerepeket és az egyre növekvő idegenforgalmat. Az óvárosi településszerkezet védelmének érdekében az új, nagy területű, eltérő léptékű, nagy

formájú létesítmények – mint például az idősek otthona vagy a kistérségi szakorvosi rendelő – a város peremén kaptak helyet. Az új középületek révén kialakult településrészek idővel kapcsolatot teremtenek a víkendtelep és a belváros között. A vasúti és közúti híd közötti területen nagytermetű városi középületek kaptak helyet. A barokk Dessewffy–Rákóczi-kastély mellé középiskolai kollégium, vele szemben környezetvédelmi gimnázium és szakközépiskola létesült. A régi gimnázium helyén általános iskola és városi könyvtár jöhetett létre. Megújult és kibővült a Kereskedelmi és Idegenforgalmi szakközépiskola is. Ezzel a város egy erős oktatási központtá alakult. Alaposan átgondolt turisztikai programnak megfelelően a műemlék zsinagógát rendezvényházzá és kiállítóterré alakítottuk át, megvalósult az új színház, mely egyben városi művelődési központ is. Az új és megújult iskolák gondos és tudatos előrelátással tervezett aulái városi közösségi funkciót is kaptak, de nyáron egyben a konferenciaturizmust is szolgálják. Itt tartják többek között a Tokaji Írótabor rendezvényeit. Az elmúlt húsz év alatt a Szerelmi soron új pincesor épült, a hagyományos pinceépítéssel elemeinek tudatos felhasználásával. Az új technológiát meghonosító nagy borászatok magas építészeti minőséget hoztak létre. Ez új elem Hegyalja történetében, ahol a borkészítés hagyományosan nem a szőlőkben történt, hanem a mezővárosokban. Hamarosan átadásra kerül az elhagyott kőbánya helyén épülő 2500 fős szabadtéri fesztiválszínház. A településen idegenforgalmi központ épült új, illetve felújított, három csillagos szálloda épületekkel. A főtéri, négy csillagosra tervezett Arany Sas szálló rekonstrukciója ugyan megakadt, de folytatása reményelt.

Tapasztalatunk szerint több, mint egy évtized fejlesztő munkája, valamint Májor János polgármesterrel, a testületekkel, a műszaki osztály dolgozóival, és a lakossággal való jó együttműködés egyszerre kellett ahhoz, hogy Tokaj városának minősége érezhetően javuljon. A településfejlesztésben tíz év egyenlő egy „puttonnyal”. A város ma már majdnem háromputtonyos, de a célzott hatig még huszonöt évet kellene dolgozni. Ha továbbra is lesz fejlesztő politikai akarat és szakmai tudás, jó együttmű-

Farkas Pál: Paulay Ede színház és művelődési központ, Tokaj 2008

ködés, igényes lakossági öntudat, és egyet akarás, úgy az eredmény nem maradhat el.

Forrás: Bodonyi Csaba: *Tokaj építészeti értéke, avagy ha az aszú 6 puttonyos, hány „puttonyos” a város?*

Bodonyi Csaba: *Tokaj város fejlesztése, 2005.*

A városfejlesztési munka elismeréseként Tokaj 1997-ben Hild-éremet, 2003-ban Kós Károly-díjat kapott, 2002-ben az UNESCO döntése alapján a Tokaji Borvidék Kulturtáj részeként Világörökségi területté vált. A városi főépítést 2003-ban az Év Főépítésze

címmel ismerte el az Országos Főépítész Kollégium. Bodonyi Csaba 25 éven át volt Tokaj főépítésze. 2011 novemberében történt lemondásának háttérében nem szakmai, hanem helyi politikai okok álltak. Májor János továbbra is polgármester, de kisebbségbe került a testületen belül. Abban bízhatunk, hogy a volt főépítész által generált folyamatok immár helyi kultúráként működve tovább haladnak a medrükben, és ezeket hamarosan egy hasonló szemléletet és szakmaiságot képviselő személy koordinálja majd. A helyi körülmények kedvező változása esetén az sem kizárt, hogy Bodonyi Csaba folytatja negyedszázados munkáját.

Bodonyi Csaba: Tourinform, Tokaj, 2007

BIZALOM ÉS KREATÍV PÁRBESZÉD – 25 ÉV TOKAJBAN BESZÉLGETÉS MÁJER JÁNOS POLGÁRMESTERREL

Dénes Eszter – Terdik Bálint

Az Ön tevékenységét a Magyar Köztársaság Érdemrend Lovagkeresztje kitüntetéssel ismerték el idén március 15-én, amihez a Szerkesztőség nevében is gratulálunk! Bodonyi Csaba 1987-től 2011-ig volt Tokaj főépítész, együttműködésük huszonöt éven át töretlen sikerrel folyt. A helyi politika és az építész szakma általában elbeszél egymás mellett, Tokajban azonban a két fél egyértelműen egymásra talált. Mi volt a kulcsa ennek az együttműködésnek?

Én nem értek az építészethez, ő nem ért a pénzügyekhez. Egymás szakterületének tiszteletben tartása, folyamatos kreatív párbeszéd – ennyire egyszerű a titok.

A város találta meg az építészét, vagy az építész talált rá a városára?

Az építész mindig figyelemmel kísérte a város sorsát. Egy közös ismerősünk segítségével találkoztunk, és mondhatom, hogy az első pillanattól kezdve szimpatizáltunk egymással. Tudtam, hogy Bodonyi Csaba személyében egy olyan felkészült szakembert ismertem meg, aki képes lesz újratementeni a kisvárosi hangulatot, miközben egyedi értékeinket megmenti.

A feladatok szétválasztásán és a szaktudás kölcsönös elismerésén túl az Önök gyümölcsöző együttműködése egy olyan erős egymás iránti bizalmat feltételez, ami nem jellemző a mai hivatalok működésére.

Annyira megbízom benne, hogy máig tanácsot kérek tőle. Megoldásai, meglátásai – amelyekre olykor rácsodálkoztam – nélkülözhetetlenek. Volt például egy ingatlan, amit én eldózeroltattam volna, de a főépítész szerencsére nem engedte. A Zwack család megvásárolta, az épület egyes részeit megtartva Bodonyi Csaba megalkotta az ismert borházat, egy igazi csodát. Sok épületet mentett meg így. A számomra jelentéktelenben is meglátta az értéket. Minden ízében azon volt, hogy Tokaj megőrizze kisvárosi arculatát. Még a Penny Marketet is rá tudta venni, hogy a típusterv követése helyett épüljön be szervesen a környezetbe. Az irodában nem sokat tartózkodott, döntéseit a színnel vagy a cseréppel kapcsolatban, mindig az ügyféllel együtt hozta meg a helyszínen. Mindenre a legapróbb részletekig odafigyelt. Tíz év után már annyira megbíztak benne az emberek, hogy valami belső kényszer folytán olyan kérdésben is hozzá fordultak tanácsért, amiben hivatalosan maguk is dönthettek volna. Munkája páratlan Tokaj életében és az egész országban. Nagy úrt hagyott maga után, keressük a megoldást. Bodonyi Csaba szavaival élve a város mára elérte a 3 puttonyt, de a legkiválóbb aszú 6 puttonyos. Ahhoz, hogy Tokaj esszencia legyen, kell még pár évtized, és egy olyan főépítész, aki néhány évtizedig töretlenül alkot.

Országos szinten is ritka eset, hogy egy polgármesternek huszonöt éven

át bizalmat szavaz a lakosság. A helyi településfejlesztést Hild-éremmel, Kós Károly-díjjal, az Év Főépítész címmel ismerték el. Tokaj visszakapta városi címét, majd járási rangját, 2002 óta a Világörökség része. Önök mindketten a hosszú távú városfejlesztés sikerében hittek. Huszonöt évteltével milyen mérleget vonna?

Egy polgármester mindig elégedetlen, mert ha elégedett volna, akkor nem lenne rá szükség. Az elégedetlenség hangján tudok szólni, hiszen én benne élek a városban, és látom a problémákat. Hiába tudom, mit kellene tenni, ha a tulajdonosnak az nem áll szándékában, vagy nincs rá lehetősége. Nap mint nap küzdeni kell a hosszú távú gondolkodást nélkülöző, kicsinyes érdekek ellen, amelyek aláássák a jövő céljait, a város építészeti arculatára pedig egyértelműen károsak. Sajátságos problémája Tokajnak az aránytalanul magas telekár. A zsinagóga és a színház szomszédságában levő Tüzép-telepet kulturális, kereskedelmi és parkolási célokra szeretnénk például hasznosítani, de az eladó irreálisan magas összeget kér érte. Ez a fajta hozzáállás gátat szab a fejlődésnek. Háromszoros telekárak mellett nem fognak idetelepedni a vállalkozások, munkahely hiányában pedig a lakosság fogyására kell számítani.

A két kitörési lehetőség a bor és az idegenforgalom. Tokaj városi minősége óriásit lépett előre, a bortermeles

Bodonyi Csaba: Hétszőlő Borászat, 1996

szintén sokat fejlődött, de az idegenforgalom mintha elmaradna ezektől.

Tokaj idegenforgalmi lehetőségei adottak, hiszen természeti szépségekkel, nemzeti parkkal, világörökségi területtel és nem utolsósorban kiváló borral rendelkezik. Desztinációként, hálózatba szervezett, szolgáltatásokkal megjelenő turisztikai fogadóterületként azonban még nem találta meg a helyét. A versenyképes desztináció megteremtése a turizmus növekedését eredményezi, közvetlenül kihat a helyi lakosság életszínvonalára. A vállalkozóknak is fel kell ismerni, hogy az idelátogatók számának növekedését csak programok folyamatos szervezésével lehet elérni, de a rendszer működőképességéhez az Önkormányzat mellett az ő anyagi áldozatukra is szükség van. Akkor tudna mindez hatékonyan működni, ha a vállalkozások támogatásával a

Tokajban, Hegyalján, Hernád-völgyben szervezett programok egy termékként összeállnának, és meg lehetne vele jelenni a piacon. Nem lehet egyedül a várostól elvárni, hogy erre forrásokat találjon, hiszen feladatai között elsősorban a szükséges infrastruktúra kiépítése szerepel. Építettünk konferenciaközpontot, színházat, hamarosan elkészül a Fesztiválatlan. Ezeknek a létesítményeknek a megfelelő hasznosításával növekedhet az idegenforgalom. Jobban ki kellene használni a víziút lehetőségét is magas színvonalú szolgáltatás nyújtásával. A helyieknek kell felismerni saját érdekeiket. Számos jó kezdeményezés van: a Tokaji Borászok Asztaltársaságának tagjai például arra szövetkeztek, hogy kizárólag kiváló minőségű bort adnak, és egy közös borkörút állomásaként egymást ajánlják az ide látogatóknak. A Szerelmi pincesor borászatai lecsófesztivált rendeznek, egy-

eséges csapatot alkotnak. A Fertő-tó partján lévő Ruszt testvérvárosunkban a mienktől elmaradó idegenforgalmi infrastruktúra mellett, szezontól függetlenül, minden héten van valamilyen program. A főterén található állandó színpadhoz hasonló szerelnék Tokajban is megvalósítani.

A világörökségi státusz a huszonöt év felénél érkezett. A dicsőségen túl hozott ez némi könnyebbséget a város életébe?

Számos uniós jogszabály, köztük a Natura 2000 szorításában vagyunk, ezek sok feszültséget eredményeznek. Tokaja szőlőről és a borról híres, de most az egykori szőlőterületeken nem lehet bort termelni. A bürokratikus rendszer a gyors nyomvonal-kielölésnél nem vette figyelembe a régi szőlőterületeket. Sok könnyítést kellene alkalmazni a műemlékek tekintetében is.

*Alulról nincs visszacsatolás?
Nincs esély a változtatásra?*

Magyarországon 1989 óta nincs az építésügynek és a városfejlesztésnek önálló minisztériuma, a szakma ezért nem tud olyan érdekérvényesítést kifejezni, amire szükség lenne. A politikára nem tud hatást gyakorolni, ezért nem tudjuk elérni, hogy az említett bürokratikus dolgokon könnyítsenek. Hiába kérjük, nem történik semmi. Ha az ember elmegy Csehországba, Lengyelországba, azt látja, hogy az épített örökségre rendkívüli módon vigyáznak. Ha a kormányzat az építészetnek fontos szerepet szánna, nemcsak Tokajban, hanem Budapesten is másképpen alakulnának a dolgok.

Tokaj számos európai és tengerentúli testvérvárosi kapcsolattal rendelkezik. A külföldi tapasztalatok, az új ötletek miben segítik a lakosságot?

Németországi utunk során a rendezettség és a város virágosítása nagy hatással volt a résztvevőkre. Pénzünk ugyan nincs, de seprűnk és virágmagunk nekünk is van, ezért

elindítottuk a virágosítást. Ma már meg is maradnak a kiültetett példányok. Egy kivétellel csak borvidékekkel van kapcsolatunk. A lengyel Iwonicz-Zdrój olyan fürdőváros, ahol nincs ipar, csak vendéglátás és szolgáltatás. Kiváló gyógyforrásait jól használja. Példáján keresztül egy komoly, pozitív szakértői vélemény esetén mi is szeretnénk kihasználni a termálvíz adta lehetőségeket.

A fellendülést sokan az elkerülő úttól és az M3-as autópályával való összeköttetéstől remélik.

A fellendüléstől függetlenül, az épített örökség megőrzéséhez tehermentesíteni kell a belvárost és a kertvárost az elviselhetetlen kamionáradattól. Az elkerülő út bekerült az Országos Területrendezési tervbe. A Nyírtelekről induló új nyomvonal a Tiszánagyfalu alatt épülő új híd felé haladna. Megvalósulása esetén az itt élők életminősége jelentősen javulna, és a turisták sem benzingözben kortyolnák a finom borokat. Hosszútávon pedig a Nyíregyháza felé, illetve a debreceni repülőtér irányába tartó vonalakra kell koncentrálni.

A térségfejlesztésnek Ön szerint milyen irányban kellene mozognia?

A jövő a borászaté, és a vele kapcsolatos épített környezetre, táji értékekre alapozott turizmusé. Ehhez minőségi borkultúrát kell képviselni, a PET-palackos bor nem kívánatos. A minőségi bortermelést kell segíteni. Ehhez olyan birtokviszonyoknak kell létrejönniük, hogy a bortermelés egy család megélhetését megfelelő színvonalon biztosítsa. Az idegenforgalom terén turisztikai csomópontot kell létrehozni. A rendkívül sikeres sátoraljaújhelyi Zemplén Kalandpark, a sárospataki Végardó fürdő, vagy az épülő tokaji Fesztiválföld mind állami beruházások, a térség egészét szolgálják. Hiány van négycsillagos szállodákból, pedig ezekre van a legnagyobb igény. A három desztinációnak – Tokaj, Sárospatak és Sátoraljaújhely – összefogottan kell végeznie a beutaztatást. Ezt a terméket egységként kell kezelni és eladni, nem pedig rivalizálni egymással. Mindezek mellett olyan ipart kell létrehozni, amelynek hagyománya van Hegyalján. Ilyen például a kádármesterség; itthon nem gyártunk annyi hordót,

amennyire szükségünk van. Üveghutákat kellene létrehozni, hogy ne külföldről vegyük a palackozógépekben használt üvegeket. Szélesebb körben kellene hasznosítani ásványkincsünket, a zeolitot. A meglévő kőbányákat kellene tovább működtetni, és nem a környezetszennyező ipart behozni.

Ezek mennyire szabályozható dolgok, hogyan lehet ezeket generálni?

Generálja a kormány, mert benne vagyunk az adókedvezményi körzetben, csak a helyi politika kellőképpen nem ad ennek hangot. Hiányzik a megfelelő PR-munka. A kínálatot be kell mutatni és terjeszteni kell, papíralapon és digitálisan is. Értékeinket elfeledtük, még belföldön sem tudnak rólkunk semmit a jó boron kívül, de ez utóbbinak sem jó reklám, ha egy népszerű bevásárlóközpont alacsony áron kínál minősíthetetlen bort Tokaji néven.

Kinek a feladata ez a PR-munka?

Egyértelműen a mindenkori kormányzat feladata. A Balatonnal már évek óta sikeres

akció folyik, de közben elfeledkezünk az ország többi régiójáról. A Magyar Televízió közpénzen, naponként élő bejelentkezéssel közvetíti a balatoni régió minden eseményét, rendezvényeket visz oda. Nem beszélve a kereskedelmi televíziókról!

Sehol a világon nem képzelhető el egy igényes borkereskedés kínálata Tokaji nélkül. Igazi presztízstermékünk. A hazai minőségi borfogyasztás egyre növekszik. Mit ért Ön az igényes borkultúra képviselésén?

Az emberek fejében kell rendet tenni, a PET-borkultúrát el kell felejtetni. Sokan akarnak pillanatok alatt meggazdagodni, és bár a verseny nem nekik áll, de vérszesen húzódiik, ezért be kellene avatkozni. Borkommandóra lenne szükség, szabályozni kellene az értékesítési jogot. Ezt a terméket ennél jobban kell védeni. Vannak, akik a nagyobb eseményekhez igazodva tíz nap alatt akarnak extraprofitot, míg mások egy év alatt, minőségi termékkel érik el ugyanezt. A civil kezdeményezésekben van erő, de több támogatóra van szükségük ahhoz, hogy egy nagy, nehéz sár ne húzza le a települést.

Probléma az is, hogy a külföldi tulajdonban lévő nagy borászatoknak nem érdeke a turizmus fejlesztése. A szőlőberuházásokon kívül mást nem generálnak.

Demeter Ervin kormány megbízott kezdeményezésére idén májusban világörökségi építészeti konferenciát tartottak Tokajban. 2011-ben Bodonyi Csaba Öntől független politikai okok miatt lemondott főépítész megbízatásáról. A kultúrtáj arculatának megőrzésére Tokajban milyen lehetőséget lát a jövőben, a konferencia milyen ajánlásokat fogalmazott meg ezen a téren?

A konferencia résztvevői egyetértettek abban, hogy öt falunként, illetve minden város esetében szükség van egy főépítészre. Egyedül ez garantálhatja a kultúrtáj megőrzését. Amennyiben Tokajban nem lesz a jövőben főépítész, csak hivatalnok, nagyon rossz sorsnak nézünk elébe. Az építési szabályzat végrehajtása önmagában még nem jelenti a hangulat, az egységes arculat megtartását. A főépítész rendszerben látja a települést, tárgyal az építetőkkel, ő győzi meg őket adott esetben a jobb,

Bodonyi Csaba: Hotel Kelep, Tokaj 2012. fotó Zsitva Tibor

Tokaj, belvárosi életkép

városképi illeszkedés szempontjából is kedvezőbb megoldásról. Nálunk még az is előfordult, hogy át is tervezte a házat, hi-

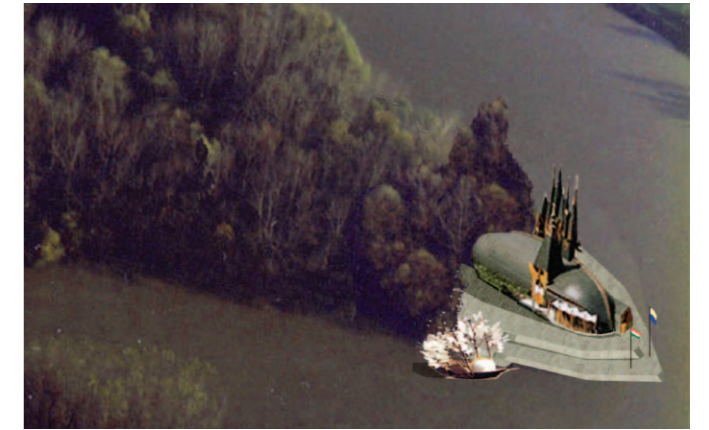
szen ugyanabból a pénzből lehet jót és rosszat is építeni, az értéknövekedés pedig meggyőző erővel hatott az amúgy jó szán-

dékú építetőkre. Egy ilyen jó gazda nélkül bizony fennáll az elgagyisodás veszélye.

Bodonyi Csaba: Dombi Sámuel Egészségközpont, Tokaj 2011 fotó Zsitva Tibor

Bodonyi Csaba: Fesztiválatlan terve, Tokaj 2012

Javaslat Makovecz Imre sevilai pavilonjának áthelyezésére

Az építészekről főépítész szemmel

Jó lenne felhagyni már a múlt századi építészeti individualizmussal, a jelenkori sztárépítészeti allűrökkel és az önmegvalósító képzőművészeti attitűddel. Mi építészek, településtervezők még mindig adósak vagyunk annak megválaszolásával, hogy miért harmonikusabbak, élhetőbbek, szebbek a nem tervezett települések vagy településrészek, mint a tervezettek, a teoretikusok, a szabályozottak, a csináltak. Nekünk, főépítészeknek kell látnunk és

láttatnunk, hogy minden alkotás és alkotó idő- és térbeli kontextusban él. Egy evolutív folyamat része, melyben a közösségek által alkotott személytelen település az örök, és nem a cserélődő épületek, hanem ezek harmóniája. Az irodalomhoz hasonlóan beleszületünk egy építészeti nyelvbe. A meglévő nyelven kell újat mondanunk, ettől az építészeti nyelv is fejlődik. Nem szükséges tehát új nyelvet teremteni. S higgyük el, különbözni nem olyan nagy dolog. Ehhez elég megszületni. A nagy dolog együttműködni, közösséget, kultúrát teremteni és folytatni.

A főépítészekről építész szemmel

Ne legyünk merev hivatalnokok. Éljen a kreativitás, a segítő együttműködés és a kollegialitás. Mi főépítészek településszinten gondolkodó, „kultúrapótlók” és „harmónia-felügyelők” vagyunk. Mindezt olyan intenzíven és önzetlenül, szolgálatként kellene tennünk, hogy egyszer csak ne legyen ránk szükség, mert van általános építészeti kultúra.

Bodonyi Csaba: *Az építészeti szakma helyzete alulnézetből*, 2011.

CHIEF ARCHITECTS CSABA BODONYI – TOKAJ

Csaba Bodonyi worked as the Chief Architect of the town of Tokaj for 25 years. The place of origin of the famed Tokaji wines, Tokaj is an iconic wine-producing area that was spared from destruction during the aggressive development projects of the previous political system. As Chief Architect, Csaba

Bodonyi made a successful effort to unravel the genetic information of the location and to further develop its unique values by transmitting both the genius loci and the defining elements of the prevalent culture of architecture towards the leadership, the population and the fellow architects. Working with highly qualified architects, he carefully planned and co-ordinated building

conservation projects as well as the construction of an underground cable system, a promenade and a series of new buildings in the past 25 years. Brought to fruition, his decade-long enterprise is a considerable improvement of the quality of life in the city. As recognition of his work, Tokaj was awarded several prizes and was designated as a UNESCO World Heritage site in 2002.

A KORSZERŰ, ORGANIKUS BOKORTANYA VÍZIÓJA EGY HAGYOMÁNY TOVÁBBFEJLESZTÉSE

Bodonyi Csaba

A tanya egyidejűleg sajátos települési és gazdálkodási forma. Szervesen együtt él benne a földi életet élő gazda az életet adó földdel. A gazdag múltú magyar tanyavilágban, az alföldi szórt tanyavilágon kívül, Nyíregyháza térségében kialakult egy sajátos településforma: a bokortanya, vagy tanyabokor (régbben szálláshelyek). Ez sajátosságainál és hungarikum voltánál fogva megkülönböztetett figyelmet érdemel.¹

A 260 éve, gróf Károlyi Ferenc kezdeményezésére létrehozott 68 bokortanya Nyíregyháza körüli koncentrált kiterjedt hálózata önmagában különös regionális térszerkezeti, táji elem. Mint közismert, a bokortanyák társadalmi is sajátos és egységes, amely a Békés megyei és felvidéki evangélikus szlovák (tírpák) népesség betelepítésével alakult ki.² A szabolcsi tanyarégió 260 éve él, igazolva a telepítés egykori bátorságát, életképességét; 260 éve gazdálkodási egységként, 150 éve pedig lakóhelyként is.

Van tehát egy történelmi településmin-tánk (archetípus) az egyéni és közösségi gazdálkodás ötvözetére.

Ma, amikor a vidékfejlesztés, ezen belül a tanyamegújítási program végre napirend-re került, érdemes elgondolkodni azon, hogy milyen speciális figyelmet és kezelést

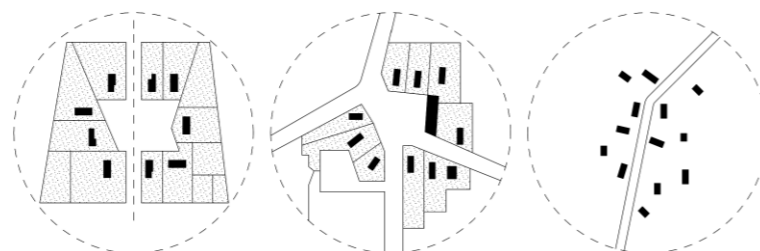
igényel a bokortanya-hálózat, és milyen fejlesztést inspirál. Építészként – és szabolcsi tanyán nevelkedett gyermekként érzelmi-leg is motiváltan – úgy gondolom, hogy a bokortanya települési és gazdálkodási szerkezete olyan fejlesztési potenciállal bír, mely a korszerű családi gazdálkodás sajátos új modelljét kínálja.

A bokortanya XXI. századi korszerű formája, gazdálkodási, társadalmi és települési vonatkozásban, valamint életforma tekintetében egyaránt átfogó ökológikus és szerves változata, mintája lehetne a családi – de bizonyos aspektusaiban tanyaközösségi – földhasználatnak, vagyis a bérelhető állami föld felosztásának. E tanyák legfontosabb eleme a hagyományos autonómia, és nem a városi agglomeráció vagy „urbanizáció” sorsa. Lényege tehát nem a városi hálózatokra való kapcsolódás, hanem – a közút kivételével – a hálózatfüggetlenség-re és teljes megújuló energiatermelésre alapozott önellátás. A bokortanyákra vonatkozó rendezési tervek sajnos a városi ellá-

tórendszer kiterjesztését célozzák, városi agglomerációs övezetnek, lakóterületnek, a tanyasi turizmus célpontjainak tekintik, és nem sajátos, önálló gazdálkodási egységként kezelik.

A fejlesztési koncepció kétirányú lehet; egyrészt a meglévő bokortanyák fejlesztésére, másrészt a hagyományértékei alapján új, korszerű bokortanyák mai létesítésére irányulhat.

A meglévő bokortanyák fejlesztésekor a célok azonosak lehetnek az új bokortanyáknál megfogalmazottakkal: korszerű biogazdálkodás, öntözéses intenzív művelés, megújuló energiahasznosítás, közös tárolás, feldolgozás és értékesítés, önálló organikus társadalmi egység és autonóm igazgatási forma. Ennek feltétele a meglévő beltelkek és – ahol ez felborult – a szántók hagyományos viszonyának rekonstrukciója. Lehetővé kellene tenni, hogy a bokortanyák mint települési egységek közös célok szerint, települési közösségként pályázhassanak központi fejlesztési forrásokra. Képzelnünk el azt

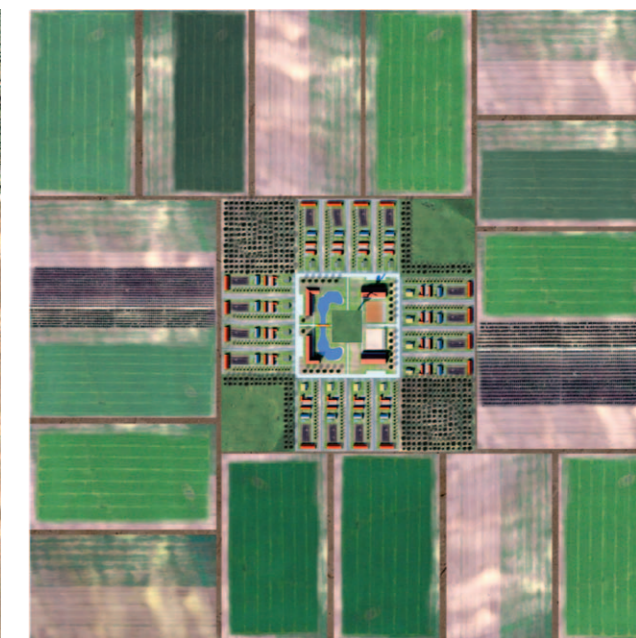
1. ábra • Jellemző bokortanya-szerkezetek

¹ Hasonlóan sajátos hazai értékünk az ugyancsak közties településforma, a pincefalvak.

² Tegyük hozzá érdekességként, hogy a már említett pincefalvak pedig zömében a német népesség letelepedésének köszönhetőek.

2. ábra • Centrális szerkezetű bokortanya (Gerhábokor) – fejlesztési minta. Meglévő bokortanyák: átlagos tanyaszám 23, méret 18 kh (1,8 kótel) = 10,37 ha /tanya (legalább öt és legfeljebb hat hold).

3. ábra • Új bokortanya ideálterve. Átlagos tanyaszám 24 (16-32, elemzés alatt), átlagos terület 15 ha (10-20 ha), átlagos bokortanya-terület 440 ha (240-640 ha)

az állapotot, melyben a meglévő, kb. 60 bokortanya egy korszerű, minősített biogazdálkodási hálózatként működik.

Új bokortanyák: hagyományból eredő progresszió. 260 éve gróf Károlyi Ferenc a földhasználaton kívül négy feltételt biztosított a tanyák megszületéséhez: autonómia, szabad vallásgyakorlás, faanyag az épülethez, három éves adókedvezmény. Miért ne lehetne e hagyományra egy új, korszerű víziót, tervet teremteni? Az új tanyakoncepció a meglévő bokortanyák létéből, elemzéséből fakad. Korszerűsítési irányja ugyan-

az: öntözéses intenzív biogazdálkodás, megújulóenergia-felhasználás minden területen, hálózatfüggetlenség, közös tárolás és feldolgozás, nagy hozzáadott érték, átfogó ökológiai szemlélet, önálló biotermék értékesítés, közös géppark, erdő, legelő, üvegház és közösségi épületek, valamint egy új-régi életmodell.

A megvalósítás első lépése egy meglévő bokortanya korszerűsítése kísérletként, a leírt koncepciók szerint, egy önként vállalkozó bokortanyára alapozva; valamint kísérlet egy új, korszerű bokortanya létesítésére a családi gazdálkodás és az állami

földbérlet sajátos formájaként. A meglévő és új bokortanyák természetesen a helyi ökoszisztémától függően eltérő szerepűek és településszerkezetűek, így egyediek. A mellékelt tervrajzok ideáltervek, helyszín szerint változtathatóak.

Második lépésként a meglévő tanyák fokozatos rekonstrukciójával, valamint új bokortanyák földbérlethez igazodó folyamatos létrehozásával lehetne megalapozni egy korszerű, intézményes magyar biogazdálkodást. Képzelnünk el a korszerű meglévő és új bokortanyák, valamint az egyedi alföldi tanyák országos hálózatát, mint a magyar

4. ábra • Tanyamag terve • 1 – szélkerék, víztorony, energiaközpont; 2 – halastó, kubikgödör; 3 – feldolgozó és árusítóraktár; 4 – raktár, hűtőház; 5 – közösségi épület; 6 – tekepálya; 7 – sportpálya; 8 – üvegház; 9 – lugas; 10 – játszótér.

5. ábra • Kerített beltelkek ideálterve (1 magyar hold) • 1 – lakóház (zöldtető vagy zsúp-, nádfedés és napkollektor); 2 – nyári konyha; 3 – gépkocsi tároló; 4 – istálló; 5 – fólia vagy üvegház; 6 – gazdasági épület; 7 – gyümölcsös; 8 kisállattartás; 9 – komposzt; 10 – fűrt kút és tó; 11 – zöldségeskert.

megszokás	453 tanya	57,9%
megélhetés	350 tanya	44,6%
természet közelsége	235 tanya	30,0%
anyagi korlátok	164 tanya	20,9%
emberi kapcsolatok	123 tanya	15,7%
összes megkérdezés	784 tanya	100%

1. táblázat • A tanyaéhoz, a talajhoz való kötődés okai
(Forrás: MTA RKK Alföldi Tudományos Intézet, saját adatgyűjtés.)

csőssel és konyhakerttel együtt. A porta mélyebb fekvésű részén kisebb rét, vagy kaszáló terület el. Gyakran ugyanott némi szántó is volt, illetve az állatok tartására alkalmas terület, ami az egész tanyai gazdaság által művelt tér szerveztrágya-utánpótlását is biztosította.

Az „átlagos” vegyes gazdálkodású, gyakran elsősorban önellátó tanyák mellett fokozatosan alakultak ki különböző árutermeleési specializációval rendelkező tanyás mikrokozmetek (pl. Szatymaz és környéke: őszibarack; Kecskemét: sárgabarack; Soltvadkert-Kecel-Kiskőrös: szőlő, bor; Jakabszállás: földieper; Kerekegyháza: baromfifojás; Kunszállás-Kiskunfélegyháza: fóliás zöldség; stb.). Utóbbi esetében például igen intenzív, a korábbi tanyás gazdálkodási formáktól teljesen idegen területhasználat alakult ki.

A nagyüzemi gazdálkodás általánossá válása (1960–1970), az évtizedekig érvényben lévő általános tanyai építési tilalom (1950–1986), majd a Duna-Tisza köze talajvízszintjének fokozatos csökkenése (kb. 1980 óta), és ezzel együtt a gazdálkodási lehetőségek beszűkülése a tanyavilág jelentős pusztulását eredményezte. Ez a folyamat a vizsgált táj és a tanyák korábbi harmonikus viszonyának jelentős átalakulásához is hozzájárult.

Tanyák tízezrei néptelenedtek el, a megmaradtak jó része pedig a táj nagy részén a további pusztulás jeleit mutatja. Terepi fel-

Fent: változatos talajú tanyás tájrészlet • lent: sűrűn települt, intenzív zöldségtermesztő tanyák

önellátás	368 tanya	48,3%
a tágabb család ellátása	82 tanya	10,8%
rendszeres piacozás	100 tanya	13,1%
nagy tételű árutermeleés	140 tanya	18,4%
nincs érdemi gazdálkodás	72 tanya	9,4%
összes megkérdezés	762 tanya	100%

2. táblázat • A tanyán folytatott mezőgazdasági tevékenység jellege
(Forrás: MTA RKK Alföldi Tudományos Intézet, saját adatgyűjtés.)

méréseink szerint (1. táblázat) a legfontosabb megtartó erő a megszokás, a kényszer.

A mai tanyáknak csak alig ötöde rendelkezik komoly gazdálkodási alapokkal, regisztrált mezőgazdálkodási üzemformával.

A felhagyott tanyaportákat visszafoglalja a természet. A pusztulás elkésérítő jelei sok helyen láthatóak, ráadásul a korábban ápolit tájat az inváziós növényfajok veszik birtokba, sokaknak allergiás betegségeket okozva.

Lakatlan, elhagyott tanya

gyobb városainak egyes külterületi részei erőteljesen, az egykori táji-építészeti örökséget figyelmet kívül hagyva épülnek át. Ezek az elzárkózó, nagyméretű lakóépületek ma szásával nőnek ki a földből. Beláthatatlan környezeti károkat okozhatnak, hiszen az általuk nyújtott luxuskörülmények táji terhelése felmérhetetlen. Kedvezőbbnek ítéltetők a tanyai turizmus vagy a rekreációs céllal használt tanyák, második otthonok esetei. Ezeknél a táj eredeti tanyás környezetének, részben a tanyás gazdálkodásnak a megőrzése, másrészt a zöld turizmus a legfontosabb érték és vonzerő. Az utóbbi években a hazai vidékfejlesztési alapokból célzott tanyatámogatási programok indultak, nagy érdeklődés és pályázati aktivitás mellett.

Mint rövid áttekintésünkben és a közbeékelte illusztrációkban kiviláglik, a táj és az ember harmonikus viszonyát bő évszázadon át kifejező és megjelenítő tanya, mint megélhetést és perspektívát nyújtó gazdál-

Tanyai vendéglátó és látogatóközponttá alakított egykori tanya

Pusztuló tájrészlet a Kiskunságban

kodási forma, szinte teljesen átalakult. Az egykori mezővárosok kialakulásuk idején igen progresszív, táji és települési rendszerként is működőképes tanyavilága teljesen megszűnt. A többségében elszegényedett, előregedett tanyai népesség már nem képes megújítani e tájba illő településformát. A környezetkímélő mezőgazdasághoz alkalmas fiatal gazdálkodók és vállalkozók pedig nem kapnak elegendő támogatást ahhoz, hogy az egykori igen értékes tanyás vidék komplex tájrehabilitációja segítségükkel elkezdődhessen. A szárazodás növekedése és a talajvízszint süllyedése csak fokozza a táj további degradációját. A városok környékének külterületén mind a gazdagság, mind a szegénység komoly veszélyeket hordoz az egykori tanyás területek jövőjét illetően. A természetvédelem illetékességi területein a tanyák fennmaradásának értékmentő támogatása reménykeltő, akárcsak a zöld turizmus és a természet értékeit mértékletesen használó rekreációs funkció bővülése.

FARMHOUSES IN THE GREAT HUNGARIAN PLAIN

Traditional Hungarian farmhouses used to dominate the landscape in certain areas of the countryside. In the 1950's, the government banned the construction of new farmhouses, marking the start of the fast decline of this lifestyle characterized by a close relationship with the land, mostly self-supporting, but also producing for a common market. At that time, more than one million people lived in loose-knit communities on peripheral lands around settlements in the Great Hungarian Plain. Today, barely 200,000 remain. The farmhouse, an iconic expression of the harmony between man and landscape for centuries, has been almost completely abolished and ceased to offer a means of living and viable perspectives. With most of its population impoverished or aged, the world of farmhouses slowly crumbles into oblivion. Young farmers and entrepreneurs who are engaged in environmentally friendly farming have no access to sufficient subsidies to initiate the rehabilitation of the once dynamic and valuable network of farmhouses. However, farmhouses located on protected areas receive sufficient funding for the conservation of structures and the recent development of green tourism and eco-friendly outdoor recreation offers a new light of hope.

„Mert azt tanultam mindenütt, azt láttam minden nagy nemzetnél, hogy az apák dolgát folytatják az utódok...”
Kós Károly

Szükség van a hagyományok felderítésére, megőrzésére, de legalább ilyen fontos az ismeretek továbbadása. Népi műemlékeink sorsa és léte a jogszabályi, anyagi kereteken túl ezektől a gyakorlati módszerektől is függ. Ki fogja, és főleg ki tudja majd ezeket az épületeket karbantartani, felújítani? Ki tudja majd továbbadni a mesterségbeli tudást, a hagyományos házépítési technológiákat? A Falufejlesztési Társaság *Nagyapám háza* hiánypótló programja azokat a személyeket, közösségeket kívánta megtalálni és megerősíteni, akik még e régi tudás birtokában vannak. A tradicionális népi kultúra bölcsessége ugyanis nem érhető meg a hagyományos építési techni-

kák ismerete nélkül. A pályázat útján kiválasztott fiatal „inasok” négy hétre egy-egy mester mellé kerülnek, részt vesznek egy műemléképület, tájház, malom vagy parasztház felújításában, kivitelezési munkáiban. Közvetlen tapasztalatot gyűjtenek a népi építőmesteri munkákról, a hagyományos kőműves technológiákról. Az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság 2013-ban *Példaadó Műemlékgondozásért díjban* részesítette a Falufejlesztési Társaságot a régi mesterségek továbbörökítéséért szervezett program megvalósításáért.

A Falufejlesztési Társaság 1989-ben alakult meg Kemény Bertalan (1928-2007) tervezőmérnök kezdeményezésére. Aktívan támogatta a településszövetségek létrejöttét, a falugondnoki szolgálatok beindítását, a kistelepülések hagyományainak és helyi közösségeinek megőrzését, a népfőiskolai

hagyományok felelevenítését. Útjára indította a *Csütörtöki iskola* néven ismertté vált, a mai napig sikeres civil fórumot. Az ő érdeme a mai falu- és tanyagondnoki hálózat. Hitte, hogy az életképes vidékhez nemcsak *népességmegtartó képesség*, hanem *képességmegtartó népesség* is szükséges. Úgy vélte, hogy az embereket kell ösztönözni, helyzetbe hozni, vagy az egymással kölcsönös együttélésben lévő szervezésre megtanítani, ami aztán elindítja azt a növekedést, azt a szervezést, amely abban a közösségben természetes úton tovább tud épülni és alakulni. A 2008 januárjában megújult társaság továbbra is Kemény Bertalan szellemében, és módszertani öröksége nyomán folytatja munkáját. Célja – az elnök, Krizsán András szavaival – *„az innovatív, megújuló magyar falu jövőképen munkálkodni úgy, mintha háromszáz évig élnénk...”*

EGY HÓNAP SZALMAKÉVÉK KÖZÖTT BESZÁMOLÓ A NAGYAPÁM HÁZA PROGRAMRÓL

Juhász Balázs

Még nem bukott ki a nap a szőlőhegy mögül, mikor a hatszemélyes pick-up begördült a hegypásztor pincék közé, a Pásztor Szálláshoz. Itt laktam én, az oszkoói szőlőhegyen. A kocsiból kiszállt öt marcona, fáradt alak. Táskáikból megtöltötték a hűtőt. Friss kávé pakoltam eléjük, majd pár rövid mondat után beszálltunk az autóba. Spanyerek, vasvillák, utánfutó rendben. Indulhatunk ki a mezőre. Öngyújtókattanások. A cigarettafüst hamar megtöltötte a kocsit. A lehúzott ablakokon át beáramló hűvös levegő lemosta az arcunkról az álmot. Megkezdődött a munka.

Az Oszkón töltött négy hét bármelyik reggelének mozzanatai lehetnek volna ezek. Inasnak érkeztem július közepén a Hegypásztor Körhöz, a Vasi Hegyhátnak ebbe a kis falujába, hogy egy szűk hónap alatt annyi tudományt és tapasztalatot lessek el az itteni népek építészetről és az itt lakó emberekről, amennyit csak tudok. Első feladat a Hegypásztor Körrel való ismerkedés volt. Ez a lassan harmincéves civil szervezet foglalkozik a környék legjellegzetesebb régi építményei, a meszelt borona- és paticsfalas, zsúppal fedett szőlőhegyi pincék védelmével. Ennek az értékmentésnek a legelső lépése a hagyományos építési technológiáknak a megtanulása és helyes alkalmazása. A szervezet egyik legjelentő-

sebb tevékenysége ma a zsúpfedéses tetőszerkezetek építése. A zsúpfedéshez töméntelen mennyiségű szalmára van szükség, méghozzá kifejezetten rozsszalmára, hiszen a rozs szálai nőnek meg kellő, akár másfél méteres hosszúságúra. A rozs a mezőről a tetőig kacifántos utat jár be, melynek én egy korai állomására érkeztem meg. Pár nap híján véget ért a kaszálás, a kék kőtőzése, és elkezdődött a számtalan szalmakéve behordása a pajtákba. Elengedhetetlen tapasztalatokat szereztem erről az anyagról a behordás alatt, és ezeknek egy jó része közel sem feltétlenül kellemes. A rozsmező halvány arany színe, a felhalmozott kék tömény illata, a szár viaszos tapintása feledhetetlen, de egy ölnyi kéve traktorpótkocsira dobása vasvillával – ami sokszor négy-öt méter magasságot is jelent – bizony megdolgoztatott. A letöredező kalászszállák beleszállnak szembe, orrba, szájba, beletörnek a bőr alá, ráragadnak a ruhára. Pár nap után nem volt olyan zoknim, amit ne lett volna olyan érzés felvenni, mintha egy kifordított sündisznóba lépnek bele. Elszántságom kifigurázásaképpen pedig kiderült, hogy allergiás vagyok a rozsszalmára. Mindezeket a kellemetlenségeket nem cserélném el azonban semmire. Ezek kötnek össze engem megmásítha-

tatlanul a szalmával, akár egy vérszerződés. No meg a többi: megtanulni öt méteres kazlat pakolni annak tetején egyensúlyozva; szalmakötelet tekerni, ha elfogy a bálamadzag; a mezőn köszönteni öt órakor a felkelő napot, és a hegyen búcsúztatni nyolckor; a kék cséplése, fésülése, kettőzése, lécre kötése; és még számtalan olyan apró szépség, ami számomra feledhetetlen.

A szalmáról és magáról a zsúpról felhalmozott elméleti és gyakorlati tudásanyag megszerzése mellett a legnagyobb kihívást a helyi emberek – elsősorban munkatársaim – adták. Az első héten alig szóltak hozzám, sodródtam a teendőkkkel. Igyekeztem a munkámmal kivívni egyfajta megbecsülést, és bebizonyítani, hogy nem vagyok tejfölösszájú városi ficsúr. Meg is lett az eredmény, de apró léptekkel. Először elkezdtek használni a nevem, majd nekem is öntöttek kávé a termoszból. Nagy esemény volt, mikor az első szál cigarettavall megkínáltak, és a folyamat csúcspontjaként elkezdtek csipkelődve odaszólogatni nekem. Az utolsó napi bográcsolásnál pedig már haza sem akartak engedni. Tudom, ez nem kifejezetten szakmai élmény, mégis az egész hónap legfontosabb tanulsága a csapatba tartozás kialakulása volt. Arról pedig nem is beszélnek, hogy egyetemi

tanulmányaim ellenére miképp kerekedtek fölül gyakorlati problémák gyors megoldásában, tisztánlátásban, életrealitásban. Mesterekhez jöttem, nekem itt tanulnom kellett. Mondataikból – „*Ne réddogáljál, fellebb dobd, a hegyibé azzal a vellával, a bánatos héccencségit!*” – is kitűnik a bölcsesség, amit nagyapáiktól és apáiktól tanultak, nap mint nap. Morzsákat kaptam, de a kenyér íze ki kell hogy izzón újra a falvainkba, hogy összegyűljön sok veknire való.

NAGYAPÁM HÁZA

THE HOUSE OF MY GRANDFATHER

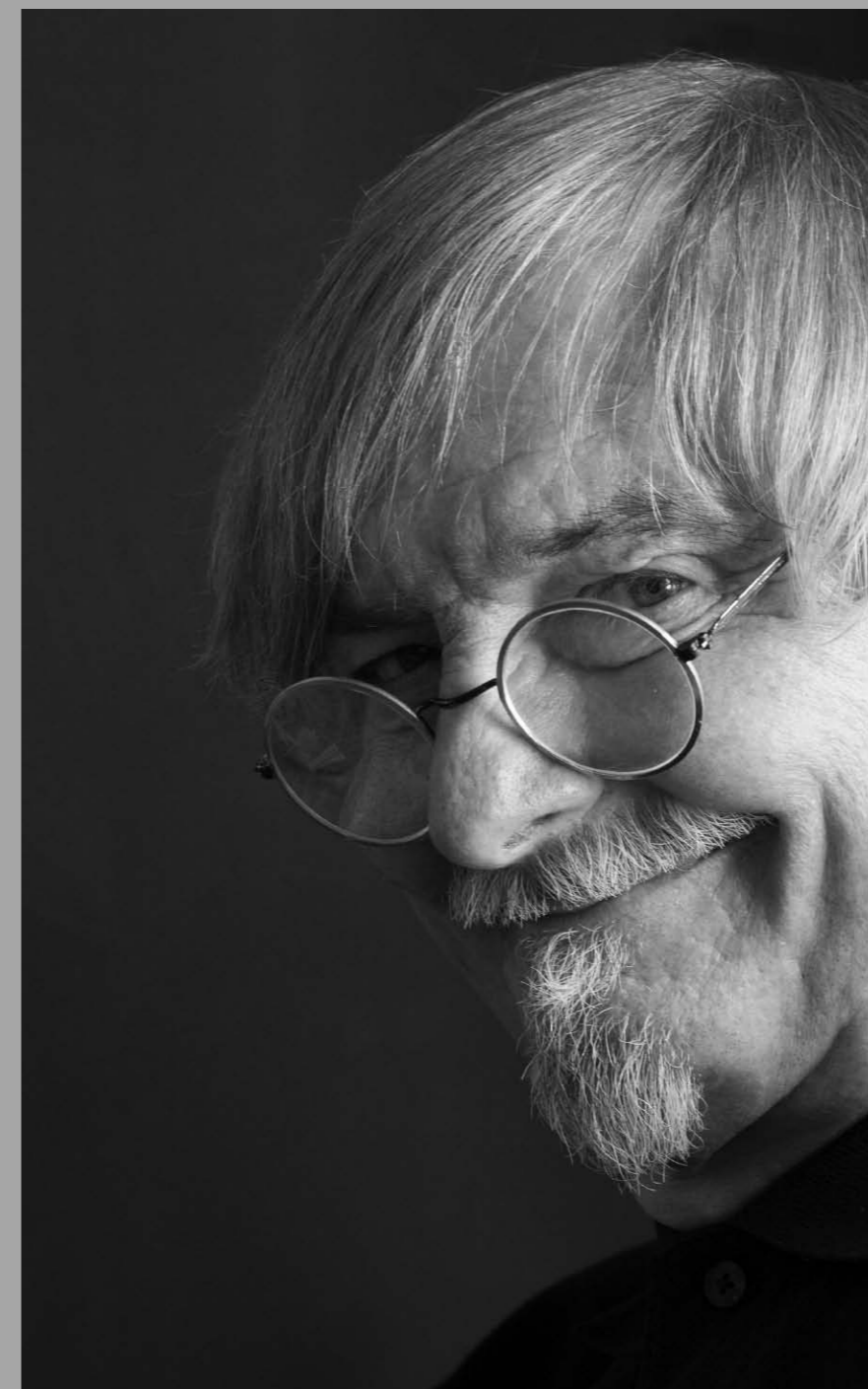
is the title and slogan of an architectural project initiated by the Falufejlesztési Társaság [Society for Village Development] with the objective of popularizing and perpetuating traditional arts and crafts. Selected after a round of applications, young “apprentices” will be assigned next to established craftsmen for four weeks, to assist them in the renovation of a listed building, mill or farmhouse. Thus they get the chance to perform useful creative work that will hone their skills, broaden their expertise and gain precious first-hand knowledge about folk craftsmanship and traditional building technologies.

FÉNYKÉP ÉS FÉNYKÉPÉSZ

A „ZSITVA”

Csernyus Lőrinc

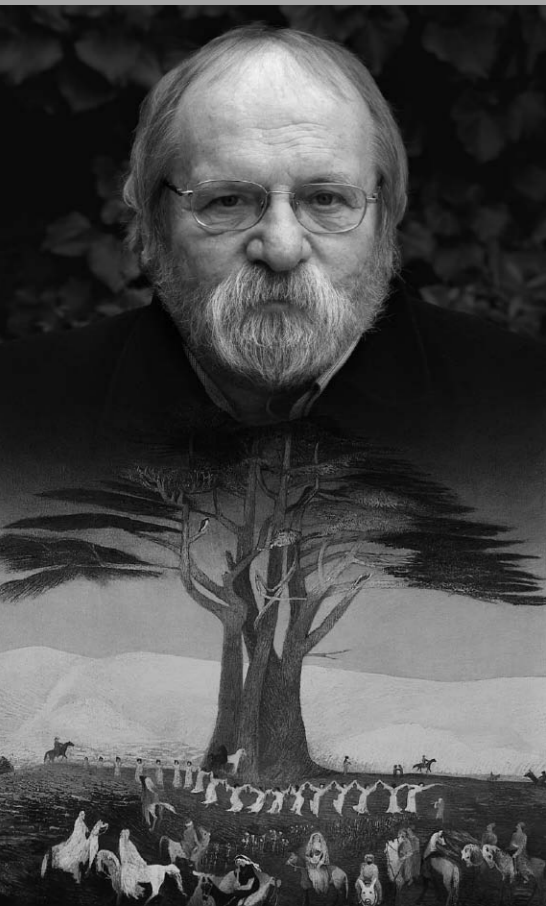
A magyar épületfényképezés nagy igrice, Zsitva Tibor elmúlt hetvenéves. Ezt a megmásíthatatlan tényt senki sem gondolná Róla. Nagyhangú, vidám, rámenős és végtelenül szókimondó karakterét titokban mindenki irigyli. Mint minden valamirevaló fényképésznek, a szeme helyén objektív van. Különböző fókusz távolságokon és szűrőkön keresztül látja a világot. Zsitva szemobjektívje lélek-szűrővel rendelkezik. Portré- és épületképeiből ez egyértelműen kiderül. A magyar építés- és művésztsadalom nagy hiányossága és talán szégyene, hogy ez a nagyszerű életpálya sem gyönyörű albumokban, sem írásokban nincs bemutatva. Talán még nem késő.

Mielőtt leültünk volna beszélgetni, elküldtem Neked néhány kérdést. Elovastad őket, majd odaadtad Susan Sontag A fényképezésről c. könyvét, mintegy iránymutatásként.

Susan Sontag tanulmányait azért tartom nagyon fontosnak, mert okosan és logikusan végigvezeti a fényképezést. Nem kifejezetten az épületfényképezésről ír, hanem a fényképezésről általában. Alapvetően formálta át az én látásmódot, és gondolom mindenkiét, aki foglalkozik épületfényképezéssel. Az a kijelentése, hogy a világon minden azért van, hogy fénykép legyen, először rendkívül ijesztően hangzott, sőt felháborított.

Sontagnál még szó sincs digitális technikáról, online fotóalbumról. Ma mindent lefotózunk, több ezer kép megy a világba úgy, hogy meg sem nézi az ember. Ez tökéletesen megfelel a Sontag által említett kényeszes gyűjtögetés fogalmának.

Ezt tovább fokozza az, hogy ma már a legegyszerűbb mobiltelefonnal is lehet

Bodonyi Csaba

Jankovics Tibor

fényképezni. A teljes napfogyatkozást Tihanyból néztem meg a lányommal, és megdöbbenve tapasztaltam, hogy egyedül én nem fényképeztem. Mindenki munkál a vágy, hogy megfogja vele a világot, hiszen az emlék később bármikor előhívható, megnézhető. Ez a fényképezés varázsa. Amióta létezik, visszahat az építészetre. Először egy építész kollégám, Csorba Zoltán hívta fel a figyelmemet arra – anélkül, hogy ismerte volna Sontag tanulmányait – hogy ma már úgy tervezik az épületeket, hogy jól mutassanak a fényképen is. Azt gondolom, hogy a művészeti ág között az építészet számára a legfontosabb a fénykép. Helyezkedéséért folytán kiszolgáltatott helyzetben van. A fénykép még nem is létezett, amikor már nagy precizitású rajzokkal, festményekkel próbálták az építészetet mint művészetet megismertetni azokkal, akik az adott helyszínre nem tudtak ellátogatni. Ez egyfajta szimbiózis tehát, melyben természetesen az építészet a meghatározó. Épületfénykép nem létezhet épület nélkül, visszafele azonban ez már nem igaz. Jó épületfényképek esetén sok esetben majdhogynem elegendő lehet az is, ha csak ilyen módon ütközik meg az ember az építészetel. Több mint ötven éve fényképezek, és úgy gondolom, hogy már egy fényképről meg tudok ítélni egy épületet, mégis érnek meglepetések a helyszínen. Ha eléggé karakteres a fényképész, akkor száraz „személyazonosság” kép helyett érzelmeket tükröző és azokra ható formában közvetít. Ha egy épülettel találkozom, akkor megpróbálom azokat a részleteket, nézőpontokat, fényviszonyokat megkeresni, amelyek az én építészeti felfogásomhoz közel állnak. Ez is egyfajta varázslat, azonban amióta a számítástechnika fejlődésével utólag is lehet módosítani a fényképeken, a fénykép gyakorlatilag kezdi elveszíteni hitelességét.

Egy fényképésznek hogy kell bemutatnia egy épületet? Úgy, ahogy ő maga gondolkodik az építészetről, vagy objektíven, mint egy kávécsészét vagy bármilyen tárgyat? Úgy fogalmaztál az imént, hogy a saját építészeti ízlésedhez igazodva próbálsz bemutatni az adott épületet. Eszerint nem biztos, hogy az elkészült képen látottak mindenki számára ugyanazt jelentik. Nekem továbbra is nagyon fontos, hogy egy

olyan épületet, ami megragad például a Térképeden, a helyszínen is megtekintsek, és beszívjam ugyanazt a levegőt.

Egyértelmű, hogy a fénykép nem helyettesíti az építészetet. A felvételnél eleve elveszítünk egy dimenziót, három helyett csupán két dimenzió marad. Elveszítjük tulajdonképpen az időt is, hiszen idő kell ahhoz, hogy körbejárjuk, megismerkedjünk az épülettel. Ehelyett egy villanásnyi idő alatt találkozunk vele. Megint más, ha egy egész albumról van szó, ami városi környezetben mutatja be, sok információt adva, és közelebb hozva az épületet az emberhez. Nem mindenki juthat el távoli földrészekre. Nekem egycsaládi kapcsolat miatt megadott, hogy közelről láthattam a sydney-i operaházat, ami nekem hosszú időn át az egyik kedvencem volt. Érdekes módon a személyes találkozás nagyon mást adott. A könnyedséget sugárzó képek után döbbenetes volt látni a combnyi vastagságú üveg osztopordákat, a nehézkes szerkezeteket. Bár meg kell jegyezni, hogy nem véletlenül hagyta ott a tervező, Utzon botrányok közepette az építkezést. Ő héjakban gondolkodott, de állítólag azt a fajta látványt, amit ő elképzelt, statikailag nem lehetett megvalósítani. A fénykép tehát nem helyettesíti az épületet magát, de nagyon közel tudja hozni.

Milyen módon készülhetnek az épületekről fényképek?

Vannak leíró jellegű épületfényképek, ilyenek például Klösz Györgynek a XIX. század második felében készült felvételei. Ha veszünk egy képzeletbeli egyenest, amelyre rápakolnánk a mai hazai épületfényképészeket, akkor szerintem az egyik végpontján állna Hajdú József, aki a lehető leghitelesebb módon próbálja lefényképezni az épületeket, a másik végén pedig úgy gondolom, én lennék, mert szoktam olyan képeket is készíteni, hogy maga a tervező sem ismer rá a saját házára. Ha eléggé rutinos, és sok képet csinál a fényképész, akkor lesz benne hiteles kép. Hitelesség alatt azt értem, hogy igyekszik a házat olyan formában tálalni, mint ahogyan azt egy laikus látja, és ahogyan azt fényképezné. Szerintem azonban, éppen a dimenziók elveszté-

se folytán – hiszen hiányzik a harmadik dimenzió és az idő – fontos úgy sűríteni egy-egy képbe az épületet, hogy az gyakorlatilag pótolja ezt az elvesztett dimenziót. Ezt a megfelelő objektív kiválasztásával lehet elérni. Épületek esetében inkább a kis és a nagy látószögű objektíveket szeretem. Bizonyos esetekben kifejezetten fontos a nagy látószögű objektívek használata, amik megfelelően befogják a teret. Ezek használata azonban óhatatlanul magában hordozza azt, hogy amikor az ember élőben találkozik azzal az épülettel, amiről korábban már látott belső fényképet, akkor megdöbben kis méretén, hiszen a képen nagyobbak tűnt. Ennek az az oka, hogy egy bizonyos látószög fölött megváltoznak az arányok, és az objektív leképezési módja miatti torzulások eredményeképpen a képszeleken a valós arányok teljesen megváltoznak. Ebben az esetben be kell vállalja a fényképész azt, hogy módosított a valós látványon. Ez lehet negatív eredmény is, de sokszor lehet nagyon pozitív, mert olyan dinamikát kap a tér, amitől az sokkal izgalmasabbá, érdekesebbé, látványosabbá válik. Nagyon fontos egyébként, hogy én nem fotórol, fotósról, hanem fényképről és fényképészről szoktam mindig beszélni.

Miért?

Ez egy gyönyörű magyar szó, benne van a fény, a kép és az ész. Ez a három dolog pedig nélkülözhetetlen. Nagyképűségnek tűnhet, de én igyekszem felnőni ehhez a hármashoz. Az első elem a fény, ami meghatározó eleme a legtöbb épületnek. Nagyon pontosan meg kell választani, hogy milyen időben készüljön el a kép. Vannak épületek, amiket szinte mindegy, hogy mikor fényképezek, minden napszakban, minden évszakban kínálják magukat. Vannak azonban olyan épületek, amelyeknél ez nem megoldható. Ilyen például egy nagyon szűk utcában található magas épület. Megbízást kaptam például Makovecz Imre Szentkirályi utcában található irodaházának fényképezésére. Ez márciusban történt, a munkát azonban csak június végére vállaltam, hiszen június 21-én a legmagasabb a napállás. Vannak épületek, amelyek nagyon jól mutatnak éjszaka is, vannak, amelyek nem. A tömör anyagból készült

régi épületek elbírják a nappali és az esti világítást is. A modern, szinte tiszta üveg épületek katasztrofálisan mutatnak az esti kivilágításban. Ezek az épületek, amelyek többnyire irodaházak, nincsenek kívülről megvilágítva, belülről azonban foghíjasan árad ki a fény, onnan, ahol éppen még dolgoznak. Az épület maga gyakorlatilag megszűnik, csak bizonyos fényfoltok lebegnek a levegőben. Lehet persze ezen is segíteni, például előnyös, ha még nem teljesen sötét az égbolt.

Kell ezen segíteni?

Az építész, vagy akik az épülettel közelebbi kapcsolatban van, tulajdonos, üzemeltető, vagy bárki, aki reklámozni szeretné azt, minél veretesebb képeket szeretne róla. Elmesélek egy nagyon személyes történetet, amit ebből a szempontból érdekesnek és fontosnak tartok. Zalaváry Lajos annak idején, amikor még gyakorló építész voltam, de már fényképeztem, megkért, hogy fényképezem az egyik épületét. Megtisztelő volt a felkérés, de a Köztinek volt saját épületfényképésze. Megkérdeztem tőle – baráti kapcsolatban voltunk – hogy miért gondolt mégis rám. „Tudod, Tiborkám – mondta – nagyon bosszant, ha rosszabb a házam a képen, mint a valóságban. Azzal sem vagyok igazán megelégedve, ha olyan. Nekem az kell, ahogy te fényképezel, hogy szebb legyen, mint a valóságban.” Érdekes módon azóta többször visszaköszönt ez a gondolat, sokszor mondták már építészek, hogy a házuk az én fényképemen sokkal jobban néz ki, mint a valóságban. Annak idején megbízást kaptam arra, hogy fényképezem le az egyik budaörsi nagyáruházat. Ez tulajdonképpen egy nagy doboz, közötte üveg elemekkel. Kimentem a helyszínre, fantasztikus időjárás fogadott. Viharos felhők voltak, elképesztő szürkék, feketék, mély kékek, melyek kiemelték a ház puncs színét. Az erős fények kihangsúlyozták az épület finom plasztikáját, izgalmas ritmikát adva az egésznek. Nagy sikert aratott. Ha az ember profi, akkor úgy kell csinálni képeket, hogy a megrendelőnek tessen. Ki kell csavarni belőle, amit lehet, akkor is, ha nem tudok azonosulni vele. Ilyenformán az épület néha teljesen átminősül a képeken, mert az előbb említett

Finta József

Lázár Antal

Nagy Bálint
Kóris János

példa is azt bizonyítja, hogy a végén majd-hogynem csak apropó volt az épület.

Az építészetben lehet másolni, utánozni másokat, jól vagy rosszul, aztán tovább lehet lépni. Létezik ilyen a fényképezésnél is? Tanulmányozhatom valakinek a képeit, megpróbálhatom kitalálni az alkalmazott rekeszt és záridőt, de továbbra is hiányzik mögüle a szem.

Aki fényképez, az találkozik előképekkel. Mai fényképezők egy sokadik generáció vagyunk, és már a fényképezés hajnalán bizony épületekről készültek az első felvételek. Óhatatlanul találkozott mindegyikünk olyan képekkel, amelyek tetszetek, de olyanokkal is, amelyek nem. Értelemszerűen a képből fakadó ismeretanyag átszűrődik az emberbe. Megragad egy-két kép anélkül, hogy megfogalmazódna bennem, hogy úgy szeretnék fényképezni, mint az az illető. A mai napig nagyon sok képpel találkozom, mert érdekel, mi van a világban, keresem mindig a lehetőséget, de nem tudatosan azért, hogy tanuljak belőle. Gyakran nagyon jó képeket találok, sőt akad olyan is, amit akár én is készíthettem volna. Sokféle stílus létezik, de vannak bizonyos alapesetek, amelyek meghatározzák, hogy egy adott épületről milyen képeket kötelező megcsinálni. Szimmetrikus épületről, mint amilyen például az Országház, kötelező egy pontos tengelyes szimmetrikus képet is csinálni. Volt alkalmam zsűrizni, és bosszantó volt látni, hogy egy technikailag nagyon jó képet a szimmetriatengelytől közel harminc méterrel odébb készített el az egyik pályázó. Ez megengedhetetlen. Más kérdés, hogy nekem, aki többször fényképezte maga is ezt az épületet, nem ez a frontális beállítás a kedvencem. De térjünk vissza a világításhoz. Nagyon fontos, hogy milyen napszakban, és hogyan készül el a fénykép. Van olyan épület, amit csak nappal lehet fényképezni, és csak bizonyos időszakban. Voltam egy hőmezővásárhelyi fényképész táborban, ahol téglalapú épületeket kellett volna fényképezni. Ezek a vásárhelyi házak gyönyörűek, de szinte fényképezhetetlenek nyáron, mert olyan erős a vegetáció előttük, hogy a lombok elfedik az architektúrát, különösen napfényben, amikor a levelek között átszűrődő fények meg is

bolondítják a felületeket. Otthagytam őket, mondván, hogy visszajövök télen, mert akkor a fákon nincs lomb, a vékony faágak mögött az architektúra érzékelhetővé válik, és a széles utcák miatt mindez lapos napállásban is fényképezhető. Ha ráadásul havas a járda, az jobban kiemeli, és nagyon szép reflexfényeket ad a vörös téglalapú épületek felületére. Van azonban olyan eset, amikor plusz fényt ad hozzá a fényképezés. Három alapvető világítási forma van. Az első esetben a fényképező csak a természetes, adott fényvel fényképez. A másik végtel, amikor amit lehet, bevilágít, kívülről és belülről is. Létezik egy szakkönyv erről, amiben a világ legjobb épületfényképészei mutatják be ezeket az eseteket. Ebben a könyvben találkozhatunk például egy fekete csempével burkolt fürdőszobával, tükrökkel és hófehér fürdőkáddal. Ezt a feladatot körülbelül harminchétféle lámpával oldotta meg az illető. Volt, ahol folyamatosan világító lámpával, tehát halogénnel világított meg részleteket, volt olyan, amit vakuval villantott be, voltak direkt és voltak indirekt fények. Van egy középső út – talán a legtöbb épületfényképész ezt választja – amikor adott fényvel fényképezünk, de időnként, ha kell, rásegítünk bizonyos helyekre, amik egyébként nem jönnének elő. Képzünk el egy klasszicista fehér templomot, nagyon sok barna, beérett bútort. Most már persze ez megoldható a digitális technikával, mert egy állványra helyezett géppel több expozíciót csinál az ember, amiket össze lehet építeni. Gondoljunk egy gótikus templomra, ahol gyönyörű színes üvegablakok vannak. Ha átlagfényt mér az automata fényképezőgép, az ablak kiég, valami sejtés marad belőle csupán, a mély tüzes pirosokból egy halvány rózsaszín átjön talán, ugyanakkor sötétben maradnak a bútorok. Az agyunkban ott van az a komputerek, amelyek ugyanazt megcsinálják, mint amit most technikailag eszközökkel próbálunk elérni. Látnak a sötétet, a világosat, a színes üvegablakot is. Ezt a gép nem tudja magától, rá kell őket vezetni. Végül következzen az a világítás, amit bár nagyon sokan szeretnek, én nagyon ritkán alkalmazom. Ez az úgynevezett artisztikus világítás. Azt mondja az illető, hogy így ahogy van, ez neki nem tetszik, és

elkezd játszani a fényekkel. Ez vonatkozik külsőre, belsőre egyaránt. Fantasztikus képek szülehetnek így. Makovecz Imre hetvenedik születésnapja alkalmából volt egy kiállítás a Kiscelli Múzeumban, ahol láttam a diplomáiról készült képeket. (Máté Gábor szerk.) Varázslatos színvilágú, lenyűgöző hangulatú képek voltak, de véleményem szerint az már nem az épületről szólt, inkább arról, ahogyan azt a fényképező szeretné látni. Ez egy nagyon erős ráhatás az épületre. Nyilvánvaló, hogy ha csak a világítást bolondítjuk meg ilyen módon, akkor az épület maga nem „torzul”, de abból a szempontból nem hiteles, hogy a valóságban soha senki nem fogja úgy látni.

A három dimenzióból kettő maradt tehát, a térbeliséggel nem számolhatunk. Az időbeliség mint negyedik dimenzió hogyan jelenik meg a fényképen? Van múlt és jövő. A jelen a legrövidebb, ha egyáltalán van, de mire kimondom, már átléptem a múltból a jövőbe.

Valóban furcsa, hogy a fénykép éppen ezt a megfoghatatlan jelent örökíti meg, amelyik már nem is múlt és még nem is jövő, hanem az a bizonyos megfoghatatlan, például 1/125 másodpercnyi idő, amíg ez a felvétel elkészül.

Ez lehet akár egy óra is, főleg természetfotónál, amikor látjuk a madár elmosódott szárnyának csapkodását. Az agy az ugyanolyan fontos volt eddig, mint a szem. Az agyam már látja, összerakja azt, amit az automata fénymérő nem tud, külön méri a legközelebbit, a legerősebbet, melyeket én rögtön szelektálok egymásra illesztve. Ezt kellene visszaadni egy pillanatban és egy képből, ha én épületfotózásról beszélek.

Ebben az értelemben mit jelent neked az idő?

Éppen most készítek 24 órás expozíciójú képeket. Az Országházról például egyszer hajnalban, amikor dereng az égbolt, még minden fekete, majd az épület közepéről egyszer nagyjából délben, fölötte viharos felhők, végül az északi szárnyról az esti kivilágításkor, amikor fölötte mélykék az ég. Mindebből egyetlen darab kép lesz összeépítve. Olyan központos épületeket szeretnék

így fényképezni, amelyek pillanatképeken szokványosak, de ebben a fajta időbeliségben teljesen extra módon jelennek meg.

Készült már olyan film is, amelyiken lehet látni, ahogy fölkel a nap, előbukkan az épület, ott tündöklök, majd eltűnik.

Igen, de ez film. Sontag, amikor megkérdeztek tőle, hogy miért a fénykép, miért nem a film, nagyon frappáns választ adott: azért, mert a film minden egyes pillanatban törli az előtte való képet. Nem örökíti meg úgy azt a bizonyos valóságot, mint a fénykép.

Mit gondolsz, a mozgókép nem fogja kiváltani a fényképet? Az elkövetkezendő ötven év számunkra elképzelhetetlen, gyors változásokat hozhat.

Azt ugyan nem tudom, hogy milyen technikai csoda lesz még, de kizártnak tartom, pontosan azért, amit Sontag mondott. Hatvan évvel ezelőtt olvastam először az elektromos fényképezésről. Akkor úgy képzeltem el, hogy egy olyan fényérzékeny műanyag kerül a film helyébe, amelyik a fényhőhatásán keresztül belemarja a képet a hordozóba. A mai digitális technikának semmi köze ehhez az elképzeléshez, így én sem tudom megjósolni, mi lesz később. Amikor még nem volt fényképezőgép, az épületeket rézkarcokon, grafikákon, festményeken keresztül ismerték meg, amelyeknek a mai napig csodálójává vagyok. Egy grafikus barátom, akinek a konyhájában egy csodálatos rajzon ott díszelgett Magyarország valamennyi hala, úgy fogalmazott, hogy az a különbség a fénykép és az ilyen tökéletes rajz között, hogy ez a halról szól, a fénykép pedig mindig egy halról szól. A művész nem az egyedit, hanem az egyedint keresztül az általánost tudja közvetíteni. Ezért fogom szép lassan újból elkezdni a festést. Festőművész akartam lenni, végül azért lettem építész, mert a család ellenzete, hogy éhenkórász művész legyek.

Mikor hagytad ott az építész pályát?

Az első évben beleszerettem az építészetbe, tanárim nagy jövőt jósoltak nekem, én pedig a világ legnagyobb építésze akartam lenni. Jeles diplomámat követően Tenke

Mányi István
Kévés György

Nagy Ervin

Csete György

Tibor állami díjas építészhez kerültem, egyenesen a sűrűjébe. Részt vehettem nemzetközi pályázatokon, ahol a panel után elengedhették a fantáziánkat. Elkezdtem a magántervezést is, majd foglalkoztam belsőépítészettel is, közben jöttek a nemzetközi eredmények a fényképezésben. Lehet, hogy én a világ letehetősebb építésznének látszotam, de egy olyan komponens hiányzott belőlem, ami nélkül nem lehet valaki építész: a kompromisszum. Nem tudtam kompromisszumot kötni, anélkül pedig nem megy. Makovecz Imrével ellentétben, aki vállalta akkor is, ha messze nem úgy valósult meg, ahogyan azt ő eltervezte, az én elképzeléseim olyanok voltak, mint egy sor dominó. Ha egy kidől, borul az egész. Tatabányai városrészeket terveztem meg úgy, hogy nem hinnéd el, hogy blokkból van. Úgy megmozgattam, angolszász jellegű belső terekkel, loggiákkal, hogy inkább hasonlít egy rózsadombi társasházhoz. Terveztem könyvtárat, orvosi rendelőt, nevelési együtttest, társasházakat, részt vettem Újpalota beépítési tervének elkészítésében.

Rolf Ludwig Schneider várostörténész a hatvanas évek elején rámutatott arra, hogy az ember a városépítés és fejlesztés terén a természettől von el területet. A legfrissebb adatok szerint ma már több ember lakik városban, mint falun, a természet rovására alakítjuk a környezetet. Makovecz Imre úgy fogalmaz, hogy az építész feladata összekötni az eget a földdel. Az épített környezetnek egyfajta

AN INTERVIEW WITH TIBOR ZSITVA

Although works as an architect, he is also a skilled photographer, active since 1959. His works were presented at several exhibitions at home and abroad. He specializes in architectural photography, selling his works for public offices, institutions, agencies, publishers and magazines. In 2012, he organ-

harmóniát kell sugározni. Számomra érdekesek azok a fényképek, amik azt mutatják, hogyan épül be valami a tájba. Rendezi-e, vagy sem. Milyennek látszik egy fotós szemével egy ilyen mesterséges tárgy? Mit gondolsz a nem városi építészeiről?

Képi szempontból, és mint építész is nagyon szeretem az ilyen. Gyakorló építészként, bár érdekelt a képi megjelenés is, építészként közelítettem a házakhoz. Ez az idők során megfordult. Ma, ha kimegyek egy épülethez, a látvány az, ami megfog - rögtön elkezdek képben gondolkodni. A tér, a tömegarány, az anyaghasználat nem érdekel. Sokszor csak akkor kezdem építészként is értékelni, amikor már elkészült a képanyag. Fontos, hogy valami képpé alakítható, azaz olyan látványértéke van, hogy érdemes kitenni a falra. Lehet az egy növény vagy egy fa a szépsége miatt. Eddig az épületfényképezésről beszéltünk, de aktot, portrékat is fényképezek.

Kiket tisztelsz, akik ezt a szóban forgó harmóniát képviselik?

Elsősorban arra vagyok fogékony, ami kezdő építészkorom meghatározó élményanyaga volt: Frank Lloyd Wright és Mies van der Rohe varázsolt el. A maiak közül lenyűgöz például Calatrava malmói forgó torzó háza. Fényképészek közül a magyar származású Lucien Hervé, Le Corbusier fotósa áll igazán közel hozzám.

ized an exhibition entitled *28 Építész* [28 Architects], displaying the portraits of well-known Hungarian architects. Most recently, he focuses on creating long, 24-hour exposition pictures, capturing buildings that are otherwise ordinary and uninteresting, but which appear to acquire a strangely appealing character in this unusual temporality.

...mert ha nézem vagy fényképezem épületeiket, Őket is látom ... szorosan tapadva műveikhez, vagy csak úgy ... nagyjából így, ahogya képeken látattam.
(Zsitva Tibor)

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Jó néhány évvel ezelőtt az a megtiszteltetés ért, hogy megnyithattam Szentendrén a nagyszerű festő, Gadányi Jenő tájképképzőművész kiállítását. Ekkor támadt az a megbocsáthatatlan ötletem, hogy csak annyit fogok mondani, üdvözlöm a megjelenteket, a kiállítást tekintsek megnyitottnak, hiszen a képeket nézni kell és nem beszélni róluk. Mondanom sem kell, nem mertem megcsinálni. Azóta is azonban minden megnyitó előtt ez jut eszembe.

És hogy mégiscsak megpróbáljak ennél a nézetemnél maradni, nem annyira a képekről fogok mondani néhány mondatot, hanem Zsitva Tibor barátomról, aki a képeket készítette.

Először is azt, hogy Zsitva meglepett, hogy éppen engem kért fel ennek az építészeti fotókiállításnak a megnyitására, ugyanis évtizedek óta tudjuk mindketten; ebben a tárgykörben az ízlésünk tökéletesen eltér egymástól. A házakat tehát hagyjuk. A válogatás természetesen nem mindig jelenti azt, hogy azokat

fényképezi, amelyeket feltétlenül a legjobbnak tart – de hiszen itt nem is első-sorban erről van szó; hanem a KÉP mint olyan a főszereplő! Zsitva legelső sorban maximalista. Mindig, minden dologban a tökéletesre törekszik. Hogy példát is mondjak, valamikor vett egy Porsche gépkocsit, azzal örült módon száguldozott, sikerült is nemsokára összetörnie, a balesetben egy haja szála sem görbült meg – a többiekéről ne beszéljünk – a kocsit meghalt!

Persze Ő azóta villamossal közlekedik, mert neki kevésbé jó autó nem kell. Amikor úgy volt, hogy végre saját lakáshoz jut, először is megvette a létező legdrágább, formatervezett szerelvényeket a nemlétező fürdőszobába, mert akkor épp hozzá lehetett jutni a világelső minőséghez. Ennek évtizede, nem tudom azóta sikerült-e a csapokhoz fürdőszobát teremtenie?

Amikor véget ért a fényképezés hagyományos korszaka, és eljött a digitális világ, azt mondtam neki, ugyan, Tibor, 15 ezer forintért már lehet venni egy digitális fényképezőgépet – erre Ő sátáni kacajra fakadt és közölte, hogy másfél millió.

Drágán dolgozik, mondják. És mégis soha pénze. Hát persze, mert képes három képért két teljes napot dolgozni. Elmegy, körüljárja a témát. Kitalálja, hogy

milyen fényviszonyokra lesz szüksége, ezt ugyebár nem lehet megrendelni, ki kell várni a megfelelő pillanatokat, és ha mégis az eredménnyel megelégedve, kezdi előlről. De elég nehezen tud szélsőséges maximalizmusának megfelelni. És hogy ez mennyire komoly, bizonyítja, hogy vagy dolgozik vagy depressziós – és ezen kedvenc gyógyszere, az Unicum sem segít megfelelő mértékben. De amikor jön az új munka, feléled haló poraiból és ismét megcélozza a tökéletest.

Mindezek után, tisztelt látogatók, remélem elnézik nekem, hogy a képek elemzését mellőzöm – hiszen az eddig kitergetett intimítások épp elég magyarázatot adnak arra, amit látunk, hogy a képek, ha ilyen van egyáltalában, szinte mégiscsak tökéletesek.

Zsitva építészeti fotós volt inkognitóban, most kiderült, hogy szenzációs portréfotós valójában.

Azzal kezdtem, hogy az ízlésünk jelentősen különböző – hát itt nem! Mély pszichológiai látása és humora egyaránt lenyűgöző. Nincs más hátra, mint melegen gratulálnom a mesternek. És most a kiállítást tekintsük megnyitottnak. Köszönöm szíves figyelmüket.

Mezei Gábor

2012 FUGA, Zsitva Tibor „28 Építész” című kiállításának megnyitója

ZSITVA TIBOR (1941)

1964 Budapesti Műszaki Egyetem Építészmérnöki Kar, diploma
1964-1966 Középvételező Vállalat
1966-1967 Városépítési Tudományos és Tervező Intézet
1967-1969 Típustervező Intézet
1969-1980 Városépítési Tudományos és Tervező Intézet
1981-től szellemi szabadfoglalkozású

Építészeti munkák:

Újpalota beépítési terve
Tatabánya - Dózsakerti épületegyüttesek, könyvtár, klub, orvosi rendelő
Sátoraljaújhely, szlovák iskola, diákközhely, étterem, uszodaegyüttes

Líbiai népi iroda ügyfélforgalmi pavilon
Sátoraljaújhelyi lakóépület-együttes
Gyál, általános iskola
Salgótarján, többfunkciós irodaépület
Vámosmikola, Művelődési Ház

Számos pályázat díjazottja, kiállítási épületek, installációk tervezője

Fényképezési munkák: 1959 óta fényképez, számos hazai és külföldi kiállításon vett részt; főleg alkalmazott, építészeti tartalmú fényképeket készít középületek, intézmények, irodák, könyvkiadók, szaklapok részére valamint, kiállításokra. Tagja a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének, a Magyar Fotóművészek Szövetségének, a Magyar Újságírók Szövetségének. 2012-ben *28 Építész* címmel volt kiállítása a FUGÁ-ban.

A BÁNSÁGI TÚZOKREZERVÁTUM LÁTOGATÓKÖZPONTJA és FALUHÁZ OROMHEGYESEN

építész: Tóth Vilmos

A hagyományos népi építészet elemeit is hordozó épület a Mokrin-Hódegyháza-Szaján háromszög pusztai tájában áll, a rezervátum keleti bejáratának közelében. Valamikor jellegzetes, vert falú tanya állt itt, népi építészeti elemekkel, talán napsugaras oromzattal.

A látogatóközpont északi vége ugyanilyen napsugaras elemeket tartalmaz. Az épület és a torony formája kottló, napozó tűzokot idéz.

Nehéz feladat megvédeni ezt az elterjedési területének peremén, csökkenő egyed-számban élő, a környezet minőségére igen érzékeny madarat. A látogatóközpont létesítése figyelemfelhívás a tűzokvédelem sokasodó problémáira, és a több ezer hektáryi, emberi építményektől mentes pusztá púratlan szépségére és gazdagságára.

A látogatóközpont földszintes, kilátótoronnyal ellátott, észak-déli tájolású épület.

Egy lebontott tanya romjaira épült. A tetőszín alatti tér a látogatók számára tartott előadások színhelye. Az összecsukszható asztalokat, padokat és az előadás kellékeit a zárható raktárban tárolják. A mellette lévő irodában az örök szolgálati helyisége található. Mindez a régi tanyára emlékeztető házrészben kapott helyet. A torony fedett kilátó szintje, a Környezetvédelmi Titkárság által meghatározott feltételek szerint, hat

és fél méter magas. Építőanyagként fát, téglát, illetve bontott hódfarkú cserepet használtak. A kis látogatóközpont tervei 2008-ban készültek el, az általános pénzhiány miatt megépítésére csak 2011-ben került sor, átadása 2012-ig elhúzódott.

Gergely József • fotó: Tóth Vilmos

Hely: Mokrini legelő, tűzokrezervátum, Bán-ság, Szerbia • tervezés: 2008 • átadás: 2012

VISITOR CENTER IN THE BUSTARD RESERVATION

The new visitor center was constructed according to the plans of Vilmos Tóth in 2011, preserving the couleur locale by taking over some of the traditional ornamental elements of the farmhouse that once stood on the same spot. The space of the small visitor center is divided up between a storeroom and a roofed observation deck.

AZ ÖKOLÓGIA ÉS A MŰVÉSZET SZEREPE A PARADIGMAVÁLTÁSBAN A NÁDASDY AKADÉMIA SZIMPÓZIUMA

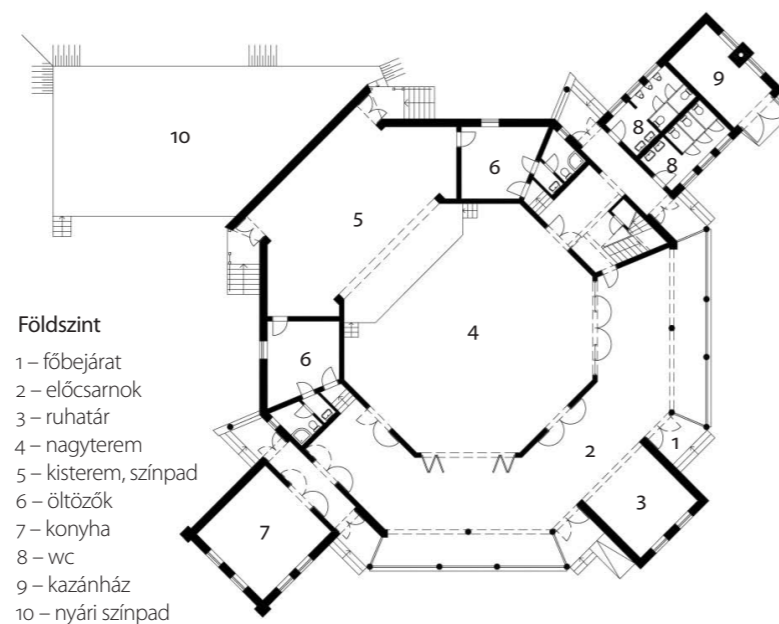
Ertsey Attila

A vajdasági Oromhegyes lakosainak több mint 95%-a magyar. Faluháza 2007-ben Tóth Vilmos tervei alapján épült. Az épület helyiségei nyolcszögletű központi terem, multifunkcionális közösségi tér köré szerveződnek. Kétszáz főres befogadóképességének növelését a zárt, üvegezett közlekedőkkel való összenyithatóság teszi lehetővé. A földszinten a nagyterem mellett található az előtér, a ruhatár, a konyha, a vizesblokkok, az öltözők és a központi fűtés helyiségei; a tetőtérben a tizenkétezer kötetes könyvtár, néhány próbaterem, egy iroda és a raktárak.

Az épület kompozícióját a központi térhez csatlakozó négy oromfalas házvég adja. Az alaprajz nyolcszögbe írt kereszt. A tornyoskával koronázott középső rész felnagyított jurtasátorhoz, energiaharanghoz vagy óriási szárazmalomhoz hasonlít. A dísztermet zárt, üvegezett gang öleli körül. A főtömegeből a négy égtáj felé kinyúló, négy különböző oromfalas házvéget a vajdasági népi építészet ihlette. Az építész gondosan ügyelt a léptékre és az arányokra. A külső színpad lefedésére végül nem került sor; az északi szárny építése elmaradt.

A központi tér nyolcszögletű. A nyolcas a kozmikus közép- és egyensúlyszáma. A „közép” érzését erősíti a kozmikuskorongszerű tető. A nyolcas ugyanakkor a fő és a mellékégtájak száma. Égtájkoordinátákba helyezve az épületet, az építész újravégezte, illetve 150 évet késve, ezzel az épülettel

végezte el a falualapítást. A nyolcas egyik fő szerepe a négyszög (Föld) és a kör (Ég) közötti közvetítés. Hiszen a falu életében a kultusz gyakorlásának szerepe a templom-

ra és a Faluházra hárul. Mert civilizálódni könnyen lehet, de a kultusz gyakorlásához hagyomány kell. Mindennapi hagyomány. Valkay Zoltán • fotó: Tóth Vilmos

VILLAGE HALL, OROMHEGYES

The new village hall of Oromhegyes, a small settlement in Vojvodina, Serbia, was built after the plan by local architect Vilmos Tóth in 2007. Capable of hosting 300 people, the multifunctional great hall has an octagonal shape. On the second floor, a community library was opened to the public. The main

bulk of the building ends in gables inspired by the shapes of local vernacular architecture, pointing towards the four cardinal directions. This layout and the design based on the number eight carries a symbolic message, defining the face and the functional core of the house as a traditional, cultic structure.

Az Akadémia első korszaka (1992-2013)

2013. január 15-én elhunyt gróf Nádasdy Ferenc, a Nádasdy Alapítvány és a Nádasdy Akadémia létrehozója. Ezzel az Alapítvány és Akadémia első korszaka lezárult, és egy új vette kezdetét. A Nádasdy Akadémia missziója a Nádasdy Ferentől származó „fenntartható környezet” fogalmának megismertetése volt, mely túllép a „fenntartható fejlődés” növekedés- és profitorientált ideológiáján, mert felismeri, hogy maga a növekedés és a profit ideológiája okozza a természeti környezet pusztulását. Nádasdy másik felismerése, hogy nincs ökológia művészet nélkül.

A valódi gyógyuláshoz paradigmaváltásra van szükség, melynek szemléleti alapjait vetette meg Nádasdy Ferenc az Akadémia létrehozásával, maga mellé gyűjtve a kor legprogresszívabb törekvéseit, az ökológia és a művészetek legismertebb képviselőit Lányi Andrásról Makovecz Imréig. Az Akadémia egy globális üzenetet hordozó szellemi centrum ígéretét hordozta és képviselte. E törekvés erőteljes induló lendülete megtört, egyenes arányban az alapító egészségének megrendülésével. A nyári szimpóziumokon 2006 óta Nádasdy Ferenc már nem tudott részt venni, az utolsó esemény 2009-ben volt. Halálát követően az Alapítvány konferenciatermekkel felszerelt komplexum működőképessé tételéhez még

pító szándékát és új célokat tűz ki az Akadémia elé.

Egy új kezdetnek oda kell visszanyúlnia, ahonnan indult, a kezdeti ambíciókhoz és választ adnia a jelen kérdéseire.

A kastély

A kastély ma állami tulajdon, a Forster Gyula Intézet kezelésében. A rendszerváltás után kanadai emigrációjából hazatért Nádasdy Ferencet nem jogos jussának visszakövetelése, hanem egy Akadémia – egész évben működő, bentlakásos oktató-kutató központ – víziója foglalkoztatta, ahol konferenciák és művészeti események kapcsolják össze az itt folyó munkát a nyilvánossággal.

A vízió fizikai és szellemi alapjai megteremtődtek. A gróf úr és az örökségvédelem közös erőfeszítései eredményeképpen a kastély kikerült a korábbi, honvédségi kezelés alól és megnyílt a lehetőség a célok megvalósítására, majd megkezdődött a felújítás. Többek közt a Norvég Alap támogatása révén kívülről teljesen megújult a Hauszmann Alajos által tervezett épület, amely Közép-Európa egyetlen Tudor stílusú kastélya. A hozzá tartozó angol tájkert stílusú kastélypark is kezd magához térni. Az önmagát is eltartani képes, hotelszárnnyal, kutatószobákkal és konferenciatermekkel felszerelt komplexum működőképessé tételéhez még

jelentős ráfordítás szükséges. Ez a közeljövő feladata az Akadémia fizikai testére vonatkozóan, mely a misszió megvalósításához a megfelelő környezetet biztosítja.

Hagyomány, integritás, jövőkép

A Nádasdy Alapítvány és Akadémia jövőjét annak szellemében lehetséges csak elképzelni, amelyet alapítója neki szánt. Nádasdy Ferenc szellemiségének folytonosságát kell biztosítani.

„Tradition, Integrity, Vision”, azaz, „Hagyomány, integritás, jövőkép”. E szavak állnak az Alapítvány címerében. Az integritás egységet, de egyúttal becsületességet, hűséget is jelent. A vízió – Lányi András szavait kölcsönvéve – látomásnak is fordítható, egy lehetséges jövő látomásának.

Művészet és ökológia

Nádasdy Ferenc szíve a helyén volt. Ez a kijelentés több, mint egy szimpla frázis. A jövő mozgatóereje a szív intelligenciája, szemben a jelenkorral, melynek az ész, az értelem. Ez a misztérium a kor felszíne alatt megbúvó, legmélyebb keresztény impulzus. Ferencet a szíve húzta haza, és azokat a személyiségeket hívta a leendő akadémia szellemi körébe, akikhez szíve vezette. Az eredmények igazolták őt.

A jelenkor a materializmus korszakának lecsengése, amikor a természettudomány szükségszerű fejlődésének tetőpontja

után egy új korszak, paradigmaváltás közeleg. Ez kell, hogy álljon az Akadémia céljainak fókuszában.

A 2013-as szimpózium

A 2013 júniusában, Nádasy Ferenc látomását tartott szimpózium visszatért az elmúlt másfél évtized eredményeire, és előretekintett az Akadémia jövőbeni feladataira. A kívülről teljesen megújult, egyedülálló szépségű kastély emeletén sor került gróf Nádasy Ferenc emlékszóbjának megnyitására is. A szimpózium programját az átalakuló kuratórium állította össze, az új kezdet jegyében:

- a kezdetek, szándékok (visszatekintés)
- művészeti elem az esemény középpontjában, a múlt és a jövő összekötése
- a paradigmaváltás műhelye (az Akadémia jövőképe)
- záróesemény: faültetés

A gyógyuláshoz szemléletváltásra és új értékrendre van szükség. Erről diskuráltak építészek, képzőművészek, muzikusok, ökológusok. Keserü Katalin az alapítvány húsz esztendő művészeti missziójáról, a kanadai kapcsolatokról és a hazai képzőművészek részvételéről beszélt. Turi Attila az organikus építészetéről és annak szociális feladatáról, az árvízi és vörösiszap-ka-

tasztrófa utáni újjáépítésekről tartott előadást, a Kárpát-medencei jelenlétén át a Makovecz-hagyaték feldolgozásának hatalmas feladataig. Herczeg Ágnes a közösségi kertekről és a táji örökségről, Kajner Péter az élelmiszer-önrendelkezésről, Lányi András Nádasy Ferenc látomásának időszerepéről, Ertsey Attila pedig az Akadémia jövőbeni teendőiről beszélt. Bencsik János volt energiaügyi államtitkár az erőforrásválságból kivezető alternatíváról szólt. A program csúcspontját Kathy-Horváth Lajos zeneművész és zeneszerző kamarakoncertje jelentette, virtuóz hegedű- és zongorajátékával. Kathy-Horváth Lajos személyisége eléggé el nem ismert értéke a hazai zenei életnek. A zenész a néhai legendás Szíriusz együttes billentyűseként debütált, majd Cziffra György segítségével kijutott Párizsba, ahol sikeresen felvételizett Yehudi Menuhin mesterkurzusára, melynek elvégzése után oktatóként ott marasztalták. Onnan tért haza, jelenleg a Napház Roma Kulturális Központ vezetője. Tavaly készült el *Alfa és omega* című zenekari műve, melynek CD-jére valamennyi hangszert saját maga játszott fel. Az eseményt megjelenésükkel megtisztelték az állam képviselői is, Cselovszki Zoltán a Forster-központ ré-

széről, Fekete György, a Magyar Művészeti Akadémia elnöke, valamint a szakterület államtitkára, Halász János. Bencsik János értékelése szerint a szimpóziumból „... amolyan klasszikus műhelymunka kerekedett: pallérozása az elmének, gyógyítása a léleknek.”

Goethe, Makovecz és Douglas Cardinal

Nádasy Ferenc történelmi találkozót hozott létre, amikor egy fedél alá hozta Makovecz Imrét és Douglas Cardinalt. Makovecz Imre közvetítette a goethei örökséget és annak modern kontinuitását, a Rudolf Steiner által alapított antropozófiát. Goethe fogalmazta meg a modern ember számára a művészet jelentőségét. A művészetet az egyetlen olyan kapcsolatok tekintette, mely a szellemvilág és a modern ember közt még megmaradt. E felismeréséből született híres kijelentése: „A művészetben a Természet terem tovább az ember által.”

Goethével indult el az új kor, az ő méltatlanul mellőzött természettudományos műveivel – a magyar jubileumi Goethe-összkiadásból csak ez a kötet hiányzott – és szemléletével, mely elágazott Newton-tól és Darwintól, és új irányt tűzött ki. Most, hogy a természettudományos világkép

kiélte magát, eljött az ideje az elhagyott ösvény megkeresésének. A materializmus korszakát fel kell hogy váltsa a szellem kora. Goethe után a következő lépés a XX. század fordulóján történt, Rudolf Steinerrel és az atomfizikus Heisenberg felismerésével. Heisenberg határozatlansági relációja kijelölte a természettudományos megismerés határait. Az elemi részecskék vizsgálata ütköztetéssel történik. Az ütköző részecskék nyomait elemezve lehet azok tömegére, sebességére következtetni. Egy elemi részecske megfigyelése tehát csak úgy jöhet létre, hogy a megfigyelő szubjektum egy részecskét bocsát ki, mely a megfigyelendő objektummal ütközik, és az ütközés nyomaiból következtetünk, milyen lehetett a megfigyelt részecske az ütközés pillanatában. Az ütközés ereje – a megfigyelő szubjektum – azonban megváltoztatja a megfigyelt objektumot. Az elmozdul, már nincs ott, és nem objektum többé, mert a szubjektum megváltoztatta. Az objektív megismerés ezáltal lehetetlenné vált, elérte határait, amin túl közvetlenül nem, csak közvetve állíthat bármit. Ezt a megismerési küszöböt a fizika nem vette tudomásul, és továbbhaladt a bizonyíthatatlan hipotézisek irányába, melyekből virtuális valóságot fabrikál. A helybenjárás már egy évszázada ugyanott tart (lásd a CERN kutatásait: Higgs-bozon és társai).

Steiner tette meg a döntő lépést: Goethe életművét folytatva a természettudományos megismerés mellé – és nem azt tagadva – a szellemtudományos megismerést állította, mely képes átlépni a Heisenberg által felismert objektív megismerési határvonalat. Ebből fejlődött ki a XX. század egyik legjelentősebb gondolkodási iskolája, az antropozófia. Ennek a jellegzetesen közép-európai szellemiségnek gyümölcsei a Waldorf-pedagógia, az orvoslás, a biodinamikus földművelés, a társadalmi organizmus hármastagozásának kutatási eredményei, a különböző művészeti ágak megújítása, köztük az organikus építészet, középpontjában legnagyobb alakja, Makovecz Imre világméretű elismert életművével.

Makovecz egy mitikus kor előhírnökeként teremtette meg mélyen spirituális építészetét, míg Cardinal, az indián apa

és német anya gyermekeként született kanadai építész rendelkezett az ősök szellemi látásának maradványával és egyúttal a modern kor követelményeire való művészi válaszadás képességével. A két szellem itt találkozott, és szavak nélküli, mély megértés született közöttük. Nem egy uralkodó nép találkozott egy rabszolgánéppel, hanem Európa találkozott Amerikával, két legmagasabb minőségű szelleme által. A találkozó jelentősége abban állt, hogy bebizonyította: a spiritualitás, a művészet és az ökológia nyelve univerzális. Ez az a kapocs, mely a jövő felé vezet. Nádasy tétele bizonyítást nyert.

Nem kisebb jelentőségű volt ez a találkozó Joseph Beuys, a világhírű német művész híres *I like America and America likes me* alkotásánál. Beuys három napot töltött egy New York-i galériában összezárva az indiánok totemállatával, a kiirthatatlan és hallatlanul intelligens kójjal. Ezzel a gesztussal ki akarta engesztelni Amerikát azért, amit a szökött európaiak tettek vele. A három nap alatt érdekes, mitikus párbeszéd alakult ki Beuys és a kójjal közt. Európa párbeszédet folytatott Amerikával.

Beuys akciója egy töről fakad Makovecz Imre gesztusával, amikor a walesi fővenyenyen kőből kirakott egy triskelt, az ősi kelta misztériumokból származó jelet, hogy kiengesztelje azt az angolszász gazdasági világhatalmat, mely Közép-Európa szétzúzásaért felelős. Douglas Cardinal tervezte az indiánok múzeumát Kanadában, és egy furcsa, megszakadt történet során részben az amerikai indiánok múzeumát, a washingtoni Capitol Mall-on. Az indiánok spirituális örökségének sorsa párhuzamos Közép-Európa szenvedéstörténetével, mely egy új Húsvét és Pünkösd felé halad.

Makovecz Imre hatalmas életművet hagyott maga után, új távlatot nyitott a jövő felé, építészeti és társadalmi területen. A Nádasy Akadémia szoros kapcsolatban kell, hogy maradjon e szellemiséggel.

Csónaképítők – az Akadémia tematikus körvonalai

Az akadémia a paradigmaváltás műhelye kell, hogy legyen. A már több helyen folyó munkát lassan ide lehet és kell terelni. A

globalitással szemben fellépő lokalitás mozgalma ma azokban a körökben működik, melyek jeles személyiségeit Nádasy Ferenc ösztönös jóérzéssel idevonzotta. Erről a szellemiségről érdemes ma beszélni, a szimpózium előadói ebből a körből kerültek ki, néhány irányt felvillantva. A Nádasy Akadémia az élő, az étellel kapcsolatban álló művészet és a legteljesebb értelemben vett ökológia házájának műhelye, találkozóhelye, otthona lehet. A hagyományos értelemben vett művészetben ez a zene, a képzőművészet, a mozgásművészetek – tánc, orkesztika, euritmia – és a művészeti határterületek, land art-ig és a performance-ig terjedően. Az akadémia egy lépést tett már a művészet kiterjesztése irányába – Beuys kitágított művészetfogalma értelmében – a szociális plasztika felé. A szociális plasztika abból a felismerésből indul ki, hogy a társadalom egy magasabb rendű élőlény, melynek három, egymást átható életterülete a szellemi élet, jogi-politikai élet és a gazdaság. A három területet az ember teremtő tevékenysége kapcsolja össze egy szinergikus összműködésben. A szociális organizmus formálása, az egyén teremtő részvétele, alakító munkája a társadalom életterületein, ez maga a szociális plasztika. Az ökológia az ember és a természet megbomlott összhangjának, a harmóniának helyreállítási kísérlete. A művészet gyógyítóan hat az emberre, a szociális közegre és a környezetre, mely tudatállapotunk kivetülő képe. A különböző művészeti tevékenységek folytatására ad teret a kastély és környezete. Számos képzőművészeti kiállításnak adott helyet, illetve a nyaranta felépített nézőtér – háttérben a kastéllyal mint díszlettel – táncművészeti és operaelőadások helyszíne. A kastély más-más működő műhelyek éves találkozási pontjaként is szolgál.

- Képzőművészet, kertművészet, építészet
- tájépítészet, land-art a kastélyparkban
  - kertművészet, kalákák
  - időszakos képzőművészeti kiállítások
  - nyári nemzetközi workshopok
  - az organikus építészet jelene, Makovecz Imre szellemi öröksége
  - fenntartható építészet, építészeti szakmai konferenciák

Mozgásművészet

- építészet és mozgásművészetek
- euritmia előadások, orkesztika
- szabadtéri opera, táncművészet, színház, alternatív színház

Ökológia

- a fenntartható mezőgazdaság műhelye, mintakert, gyümölcsész tanfolyam, városi kertek, képzések, műhelymunka, éves ritmusban
- az új paradigma, a Harmadik Út
- az élelmiszer-önrendelkezés stratégiája, képzések, közösségi támogatású mezőgazdaság (CSA)
- energetikai autonómia, országstratégiák
- tájökológia, fogszállás, klímaváltozás, különös tekintettel a környékre, a Sárrét lehetséges rehabilitációja
- tájökológiai nyári workshop

Szociális plasztika

- a szociális organizmus hármastagóságának kutatása, megismertetése
- új művészet, a szociális plasztika, Beuys, új médium – az élő szubsztancia, mozgásfolyamatok, metamorfózis
- antropológiai orvoslás, konferencia, kurzusok, a gyógyítás művészete
- a földművelés művészete, biodinamikus mezőgazdasági képzések, méhészet
- alternatív közgazdaságtan, a szociálkvóta (társadalmi részesedés)
- a szabad szellemi élet kérdései, az oktatás szabad finanszírozása, az állam szerepe, alternatív pedagógiák
- jogi-politikai alternatíva: közvetlen demokrácia, népi kezdeményezés

- fenntartható ipar, decentralizált termelés, szociális szövetkezetek
- Közép-Európa misztériuma, történelmi jelenlétudat

A Nádasy Akadémia és a Makovecz Alapítvány kapcsolata

2012-ben jött létre a Makovecz Imre Alapítvány. Tevékenységi köre kidolgozás alatt áll. Ennek kapcsán felmerült egy Archivum és Kutatóközpont létrehozatalának gondolata, ahol az életmű kutatása, bemutatása mellett eleven szellemi centrum jöhet létre, mely nemzetközi építészeti zárandokhelyé válhat, rendszeres konferenciákkal, a Makovecz-díj átadási ünnepségével. A két törekvés összefüzése mindkét iránynak javára válhatna.

Akadémia, kutatóközpont, archivum, szálloda, konferenciaközpont, művészeti centrum, alkotóműhely, fesztiválszínhely

Az Alapítvány – együttműködve az épület kezelőjével – feladatának tekinti, hogy a kastély teljes rendbehozatalát és működésbe hozását elősegítse.

2014: *Harmadik Út – alternatív csúcstalálkozó*

A jövő évi szimpózium témája a Harmadik Út, a paradigmaváltás szellemisége. A szimpózium alternatív csúcstalálkozó megrendezését célozza. A program első részében visszatekint a Harmadik Út eszme 1980-as születésére – a német Zöldek megjelenésével – és a fogalomkör tisztázva leválasztja más, hasonló elnevezésű törekvésektől. Együttal áttekinti az össztársadalmi alternatíva elmúlt 30 évének

történetét a jelenkor válságáig, benne a művészet válságát, patológiás jelenségeit és a gyógyító impulzusokat. A második rész a jelen jövőbe mutató aktivitásait tekinti át képviselőik beszámolóiról. A harmadik rész a részterületeket összefogó feladatok áttekintése, stratégiaépítés. A találkozó a paradigmaváltás műhelyeinek rendszeres eszmecseréje lesz.

THE ROLE OF ECOLOGY AND ARTS IN THE PARADIGM SHIFT SYMPOSIUM AT THE NÁDASY ACADEMY

Founded in 1992, Nádasy Academy set the objective to make the idea of sustainable environment more accessible to the general public. In line with the thoughts of the founder, Ferenc Nádasy, the Academy proclaims the need to transcend the ideology of sustainable development, based entirely on growth and profit, understanding that these underlying drives will lead to the destruction of the natural environment. Another significant realization of the founder, who died in 2013, is that there is no ecology without arts. An entire shift of paradigm is needed for reaching a convincing solution; and this was the main topic of discussion between prominent minds of ecology and distinguished artists at the 2013 symposium. The future objective of Nádasy Academy is to provide a meeting ground and a haven for the marriage of living art and ecology at its best.

FLEMISH BARN BOLBERG FLAMAND PAJTA ÚJRAGONDOLVA

építész: Arend Groenewegen
szöveg: Dudics Krisztián

Hollandia déli részén, Breda mellett fekszik Bavel, egy vidéki kisváros. A település önkormányzata nemrég elhatározta, hogy a város gazdasági vonzerejének növelése érdekében egy kétszáz éves pajtát korszerű irodává alakít át.

A holland vidék képét – ebben a tekintetben a magyar Alföldhöz hasonlóan –

hagyományosan a mezőgazdasághoz kötődő életforma és ennek építészeti leképeződése, a népi, gazdálkodói építészet határozta meg. A gazdaságok fontos épülete volt a terménytárolásra, szárításra, eszköztárolásra szolgáló pajta, amelynek a flamand vidéken jellegzetes formája alakult ki. A faszervezetű, oldalain feketére pácolt

esővédő deszkázattal ellátott épületek alacsonyra húzott eresztű, erős emelkedésű, szalma- vagy nádfedésű teteje, a szekérral való áthajtás igényeihez igazodva, az épület két sarkán megemelkedik. Ez a jellegzetes tetőforma – amellet, hogy a németalföldi klíma mellett praktikus szempontokat követ – antropomorf hatást kelt.

HELYREIGAZÍTÁS • Az *Országépítő* 2013/2 számában megjelent *Puskás Ferenc Labdarúgó Akadémia – Stadion, Pillanatkép az építésről* című cikkkel kapcsolatban szerkesztőségünk az alábbi kiegészítést teszi: A felcsúti komplexum első ütemének tervezésében Makovecz Imre irányítása mellett Grekofski Nathalie, Őrfi József, Dobrosi Tamás, Gerencsér Judit, Dósa Papp Tamás, Várlaki Erzsébet, Hegedűs Alice, dr. Herczeg Ágnes, Pongor László és Snopper Zsuzsanna vettek részt. • A 2013/2 számunk 5. oldalán megjelent fényképet nem Sáros László György DLA, hanem dr. Szűcs Endre készítette. • Az érintettek és Olvasóink szíves elnézését kérjük.

Bavelben is egy ilyen pajta állt a település egyik frekvenciált pontján. Építését az ezernyolcszázad első évtizedére teszik, és máig szinte eredeti állapotában maradt meg. Az önkormányzat elhatározta, hogy a pajtát meg kell menteni a pusztulástól, fel kell újítani. Ezt azonban nem „skanzen-szemlélettel” képzelték el, hanem úgy, hogy egy teljesen új, mai, piacképes, és a településről addig hiányzó funkciót adjanak neki: irodaházat csinálnak belőle.

A feladatra Arend Groenewegen építész kérték fel, aki 2009-ben tervével éppen a tradíciónak és a progresszivitásnak ezt az erős húzású gondolatát emelte ki. Az épület tartószerkezeteit eredeti formájukban konzerválta, a tetőformát és az épület külső megjelenését meghatározó anyagokat és színeket megtartotta. Sőt, a belsejében is meghagyta a pajta teljesen átlátható, egybefüggő terét. Ezen a térkulisszán belül viszont minden modern: az öntött padlóburkolat, az épület hosszanti falán végigfutó, elektromos kiállításokat tartalmazó parapet-sávok, befüggesztett világítótestek, körbefutó ablakok, és a térbe bútorszerűen, külön-

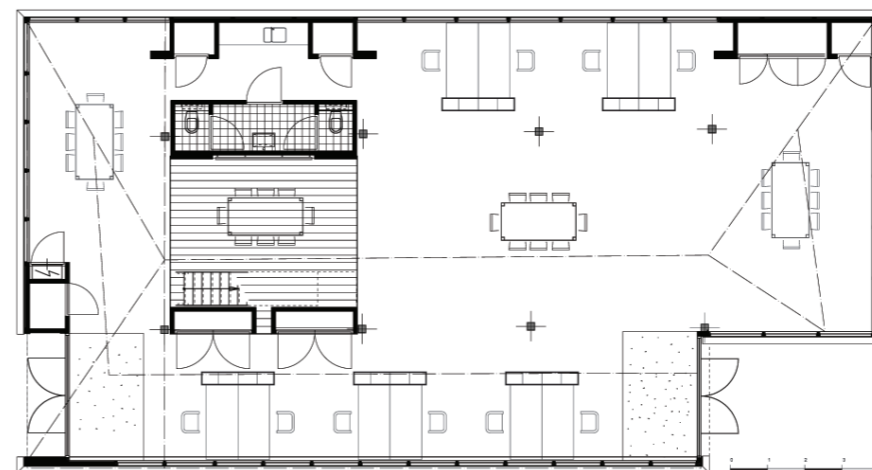
lő testként beállított, világos deszkaburkolatú kiszolgáló blokk (itt a mosdók, a teakonyha, tárolók és egy tárgyaló kaptak helyet).

Ahhoz, hogy a kívülről, tömegében és homlokzati megjelenésében zárt, tömör, sötét hatású épület belülről nyitott, könnyed és világos tér lehessen, valami módot kellett találni a természetes fény bevezetésére. Ennek érdekében az építész az épület hagyományosan deszkaburkolattal lehatárolt oldalfalait szinte végig, teljes felületen üvegezett nyílászárókra cserélte, amelyek előtt azonban fix állásban rögzített, az eredeti homlokzati hatást visszaidéző, feketére pácolt vízszintes árnyékoló lamellák futnak körbe. Ezen kívül a hosszanti oldali tetősíkokba is belevágott három-három nagyobb méretű tetőablakot, így a belső tér megvilágítása kellően bőséges lett, amit csak fokoznak a fehér fafelületek.

Az épület szerkesztésmódja tulajdonképpen nagyon egyszerű: régi-új, zárt-nyitott, fekete-fehér ellentétpárokra épül, ezt a végletekig hangsúlyozza, és ehhez már szinte semmit nem tesz hozzá. Talán egy kis hiányérzetünk is támad: csak ennyi az egész? Ez

így önmagában még túl steril, jó lenne még valami ízt is érezni. De lehet, hogy mindezt a majdani használókra lehet bízni. Végző soron az épület ugyanazt a hollandokra jellemző praktikumra, gazdaságosságra törekvő gondolkodást tükrözi, amit maga az eredeti pajta is – csak közben eltelt kétszáz év.

A vidéki, vernakuláris építészeti fordulás nem előzmények nélküli a holland kortárs építészetben. Az utóbbi másfél évtizedben egyes építészek újra felfedezik a hagyományos anyaghasználatot és építésmódot. De előszeretettel fordulnak a népi építészet emlékei felé azért is, mert ezek bővítése, átalakítása során a modern anyaghasználat és szerkesztésmódok melléhelyezésével izgalmas kontrasztképző erő mozgószínter. Mindkét szemlélet érvényesülésére találunk példákat. Előbbire az Onix építésziroda által tervezett noordlarenai multifunkciós fapajtát, utóbbira a SeARCH iroda zutpheni farmbővítését. Reménykeltő, hogy a múlt divatok mellett ezen a talajon egy komplexebb, társadalmi és ökológiai tényezőket is integráló szemlélet is kezd megjelenni, példa erre az Onix iroda harenai ökológiai farmja.

FLEMISH BARN BOLBERG BY ARCHITECT AREND GROENEWEGEN, BAVEL, THE NETHERLANDS

Tucked away in the small town of Bavel, near Breda, in the Southern part of the Netherlands, sits an old, renovated Flemish barn, converted into an office. Transformed into a modern office building by the Dutch firm of architect Arend Groenewegen, the structure is dominated by the leitmotifs of the original form: wooden structures, low black facade and large thatched roof. When the owner decided to give up his livestock business, the barn building, originally from the first half of the 1800's, was in bad need of a thorough revamp. Initially, the renovation works were halted by the applicable zoning regulation as the plot was designated for agricultural structures only. However, after the municipality decided in favour of changing the purpose of the area, the unusual office building project took shape in a form that resembles the original as closely as possible.

TELJESSÉG AZ ÉPÍTÉSZETBEN ÉS A MŰVÉSZETEKBEN NAPLÓRÉSZLETEK A STEINER ÉPÍTÉSZETI KONFERENCIÁRÓL

Salamin Ferenc

Szervező: Nagy-Britanniai Antropozófiai Társaság Művészeti Csoportja, 2013. Július 11-14. Emerson College, East Sussex, Anglia
<http://architecturesteiner.com>

Forest Row falutól kb. 500 méterre a tájban, tanyák, lakóházak között, egy régi fehér villa és néhány öreg melléképület között indult a Steiner tanításán nyugvó művészeti iskola a hatvanas években. Új épületei néhány évtized alatt több lépcsőben épültek, Asmussen, vagy német antropozófus építészeti hatásokkal, néha szerencsétlen tömeggel és részletekkel. A park nagyon jó, a régi műhelyek is, a fehér villa a parkkal Järnára emlékeztet.

Részlet a konferencia tájékoztatójából: „*Túlágosan ismerjük jelen helyzetünket: a világ, beleértve a saját életünket is, a teljes széttöredezetté válás felé halad. Mint tervezők – a kollégákkal, a közönséggel és különösen a diákokkal együtt – szeretnénk feltárni, miként lehet létrehozni egy épületet a teljesség szellemében. Olyan tereket vizsgálunk – legyen az külső vagy belső – melyek hordozzák az „egész” érzetét, és hozzájárulnak egy nagyobb „egész” létezéséhez. Szeretnénk mindezt Rudolf Steiner tudásával végigvinni.*”

Program:
reggel: fél óra euritmia; izgalmas, csoportalkotó mozdulatok • napközben: fél óra kórus, néhány egyszerű kánon betanítása,

az együtt éneklés élménye • délelőtt: fő előadások, műhelymunkák • délután: előadások (elődök öröksége, építészek saját munkái), műhelymunkák • este: fő előadások (nevesebb építészek és tájépítészek bemutatója, az angol szervezők saját munkái)

Résztevők (néhányan, akikkel beszéltem): Hatvan fő. Építész, művész, diák és egyéb érdeklődő. Tizennyolc országból, Európán kívül Fülöp-szigeteki, chilei, amerikai származású, valamint ausztrál kollégák. Tony Cooper építész (Anglia): a 70-es években az Emersonban kezdte saját építész-irodával, később tanított Canterburyben, Bonnban, Düsseldorfban, majd Kijevben, az építészkaron. Lothar Haasis (Anglia): német származású angol építész, a Camphill mozgalomban dolgozott sokáig. Espen Tharaldsen építész (Norvégia): a konferencia egyik fő előadója, 65 évesen is fiatalos, vidám, energikus, a beszélgetésekben biztató, előremutató. Vezetéregénység, a csoport lehetséges irányadója a nagy öregek után. Sok évet tanított, könyvet írt Steiner-ről, most dolgozik egy másikon. Minden, a változásokra reflektáló új gondolatot támogat, az antropozófus építészeti folyamat megújításáról beszél: „*a Steinert másoló építészeti halott építész.*” Christopher Amundin építész (Svédország): mostanában nincs munka, az Asmussen iroda tagjai építészeti hivatalokban dolgoznak, hogy megérjék. Ő Järnában az ajándék- és könyves-

boltot vezeti. Christopher Day építész (Anglia): az egyik legnagyobb antropozófus építész, saját erőből készült épületek, iskolák, házak stb., valamint teoretikus-gyakorlatias könyvek állnak mögötte, mindenki tiszteli és szereti. Luigi Fiumara építész (Olaszország): olasz építész, tíz évig volt a Goetheumban, tanít Ukrajnában és Moszkvában. David Tasker mérnök (Anglia): dolgozott a Prince of Wales Intézetben, amikor a City Farm fogadóépületet csináltak a diákokkal Spitalfield-ben. Pieter van der Ree építész (Hollandia): tervez és tanít, könyvet írt 2000-ben az organikus építészetről és azonos témájú vándorkiállítás szervezett. „*Az organikus építészeti virágzik, ha összecseng az aktuális szükséglettel.*” Továbbá Richard Coleman, Dr. Margaret Colquhoun, Peter Clegg, Filip Henley, Nicolas Pople, Sarri Tapales, Christian Thal-Jantzen, Sebastian Tombs, Sarah Wigglesworth.

Előadások (válogatás):
Esen Tharaldsen: *Falak, amelyek nem falak* • Tharaldsen 1968-ban volt először az Emersonban diákként, akkor mindenki fehér dobozokat tervezett a világban. Ők is megírták a maguk kiáltványát (mint minden rendes diák), ők a fehér dobozok ellen. Az antropozófia a fehér dobozok ellen is volt. Negyvenöt év alatt a helyzet megváltozott. Miattunk? Az antropozófia miatt? Csak kis részben. Az I. háború utáni internacionalista stílus, a háború és a nemzeti ellenében,

a fehér doboz racionalizmusát hozta. (Steiner: *a Templom az ember, fontos a lélekkel és a felső szellemmel való kapcsolatot.*) A II. világháború óta fontos a falak ledöntése (pl. Pink Floyd: *The Wall*). A posztmodern a háború utáni építészeti. Ma az étellel teli építészeti térhódítása jellemző (pl. Gehry). Fontos: a lélek találkozási pontja a szellemmel. Az Idő Szellemének változása, ezt kell megérteni és az építészeti beépíteni. Ma nincsenek falak, csak meg kell érteni a lélek és az idő összecsengését, ma már az antropozófia a fő építészeti irányzatok része!

Sunand Prasad (indiai származású angol építész, szülei Ghandival dolgoztak): *Az Egész és a Részek* • Az ismert Ghandi-ház: egyszerű, puritán, nemes, vidéki „kunyho”. Gyógyító környezet, közös vágyunk a Föld rendbetétele. Ezt képviseli Ghandi háza. Ma ehelyett az épület gyártmánykatalógus és specifikáció. Pl. Zaha Hadid sportcsarnokánál 6000 tonna acéllal 3800 néző befogadása, míg egy másik mai sportcsarnoknál 1800 tonna acéllal 6000 néző befogadása. A ma jelmondata: vásárolj!

Pieter Van der Ree: *Az organikus építészeti teljességből kell megalkotni* • Az 1960-as években az organikus építészeti újjáéledése jellemző. 2000-től a mozgalom megtorpant, előtérbe került az ökológikus építés. Az organikus építészeti meg kell újulnia, a ma igényeit kell figyelembe vennie és újra virágzás lesz. Mi a ma kérdése az építészethez, és tudunk-e válaszolni rá? Az

organikus építészeten kívüli építészeti avval azonos, vagy jobb eredményeket érnek el a világban. Hova vezetnek a ma technikai lehetőségei, a számítógépes design?

Salamin Ferenc: *Makovecz és az Angyalok (Elődök hagyatéka sorozat) • „... Kezdetől azt az egy épületet szerettem volna megépíteni, amely az emberiség kezdete előtt már állt a világban, a kezdetek világában, mint sugárzó, valóságos kép, az igazi otthon, az Aranykor eleven Háza...”* (Makovecz Imre)

Igen. Makovecz szoros kapcsolatban volt a nem látható világ eseményeivel, lényeivel. Építészeti használatát a történelem előtti idők erőit, a történelem eseményeit, a szellemvilág lényeinek erejét, az angyalok segítő figyelmét. Rájuk hagyatkozva teremtette meg épületeit, melyekben a „lehetett volna” világát ültette át a valóságba.

Műhelymunka (válogatás):
Christopher Day: *A Fehér Villa és a fő oktatási épület közötti központi tér vizsgálata* • A csoport kb. 8 főből állt, angol, skót, dán, spanyol, svéd, magyar résztvevőkkel. A program három délelőtti szöveg. A műhelymunka során a tér lelki és fizikai érzékelésével, térszerek és mozgások meghatározásával, hangulatok feltérképezésével foglalkoztunk, amit hangulatérképben is megrajzoltunk. Mit sugall most a tér, mit mond nekünk a két épület közötti terület (segítetek, csináljatok valamit!), és erre milyen térbeli, burkolati, kertészeti válaszokat javasolunk.

A szabad formálású, a lélekre hatni vágyó építészeti elterjedt, sőt a világ építészeti fő vonulata, melynek része az antropozófus építészeti is. Ennek ellenére (vagy éppen ezért) a Steinert követő építészeti helyzete nehezedik, kevés a munka, visszaszorul az antropozófus orientált tevékenység és az azt kiszolgáló építészeti. Szellemi elbizonytalanodás érzékelhető, a nagy öregek távozása után (Alberts, Asmussen, Makovecz, Rex Raab, John Wilkes).

Kevés információ jut ki Magyarországról (nyelvi nehézségek még mindig!), és főleg Makoveczról, amit nagyon várnának, érzésem szerint szinte kiéhezve. A meglévő angol nyelvű könyveket terjeszteni kellene nyugati könyvhálózatokon keresztül, és újakat kellene csinálni Makoveczról, az élő építészeti művelőiről angolul (is). Fontos lenne a honlapjaink minimális angol szöveggel való ellátása. Gerle Jánost sokan emlegették, hiányolták. A nemzetközi kapcsolatokat ismét fel kellene venni. Két-három évente szervezzen konferenciát, és felmerült a szervezők részéről, hogy a következő legyen Magyarországon. Voltak a konferencián német, francia és angol diákok, a vándoriskolások részvétele is fontos lett volna.

Makovecz mesterünk intésére figyeljünk: vegyük komolyan a világban való építészeti megjelenést és a külföldi kapcsolatokat.

HÍREK

PÁLYÁZAT MAKOVECZ-EMLÉKHELYRE

A Makó Város Fejlődéséért Közalapítvány Makovecz Imre tiszteletére köztéri emlékhelyet kíván kialakítani Makón, a Hagymatikum Fürdő közvetlen környezetében, ezért a műalkotás megtervezésére és kivitelezésére nyílt, országos pályázatot írt ki hivatásos alkotóművészek részére. A díjnyertes alkotásra 25 millió forintot szán a Közalapítvány. A pályamunkákat október 30-ig lehet beadni.

NÍVÓDÍJ TÁBLAAVATÓ A HAGYMATIKUMBAN

A makói városnapok keretében idén május 10-én leplezte le a fürdőben dr. Buzás Péter polgármester és Zentay Katalin, a kivitelező Keviep Kft. termelési vezetője a Hagymatikum Építőipari Nívódíjának tábláját. Az Építőipari Mesterdíj Alapítvány Nívódíját 2012-ben ítelték oda az épületnek, sport- és egészségügyi létesítmény kategóriában.

FŐÉPÍTÉSI KONFERENCIA

A 2013. augusztus 28-30. között megrendezett XVIII. Országos Főépítési Konferencián az Országos Főépítési Kollégium (OFK) Elnökségének tisztújítására is sor került, új tagok: L. Balogh Krisztina, Béres István, Bodonyi Csaba DLA, Fernezelyi Gergely, Kálmán Kinga, Pengő Julianna, Salamin Ferenc, Sersliné Kócsi Margit, Tényi András, Turi Attila. Az Elnökség 2013 februárjában Stratégiai Munkacsoportot hozott létre, hogy az tegyen javaslatot az OFK szervezeti megújítására, jövőkép megfogalmazására. Az elfogadott stratégiai javaslat főbb pontjai: a Kollégium átalakítása hivatalos szervezetté; a szervezet erősítése; nagyobb részvétel a döntéshozásban; a főépítési munkakör országossá tétele; a hely szelleme alapján egyedi, rugalmas szabályozás megteremtése.

MEGTAPASZTALT KÖZÖSSÉG ÉPÍTŐTÁBOR KÁVÁSON

Egy falu újraéledésének és összefogásának lehettünk szemtanúi Káváson, Szent István királyunk ünnepe előtti héten. Kávás Zala megye szívében, Zalaegerszegtől 12 km-re található gyönyörű zsákfaló. Egykor Zalaszentgyörggyel alkotott egységet, a két falu élete úgy fonódott össze, mint férj és feleség. A falu szívében még tetten érhető az egykori építészeti és szellemi gazdagság, de a szocializmus alatt a falu vérellátása sérült, a két falut kettévágta a vasút, és lassú erózió vette kezdetét. A hét domb közé épült Káváson egykor minden szőlősbirtokhoz épült egy boronafalas, vályogtapasztással ellátott pince. Itt, az akár 2-300 éves pincék között vezet végig a Borona Tanösvény túraútvonal. Sajnos egyik-másik pince erősen romos állapotban van, de talán még nem késtünk el, az utolsó pillanatban még vissza lehet fordítani a romlás folyamatát. Fekete László polgármesterrel folyamatosan kerestük a mentés eszközeit. Pályázatot adtunk be, lakossági fórumokat tartottunk, az összefogásról beszélgettünk. Elképzelésünk szerint, ha a javítható házak falait elkezdjük eredeti állapotba visszaállítani, akkor elindulhat egy szépítőmozgalom, amit a tulajdonosok folytatnak. Mindenki egy picit helyrehozza a portáját, ezzel emelve a Borona Tanösvény vonzerejét. Ehhez az első lépés a tudás megho-

nosítása, hiszen a sár tapasztása már nem „mai mesterség”. Míg régen, faluhelyen mindenki értett hozzá, ma már csak kevés mesterember tudja, hogyan kell kikeverni az agyag, homok, víz és szalma egyvelegét, majd hogyan kell felhordani a falra.

Az előkészületek alatt a legnehezebb feladat mégis az volt, hogy megértessük a pincék tulajdonosaival, hogy a régi épületek szellemi értéke felbecsülhetetlen annak ellenére, hogy számukra a boronapincék a szegénységet szimbolizálják. A régi korok értékei a jelen alapkövei, s ha ezt a közösség felismeri, építkezhet rá, jövőbe tekinthet.

Ez a falu felismerte, hogy a felelősség az ő kezében van. Befogadta a zalaegerszegi Széchenyi Építőipari Szakközépiskola tanulóit és a Budapesti Műszaki Egyetem építészmérnök hallgatóit, akik lelkesedésükkel és fiatal lendületükkel dolgoztak egy héten át a pincéken. Az ifjúsághoz csatlakoztak a pincetulajdonosok és a falu közmunkásai is, hiszen a sározsást és tapasztást nekik is meg kell tanulniuk, hogy a történet folytatódhasson. Az egyezség szerint a négy pince felújításáért cserébe ellátást, szállást kaptak. Esténként programokon vehettek részt, előadást tartott Szényi Zoltán festőművész és Ekler Károly építész. A tábor jól sikerült, a falu befogadott minket és jókedvvel folyt a munka. Az összefogás példáján keresztül a falubeliek újra kezdtek hinni a közösség erejében.

Kozma Zsuzsanna

KÓS KÁROLY EMLÉKKONFERENCIA

A Kerényi Imre miniszterelnöki megbízott által meghirdetett *Szobrok, közterek – Trianon tanú* program keretében 2013. december 11-én könyvbemutatóval, 13-án az MMA szervezte konferenciával, 14-én televíziós emlékműsorral tiszteleg az ország az építész-polihisztor előtt. December 16-án, Kós Károly születésének 130. évfordulóján avatják fel Melocco Miklós Kós Károly-szobrát, melyet a Városmajori Kós Károly Általános Iskola Temes lépcső felőli támfalában helyeznek el. Ebből az alkalomból a Temes lépcső neve Kós Károly lépcsőre változik. Az emlékkonferencia programja hamarosan elérhető lesz az MMA honlapján.

EKLER DEZSŐ KIÁLLÍTÁSA

Építészet innen és túl – Ekler Dezső háza címmel kiállítás nyílik 2013. szeptember 21-én az egri Kepes Intézetben. Az építész eddigi munkásságát összegző tárlat egyik érdekessége, hogy nemcsak fotókon, tablókon, grafikákon, makettekben keresztül mutatja be a közel félszáz épületet, hanem látványos multimédiás eszközökkel is. A tárlat 2013. december 31-ig látogatható, kísérőrendezvénye a *Mai magyar borászatok* c. konferencia.

VÁNDORISKOLA

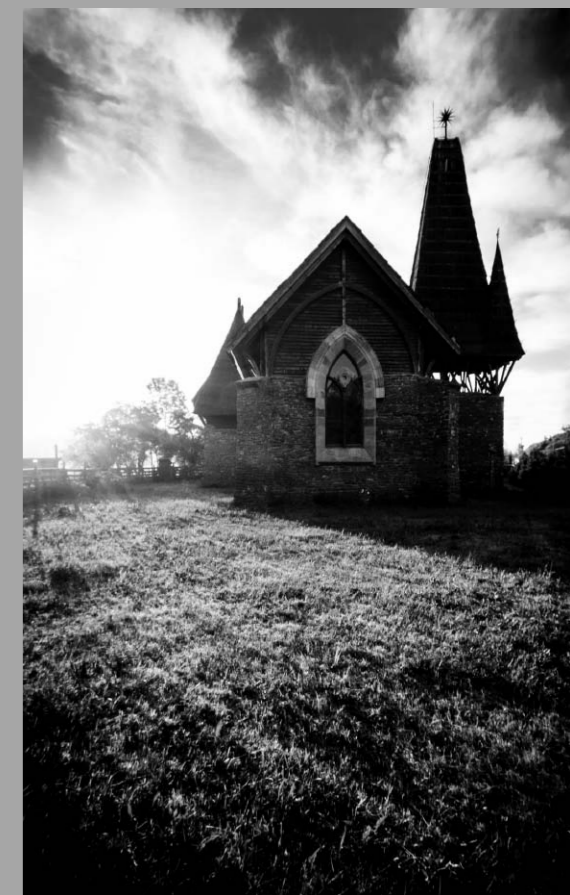
A Kós Károly Egyesülés Vándoriskolájába 2013-ban felvételt nyert Engloner Gyöngy-

BEÖTHY MÁRIA ELŐADÁS- SOROZATA KÓS KÁROLYRÓL

Beöthy Mária építész, aki maga is részt vett a Fővárosi Állat és Növénykert épületeinek rekonstrukciójában, 1992 óta tart nagy sikerű előadásokat Kós Károlyról. Legújabb előadása egy sorozat részeként 2007-ben, Nagyszébenben hangzott el először, ahol a Magyar Hét keretében rendezett Kós Károly konferencián meghívott előadóként kellett ismertetnie a gyermekeivel a városban leélő Kós Károly munkásságát. A roppant gazdag építészeti, grafikai, írói életmű bemutatása helyett Beöthy Mária egyetlen évet, 1909-et választotta témául. Kós Károly abban az esztendőben tervezte a budapesti állatkerti pavilonokat, és alkotta meg első írott és rajzolt szépirodalmi művét, az *Attila királról ének* c. balladát. Azóta egyéb fórumokon, például a Kós Károly Körben, a Magyar Urbanisztikai Társaságban, a Népi Építészeti Társaságban is megismételte az előadást. A sorozat különböző iskolákban folytatódott, Szabó Anna mesemondó és népdalénekes közreműködésével: a Budai Ciszterci Szent Imre Gimnáziumban, a Szentendrei Református Gimnáziumban, a hegyvidéki Kós Károly Általános Iskolában, valamint a Németszőlgyi Általános Iskolában. Az építész misszióknak tekinti, hogy az ifjúsággal is megismertesse Kós Károly nemzeti elkötelezettségét, sorsvállalását.

DEVECSEK – VARGYAS

Makovecz Imre templomépítő tevékenységének két jelentős állomása, Devecser és az erdélyi Vargyas baráti együttműködést tervez. A Kovács László alpolgármester vezette küldöttséget Ilkei Ferenc polgármester fogadta. A vendégek Székely Miklós lelkipásztor vezetésével megtekintették a 2008-ban felszentelt vargyasi református templomot, és megismerhették az egyházközség történetét. Céljuk, hogy a kapcsolatcsaládok barátságává és civil szervezetek együttműködésévé fejlődjön.

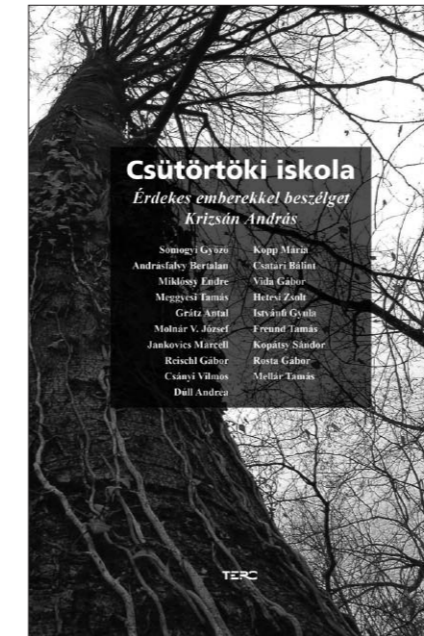
VILÁGJÁRÓ A FUJIANI TULOU-K

Bata Tibor

Délkelet-Kína Fujian tartományának eldugott területein még a kilencvenes években is különös házak épültek. A *tulou*, melynek története a XII. századig nyúlik vissza, erőszerű és teljesen zárt a külvilág felé. A nagy kiálló eresz alatt csak kis lőrésablakok nyílnak a masszív, sokszor 1,8 m vastag döngölt vályogfalban. A támadásnak leginkább kitett fakapuja fölé egykor leleményes tűzoltó berendezést építettek, melyet egy emeleti víztározó táplált. Nem minden tulou földfalú (tu=föld, lou=épület), az újabbak gyakran kőlapokból vagy égetett agyagtégelákból készültek. Egy nagyobb, 5-600 fős házban akár 80 család, három-négy generáció is élhet együtt. Egy faluban gyakran csak néhány, sőt akár egyetlen ilyen hatalmas lakóhelyet építettek az egyes nemzetségek. Sok szempontból a tulou egy falu. Az alsó szinten minden családnak jut egy helyiség, melyet konyhának, étkezőnek használnak. Szűk, meredek falépcső vezet a felső emeletekre. A konyha fölött általában éléskamra van, a felső két szinten található a hálólhelyiségek. Az egyes lakások nem tükrözik a társadalmi rangsort; a méret, a felhasznált anyagok és az elrendezés azonos. A tulou mérete változó, néhány közülük eléri a 70 méteres átmérőt, de olyan is akad, amelyik még 20 méter sincs. A kisebb udvarok általában üresen maradtak, a nagyobbakat sokszor sűrűn beépítették egyszintes épületekkel. Ezek a társasházak kiválóan védhető, világos, jól szellőző, földrengésbiztos épületek, amelyek télen melegek, nyáron pedig kellemesen hűvös klímát biztosítanak. Az utóbbi harminc évben a nemzeti viszonyok felbomlottak, a családok vagy a városokba költöznek és a műtrágyagyárban dolgoznak, vagy a tulouk tövében építenek saját családi házat, melyek építészeti minősége ijesztő. A tulouk egyre inkább lakatlanná és gazdátlanul válnak. Jó, ha néhány megmarad az atókornak. Ezerre tehető a még lakott, kör alakú tulouk száma, amelyeket kulturális és építészeti értékük miatt az UNESCO 2008-ban a világörökség részévé nyilvánított.

KÖNYVAJÁNLÓ

Krizsán András:
**Csütörtöki Iskola • Tudósok
tudáskészletéből másképpen**

Talán e három egymás után rakott szó fejezi ki leginkább azt, hogy miről szól ez a különleges könyv, amely Krizsán András következetes szervezőmunkájával a ma már értelmiségi-szakmai körökben sokak számára közsímet *Csütörtöki Iskola* meghívott „tanárainak” előadásait, beszélgetéseit közli, sajátosan szerkesztett formában. Az első, efféle „homálybogyósokat” az azóta Magyar Örökség Díjjal elismert Kemény Bertalan kezdeményezte. Ő már nincs köztünk, de beszélgetnivaló, közös szellemi kincs és rejtett dimenzió maradt bőven. A ma oly divatos „élethosszig tartó tanuláshoz” pontosan ilyen csütörtökök és ilyen könyvek kellene.

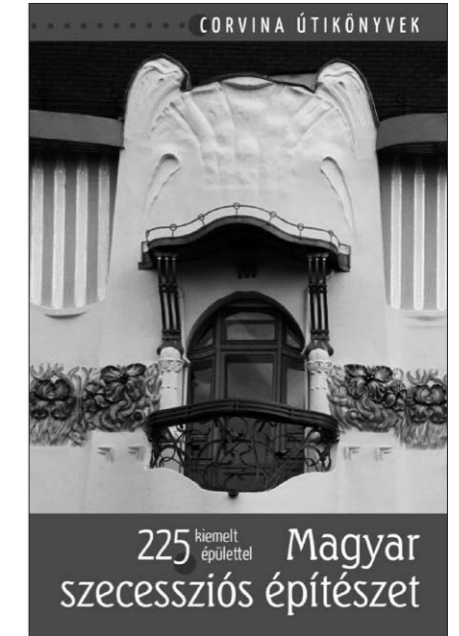
Kiadó: Terc
Megjelenés éve: 2013
Terjedelem: 272 oldal

Sebestyén József (szerk.)
Közös tér – Közös örökség

A kiadványt a magyar kormány támogatásával 1999-2010 között megújult Kárpát-medencei építészeti örökséget bemutató kiállítás anyaga alapján állították össze. A kutatásban és a felújításban részt vett szakemberek részletes összefoglalói alapján tájékozódhatunk az 54 bemutatott épület történetéről, kutatásáról, valamint a felújítás, az állagmegóvás és a hasznosítás részleteiről; magyar és angol nyelven, gazdag fénykép- és rajzi illusztrációs anyaggal.

Kiadó: Crew Print
Megjelenés éve: 2013
Terjedelem: 223 oldal

Bede Béla
Magyar szecessziós építészet

A Corvina tematikus útikönyvsorozata a szecesszió építészeti emlékeinek bemutatásával indul. Közvetlenül az I. világháború előtt, alig húsz év leforgása alatt olyan, világviszonylatban is kiemelkedő alkotások születtek hazánkban és maradtak fenn viszonylagos épségben, amelyeket feltétlenül érdemes végignézni. A több mint ezer szecessziós épület közül 225-öt ismertet részletesen a könyv, ezek közül 73-at kiemelten. Ez utóbbiak közelében található további, közel 500 épület szerepel cím szerint, önálló felfedezésekre sarkallva az olvasót. Az útikönyvet mintegy 400 színes fotó teszi szemléletessé. A tájékozódást térképek és GPS-koordináták segítik, a budapesti épületek megkeresését sétaútvonalak könnyítik. A könyv Gerle János lektorálásával készült.

Kiadó: Corvina
Megjelenés éve: 2012
Terjedelem: 360 oldal

2013/3 számunk szerzői és építészei

Csatári Bálint, dr (1949) • Geográfus, a SZTE Gazdaság- és Társadalomföldrajzi Tanszékének egyetemi docense, Széchenyi Professzori Ösztöndíjas, a Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat volt elnöke, jelenleg elnökségi tagja. JATE Természettudományi Kar matematika-földrajz szak (1973), egyetemi doktor (1975), kandidátus (1984). Három évtizeden át az MTA Regionális Kutatások Központja Alföldi Tudományos Intézetének vezető kutatója volt. Több száz tanulmánya, ismeretterjesztő cikke jelent meg. Kutatta a magyar vidék problémáit, a kistérségeket, az Alföld sajátos változásait, a tanyákat. 1992-2002 között az Alföldet érintő két jelentős K+F projekt vezetője volt. Bács-Kiskun Megye Alkotói Díja (1990), Pro Régió Alföldért Díj (1993), Akadémiai díj (1996), Kecskemét tudományos díja (2004), Pro Régió Kormánykitüntetés (1994), Pro Régió Alföldért Díj, Magyar Köztársaság Arany Érdemkereszt (2002), Tisztikereszt (2010), Bács-Kiskun Megye Építészetért Díj (2008).

Csernyus Lőrinc (1961) • Ybl-díjas Építész (2012), BME Építészmérnöki Kar (1986). 1985-86 ÉVITERV, 1986-90 MAKONA, 1990- a Triskell Kft. munkatársa, utóbbin társtulajdonosa. 1989-től a Kós Károly Egyesülés tagja, 2007-től a Vándoriskola vezetője. 1996-2002 Üröm, 2003-2009 Fehérgyarmat, 2005-2010 Solymár, 2005-2010 Bonyhád, 1987-től Csenger főépítésze. Pest Megye Építészeti Nívódíj (2001), Magyar Művészetért díj (2009), Kós Károly-díj (2011), Év Főépítésze díj (2012).

Dudics Krisztián (1976) • Építész, vezető tervező. BME Építészmérnöki Kar (2000), DLA abszolutórium (2007), téma: ökológikus építészet. 2000-2012 Építész Kalács Kft. munkatársa, 2011- Dudics Építészroda ügyvezetője. Rendszeresen publikál építészeti szaklapokban.

Edvi Bettina (1986) • Tájépítész, BCE Tájépítészeti Kar, opponensi diplomadíj (2009). 2009-től a Pagony iroda munkatársa.

Ekler Dezső DLA (1953) • Ybl-díjas (1994) építész. BME Építészmérnöki Kar (1978). 1978-1986 BUVÁTI Tudományos Kutatási Osztály, 1987-1990 MAKONA elnökhelyettes, 1990-1991 Kvadrum ügyvezető igazgató, 1991- Ekler Építész Kft. Tanított a MOME-n és a BME-n, tanszékvezető egyetemi tanár a Széchenyi István Egyetemen. 2000 és 2012 között az MMA tagja. DLA mesterdiploma (1999), 2005-ben habilitált. Ember és háza című könyve 2000-ben jelent meg. Részt vett az Alessi cég Tea and Coffee Towers 2000 projektjében, 2005-től kávéscsészéket tervezett. Piranesi-díj (1989), Palladio-díj (1991), Ybl-díj (1994), Prima-díj (2003).

Ertsey Attila (1961) • Építész, vezető tervező. BME Építészmérnöki Kar (1985). 1986-1989-ig TTI munkatársa, 1989-ben megalapítja a KÖR Építész Stúdiót. A Dunatáj Tájvédelmi Egyesület, majd a Duna Kör, jelenleg a Duna Charta tagja. A Kós Károly Alapítvány elnöke, a Nádasdy Alapítvány ügyvivője, a Magyar Építész Kamara alelnöke (2009-). A *Szabad Gondolat* és az *Országépítő* folyóiratok szerkesztőbizottsági tagja. Az Élőlánc Magyarországiért ökopárt elnökségi tagja. Borszék főépítésze.

Herczeg Ágnes, dr (1959) • Tájépítész, vezető tervező. Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem Táj- és Kertépítészeti szak (1984). A Pagony Táj- és Kertépítész Iroda alapító tagja, amelynek azóta is egyik vezető tervezője. Kandidátusi fokozat (2003). 1998-tól alapítója és vezetője Erdélyben alapított tájépítész cégeknek. 2001 óta vezeti a Székelyföldi Fürdő- és Közösségépítő Kalácskát az Ars Topia Alapítvány szervezésében, amelynek jelenlegi elnöke. Kezdeményezője a Maros-parti Népfőiskolának, a Székelyház programnak, az erdélyi Országépítő Kós Károly Egyesülés aktív tagja. A Kertművészeti Tanszék oktatója (1984-2003), az EMTE Sapientia vendégprofesszora. Több könyv, kiadvány szerzője, szerkesztője. A Pagony munkatársaival együtt szerzett díjak: Pro Natura díj (1994) Henry Ford Kulturális Örökségért Díj (1998), Kós Károly-Díj (1998), Torsenlorenzo-díj ezüst fokozat (Kalács, 2011).

Juhász Balázs (1990) • Építész hallgató (BME), Számos műemlékvédelmi és építőtábor résztvevője (Saint-Christophe-en-Brionnais, Sárospatak, Deveser), jelenleg a Triskell Építészrodában folytatja szakmai gyakorlatát. 2013-ban a „Nagyapám Háza” program résztvevője.

Kálmán István (1937) • Vállalkozó, a Szellemtudományi Szabad Főiskola tagja. A Kós Károly Egyesülés egyik alapítója, örökös tagja. A Makovecz Imre Alapítvány kuratóriumi tagja, a Szabad Gondolat folyóirat alapítója.

Kozma Zsuzsanna (1983) • Építész, BME Építészmérnöki Kar (2009), tervezői modul. 2006-tól a Triskell Épülettervező Kft. munkatársa. 2010-ben energetikai tanúsítói oklevelet, 2013-ban műszaki ellenőri képesítést szerzett. Jelenleg szülőhelyén, Zalaegerszezen és térségében dolgozik tervezőként.

Kuli László (1968) • Építész, vezető tervező. Ybl Miklós Műszaki Főiskola Magasépítési szak (1992), Építész tervező szakmérnöki képzés (1995), Kós Károly Egyesülés Vándoriskola (1999). 2002-2010-ig a Vándorépítész Kft. tagja, alapítója. 2010-2012-ig a Trilit Építészeti és Konstruktív Iroda Kft. munkatársa. A Kós Károly Egyesülés tagja. Budajenő Településfejlesztési Bizottságának elnöke, a Budajenő, Budakeszi, Piliscsaba, Pilisszentiván, Zsámbék Építészeti Tervtanács tagja. Pest Megye Építészeti Nívódíj (2009), Pest Megye Kulturált Településért díj (2009), Urbanisztikai Társaság különdíja (2011).

Salamin Ferenc (1958) • Ybl-díjas építész (2005), BME Építészmérnöki Kar (1985). 1984-1987-ig Makovecz Imre munkatársa, 1987-1990-ig a MAKONA, 1990-ben a járnai Asmusen iroda, 1990-től az AXIS építészroda tagja. 1989-től a KKE Vándoriskolájának mestere. 1987-től Szerencs, 1993-tól Zebegény főépítésze. Év Főépítésze díj (2007), Kós Károly-díj (2012), a Magyar Művészeti Akadémia levelező tagja.

Terdik Bálint (1978) • Építész, BME Építészmérnöki Kar (2003), KKE Vándoriskola diploma (2009), mesterei: Kószeghy Attila, Sáros László, Turi Attila, Salamin Ferenc és Makovecz Imre. 2006-tól a Triskell Kft. munkatársa.

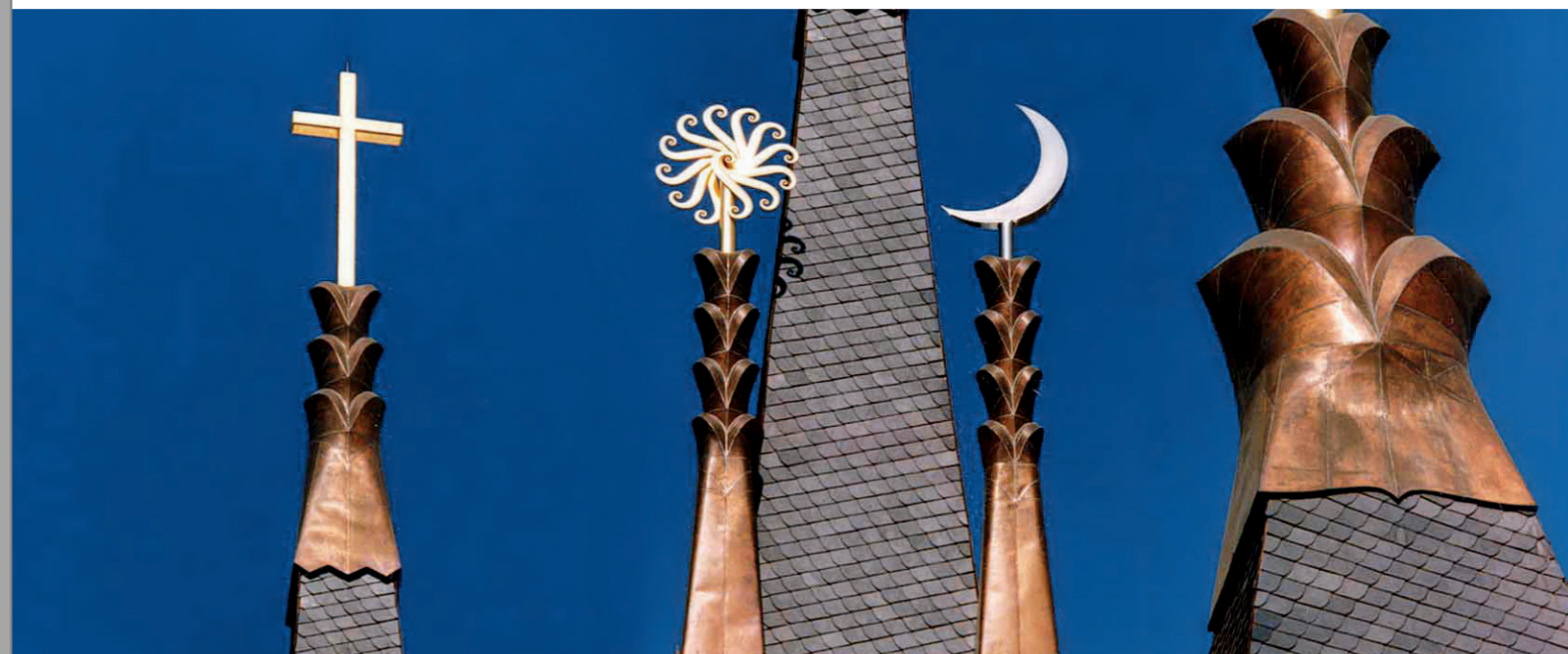
Tóth Vilmos (1953) • Építész, Belgrádi Építészmérnöki Egyetem (1971), építészmérnök (1998), 1979-1992-ig a Magyarokanizsai ÉIK Tervező irodájának építésztervező mérnöke, 1992-ben megalapítja a „DOMUS” építészeti irodát, előbb csókai majd magyarkanizsai székhellyel.

Héttorony Fesztivál

2013. november 6 – 20.

„Gyémánthegyen állunk,
De zsebünkben kavicsok vannak.
Nagyon elfelejtettük, hogy angyalok voltunk,
Kövér vánkásokba tömtük fehér szárnyaink.”

(József Attila: Gyémánt)

Egy fesztivál **Makovecz Imre** emlékének szentelve, épületeiben, tereiben: 6 ország - 8 helyszínén: nov.6 - Szabadka, nov.7 - Makó, nov.9 - Csenger, nov.10 - Kassa, nov.13 - Lendva, nov.16 - Beregszász, nov.17 - Kolozsvár, nov.20 - Budapest

- ◆ Dresch Quartet ◆ Borbély-Lukács duó ◆ Vujcics & Theodossi Spasov ◆
- ◆ Balogh Kálmán & Karaván familia ◆ Lajkó Félix és zenekara ◆ Snétberger Ferenc trió ◆
- ◆ Szvorák Katalin ◆ Kiss Ferenc és az Etnofon Zenei Társulás ◆ Buda Folk Band ◆
- ◆ Muzsikás, „Madarak voltunk...” – gálakoncert ◆
- ◆ Építészeti kerekasztalok, építészeti kiállítások, filmek, táncház...

Művészeti vezető: **Kiss Ferenc** ◆ Etnofon Zenei Társulás
Építészeti és művészeti tanácsadó: **Csernyus Lőrinc** ◆ **Makovecz Imre Közhasznú Alapítvány**
Fesztivál koordináció: **Horváth László** ◆ **Fonó Budai Zeneház**

Részletes infó: www.fono.hu ◆ www.hettoronyfesztival.hu

9 1770866 006003

1 3 0 0 3